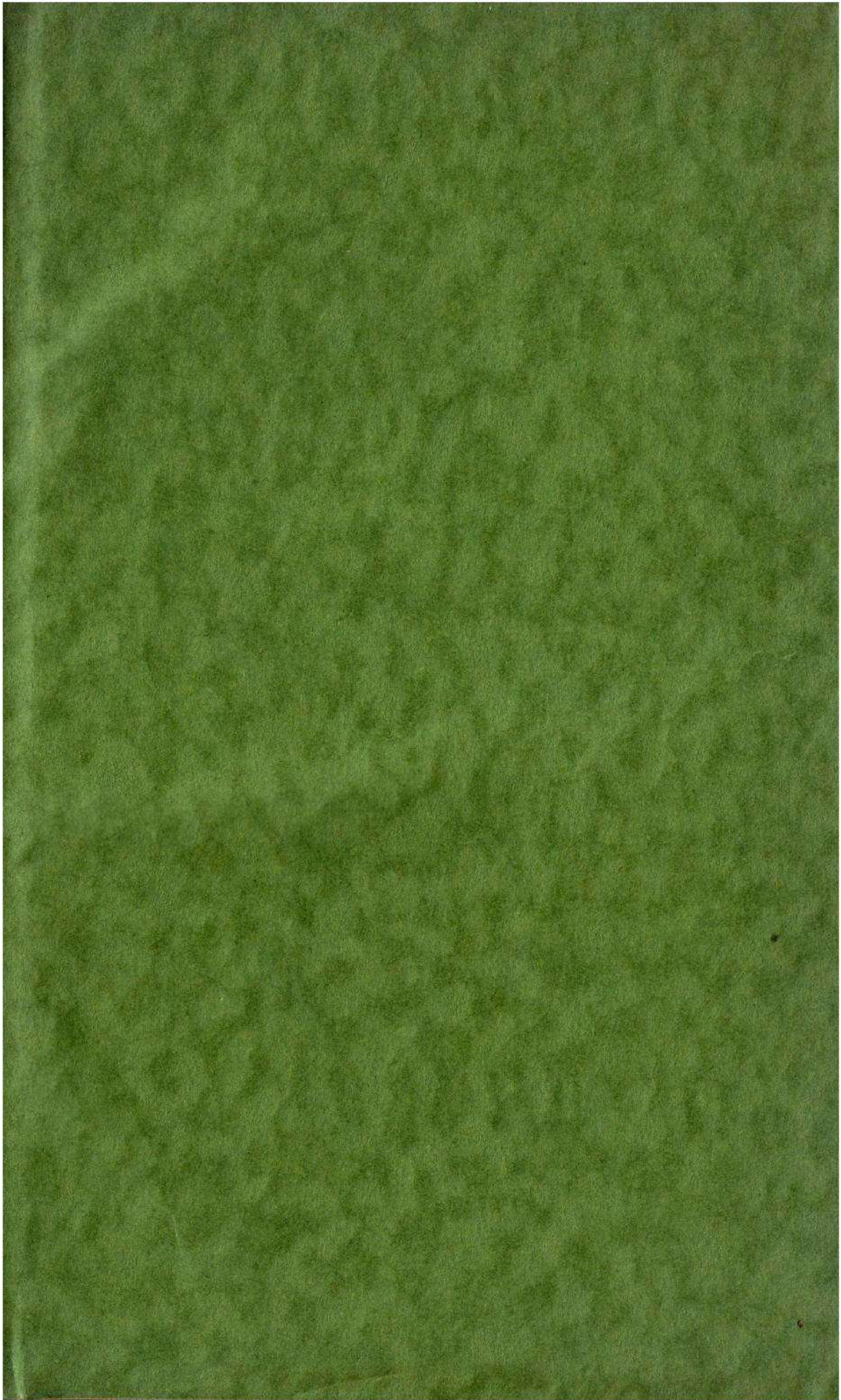

A. VLAHUȚĂ

CLIPE DE LINIȘTE

NUVELE

BUCUREȘTI
EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“

PREDARE

Balteş tăcù. Pe chipul lui palid, ostenit, păreà că se oprise o cugetare ascunsă, pe care ezità s'o spue. In ochi, în frumoşii lui ochi, atât de vii odinioară şi plini de hotărîre, avea acum o jenă de copil vinovat, o expresie de sfieală şi de grijă care-mi făcea rău.

Aleea erà pustie. Soarele ardeà, şi'n aerul dogorit, ce păreà că fierbe în jurul nostru, pluteà, îmbătător de dulce, mirosul teilor înfloriţi. Ne aşezarăm pe o bancă, la umbră. Mă simţeam şi eu abătut, molipsit parcă de tristeţa aceea adâncă, apăsătoare, ce se împrăştià din gesturile, de pe figura şi din toată fiinţa lui. Aş fi vrut să găsesc o vorbă, o mângâere, un mijloc de a risipì pentru moment atmosfera aceasta grea, şi de a da alt şir gândurilor noastre.

— Şi ceea ce e mai ciudat — reluă Balteş dându-şi pălăria pe ceafă — în orice caz, nes-

pus de dureros, în starea asta a mea, e că mă observ încă, îmi dau perfect seama de tot ce se petrece în mine. Nu știi ce rol mare a jucat în viața mea setea asta bolnavă de a mă pândì, de a mă spionà la tot pasul, în bucuriile, în durerile, în frigurile patimilor și în cele mai ascunse vanități, cari încercau să mă stăpânească. Zic *încercau,* pentru că eu n'am cunoscut pasiune care să mă supue și să mă orbească, așa ca să nu mă pot observà și judecà sub imperiul ei. Uneori mi se pare că toată viața mi-am petrecut-o în gând. — Acasă, când eram mic, îmi ziceau „mutu"... Eu am avut o copilărie foarte tristă. Părinții mei mă credeau rău, și prost, pentru că-mi scoteau vorba cu cleștele, și pentru că nu voiam să spun poezii, când țineau ei să se grozăvească la lume cu învățătura mea. Frații mei, și camarazii mei de școală mă urau, pentru că nu voiam să mă întovărășesc cu ei la ștrengării. De câte ori nu mâncam bătăi până la sânge pentru lucruri de nimic, pentru că nu voiam să spun o minciună, sau să fur o mână de tutun din chiseaua tatii! Până 'n clasa a patra gimnazială am fost rob, rob în toată puterea cuvîntului. Stăteam în gazdă la o mătușă — țața Elenca. Mult m'a mai chinuit, săraca,

Dumnezeu s'o ierte. In fiecare dimineață mă duceam în piață de-i făceam târguelile, pe urmă-i aduceam două cofe cu apă, — iarna, pe ger, mi se lipeau degetele de toarta ciuturii, pe care de-abia o scoteam din fântâna adâncă de nu-i vedeam fundul, — apoi trebuià să mătur, să-i fac focul, să îngrijesc să aibă lemne tăiate și surcelușe așezate frumos lângă vatră, și numai după ce-i puneam toate la cale — plecam la școală, zgrebulit, într'o haină de căpătat, citindu-mi lecțiile pe drum, și zicându-mi mereu în gând, că *trebue* să vie și pentru mine o zi în care să răsuflu și să-i fac să 'nțeleagă pe toți acei cari mă umileau și-și băteau joc de mine, că nu pentru asta am fost născut pe lume. Veneau des pe la mătușa mea rude, prieteni dela țară, și se așterneau pe chef, se 'ntindeau beții la toartă, și eu le căram vin până la trei din noapte dela o cârciumă depărtată. Plângeam adesea pe drum, de frică și de osteneală; și când mă întorceam, mă opream în poartă și-mi ștergeam bine ochii și fața, ca să nu mă cunoască. Și ce vorbe auzeam! în ce atmosferă stricată am trăit!... Mă întreb adesea, cum a putut scăpà sufletul meu teafăr și curat, din lumea aceea ordinară, stupidă și nesimțitoare! Ceea

ce m'a întărit și m'a susținut de nu m'am sfărâmat în robia aceea crudă și ticăloasă, a fost mai ales mândria, o mândrie neîmpăcată, bolnavă, care gemeà de durere în fundul cel mai ascuns al inimii mele disprețuite, și care mă făceà uneori să m'asămăn în gând unui copil de împărat svârlit între sălbatici. Nimeni nu mă 'nțelegeà... Ah, și ce sete mi-erà de un suflet de care să mă lipesc, de o ființă bună la sânul căreia să mă strâng ca un copil speriat... Ce milă mi-erà de mine, când mă gândeam că poate am să mor, și n'are să știe nimeni ce s'a petrecut în mintea și'n inima mea atât de chinuită! Aveam câteodată momente de revoltă, de ură, de cruzime; momente în cari ucideam oameni, dam foc caselor, orașe întregi le dărâmam la pământ... Dramele și grozăviile acestea se petreceau în sufletul meu, în larga împărăție a închipuirii mele, unde *eu*, eram mare și tare, și nimeni nu crâcneà înaintea mea! Acolo, în lumea aceea frumoasă și plină de lumină, mă închideam în fiecare seară, după stinsul luminării, și mă desbrăcam iute de viața mea chinuită ca de niște sdrențe murdare în care aș fi fost deghizat, mă desfăceam din realitatea urîtă și umilitoare în care-mi trăiam zi-

lele. și îmi alcătuiam viața așà cum o înțelegeam ș'o doream eu. Eram cel dintâiu în clasă. Dar nu-mi făceam din asta un merit. Era mai mult un necaz... o vanitate copilărească de a bate cu notele pe cei cari mă băteau cu hainele lor frumoase, cu veselia lor zgomotoasă, cu spiritul și cu îndrăzneala lor. Ceea ce mă ridicà în adevăr în stima mea, erà felul meu de a gândì și de a simțì, cu totul deosebit de al celorlalți băeți, liniștea cu care-mi duceam greutățile și asprimile micii mele vieți, întreaga stăpânire și putere critică pe care o aveam asupra firii și apucăturilor mele, și mai ales un fel de bun simț precoce care mă ferea de nătângiile vârstei, și la lumina căruia vedeam limpede o mulțime de lucruri de care habar n'aveau băeții de seama mea. Probabil că intrà și oarecare exagerare, multă dacă vrei, în judecata pe care mi-o făceam despre mine. Dar îmi făceà bine să cuget așà. Cum eram de părăsit și de singur și de neînțeles în lumea aceea rea—inconștient rea și asupritoare—aveam nevoe de toată încrederea, de cea mai mare încredere în mine, în valoarea mea personală, ca să pot merge înainte. Altfel aș fi rămas pe drum, un dascăl într'un sat, un notar la vre'o comună—

cum de atâtea ori mă îndemnau să rămâiu fraţii, şi mai ales părinţii mei bătrâni, scăpătaţi bieţii, şi nerăbdători de a aveà în mine un sprijin cât mai curând... Ah, ce roman sfâşietor ar fi făcut Dickens din copilăria mea!

Mi-aduc aminte, în clasa a treia gimnazială, când m'am văzut pentru întâia oară nevoit să mă duc desculţ la şcoală, după ce'mi tot cârpisem ghetele până când nu se mai puteà ţineà nici talpă, nici petec, de putrede ce erau... Mi se păreà că în ziua aceea are să se întâmple o nenorocire, de-are să rămâe lumea înmărmurită, — mi se păreà că asta are să fie cea mai mare ruşine şi cea mai cumplită nedreptate din câte s'au văzut vr'odată pe pământ; şi eram în capul băncii întăi, şi banca desfundată... când a intrat profesorul s'a uitat repede la picioarele mele, apoi la mine, şi n'a zis nimic, iar eu, ghemuit în bancă, cu tot sângele în obraz, m'aşteptam din clipală în clipală să se deschdă pământul şi să mă înghită. In urmă m'am deprins şi cu asta, şi mi-am zis iarăşi, ca să'mi fac curaj: „umblu eu acum desculţ, rabd eu acum foamea, şi frigul, şi tot felul de umilinţi, dar are să vie şi pentru mine o vreme, când are să se vadă cine sunt şi ce pot! Imi închipuiam soarta

mea, ca pe o bunică bogată și avară, care înadins mă lăsa să sufăr, și strângeà ban cu ban, pentru ca într'o bună dimineață să-mi arunce toată comoara la picioare și să'mi zică: eată, pentru tine am adunat-o. Ș'adevărat c'așa a fost.

Când am eșit din Universitate, unde din primul an izbutisem să atrag atenția profesorilor asupra mea, când am văzut ce zgomot se face în jurul succeselor mele de avocat, de scriitor și de conferențiar, când am văzut cu câtă dragoste mă întâmpină oamenii politici, oameni mari, conducători ai destinelor țării, și mă chiamă să lucrez în mijlocul lor, — mi-am zis surîzător: însfârșit „bunica" s'a hotărât să-și deslege sacul! Și tot trecutul, toate chinurile și umilințile copilăriei mele, îmi apăreau acum ca într'un vis depărtat, care nu mai ținea de viața mea. Înțelegi cu ce sete, cu ce lăcomie tremurătoare am apropiat de buzele mele uscate paharul acesta fermecător, pe care de atâtea ori l'am întrevăzut în nopțile mele de friguri și de insomnie. Cât le dorisem, de când, de când așteptam eu fericirile acestea, cari au fascinat anii mei de muncă și de suferinți, și după cari de atâtea ori,

bolnav, plângând, întindeam rugător mâinile şi nu le puteam atinge!.

Balteş aveà ochii în lacrimi. Un moment se opri gânditor, şi oftă din adânc. Apoi, ca şi cum ar fi răspuns unor socoteli făcute în gând, urmă, clătinând uşor din cap:

— Nu, nu pot să mă plâng — am fost fericit, douăzeci de ani am fost foarte fericit. Visul meu de a însemnà ceva, de a fi *cineva* în ţara asta, mi l-am izbândit. Am muncit mult şi am muncit cu drag, cu pasiune, ş'am fost răsplătit, poate, peste meritele mele. Pot zice c'am trăit, am trăit întocmai cum îmi zugrăveam eu viaţa în planurile pe care mi le făceam, când eram la scoală. Tot ce-am dorit am avut. Ş'am ştiut întotdeauna să preţuesc viaţa şi darurile ei.

Adesea lucruri mici, neînsemnate, îmi umpleau sufletul de o fericire luminoasă, înălţătoare, care mă'ntinerea, îmi împrospătà mereu dorul şi puterea mea de muncă. Din ochii celor cu cari vorbeam, din şoaptele măgulitoare pe care le auzeam în adunări, din curiozitatea simpatică cu care se uitau la mine trecătorii pe stradă, din furtunile de aplauze pe care le stârneam la Ateneu, la întruniri publice, eu sorbeam cu lăcomie *gloria*, o sim-

team cum mă străbate și mă încălzește ca o băutură binefăcătoare, sub farmecul căreia gândurile mele căpătau uneori o mlădiere ș'o strălucire, de care eu însumi mă miram. Să nu te surprindă că-ți vorbesc astfel despre mine. Cugetă că toate acestea ți le spun despre un om care-a murit, care nu mai face umbră nimărui... Curios fenomen se petrece cu mine de câtva timp. Inchipue-ți un om căruia i-a rămas nevătămată o parte din minte, și cu aceasta își observă clipă cu clipă ruinarea, distrugerea complectă și iremediabilă a celeilalte părți. In totdeauna am simțit clar și distinct în mine prezența acestor două ființi; una care produce, și alta care critică. Probabil, cea dintăi a muncit mai mult, mai din greu, ș'a căzut, s'a stins mai iute. Primul semn, primul avertisment al nenorocirii l-am avut acum doi ani. Pledam într'un proces mare la Casație. In sală erà îmbulzeală, ș'o căldură nesuferită. Vorbisem ca vre-un ceas, — eram pe la jumătatea cuvântării mele, când deodată, în mijlocul unei fraze, pe care cu o clipă mai înainte o văzusem cu gândul întreagă, simt că mi se face gol... întuneric în minte, și mă opresc, ș'aștept. Nu știu cât a ținut. Mi s'au părut lungi... o viață întreagă

de groază, de durere şi de ruşine am trăit în minutele acelea, nespus de cumplite, în care nu mai auzeam decât glasul „criticului" strigându-mi mereu, alarmat ca în dezastrul unui incendiu: „Ce faci, nenorocitule? Deşteaptă-te şi vorbeşte. Nu vezi cum se uită toţi la tine cu ochii îngrijaţi şi compătimitori, ş'aşteaptă să-ţi regăseşti firul pierdut! Haide, mai iute, mai iute, deşteaptă-te odată!" Şi, zorul pe care mi-l dădeà strigătul acesta neîndurat, ce se repercutà în sufletul meu ca'n nişte bolţi pustii, mă încurcà şi mai mult, făceà şi mai mare confuzia şi întunericul din mine. Mi-am regăsit cu greu firul, ş'am isprăvit. Am venit acasă ostenit, abătut, şi dureros preocupat de ce mi se întâmplase. Mă simţeam slab, ca după o boală îndelungată. De-atunci n'am mai vorbit în public. M'am încercat însă de multe ori să scriu. Aveam ambiţia să dovedesc lumii că n'am murit. Migăleam nopţi întregi la câte-o pagină—şi când o citeam, mi se făceà jale de mine. Nimic nu-mi mai amintea căldura, avântul şi tinereţea gândurilor mele de altă dată. Frazele nu mai aveau decât sunet, ş'o corectitudine rece şi 'nţepată, de manechin. Intre ele erau întreruperi de circulaţie, pauze de întuneric, care le izolà ca

pe niște teme de prin cărțile de traduceri școlare. Vorbele, aceleași vorbe, care altă dată, păreau că tresar de surpriză și se îmbrățișează cu frenezie când se întâlneau sub condeiul meu, acum erau ostenite, străine unele de altele, și se priveau cu indiferență, având aerul de a se întrebà prin ce împrejurare bizară se găsesc adunate la un loc... In sfârșit nu mai eram eu.

Am renunțat, a trebuit să renunț și la ambiția asta. Am plecat în străinătate, am consultat doctori, am încercat fel de fel de mijloace ca să mă mai regăsesc, și toate au fost în zadar.. Iți închipui tu tortura aceasta ne mai auzită a unei jumătăți de om, care umblă de doi ani de zile în căutarea celeilalte jumătăți? Iți închipui tu durerea, tristețea sfâșietoare a acestui fragment dintr'un suflet mutilat, care simte totuși, care gândește, care păstrează toate amintirile de pe vremea când erà întreg, și se observă mereu, și știe ce-a fost, și se vede ce-a rămas... vultur cu aripile tăiate! O, nu, trebue să se sfârșeasc' odată toată istoria asta. Uneori cuget, ceasuri întregi, la ce-are să se întâmple după moartea mea.

Alaltăseară erà sindrofie mare la noi. —

Neveste-mi îi place lume, zgomot. Eu ședeam într'un colț și mă gândeam: Oare, cine va venì să-mi ia locul aici în casă? Poate că lucrurile sunt deja hotărîte. Poate că vre-unul din tinerii aceștia cari se uită la tablourile de pe pereți, la mobile și la cărțile din bibliotecă, mă consideră deja ca o belea care-l întârzie, ca o clauză supărătoare în contractul fericirii lui... Il căutam, și-l vedeam.. îl vedeam instalându-se la masa mea, culcându-se în patul meu, zicând *tu* nevestei mele, aruncând afară portretele cari amintesc chipul meu, răscolindu-mi prin hârtii, și găsind, poate, c'am scris prea multe prostii, și c'ar fi fost mai bine și pentru el, și pentru mine, dacă'mi luam catrafusele cu vr'o doi ani mai curând. Și-i dam dreptate.

In definitiv, vieața, porția ta de vieață, își are farmecul și înțelesul ei numai întru cât poți s'o trăești întreg, sănătos, vesel și folositor ție și lumii în care te găsești. Când nu mai poți întrunì condițiile acestea, când ai pierdut ori-ce speranță de a le mai întrunì vr'odată, la ce să mai trăești? La ce să mai porți printre oameni priveliștea penibilă a ruinii tale, mizeria tristă și desgustătoare a vieții tale distruse? Nu sunt oare destule dureri,

şi destule lucruri urîte'n lumea asta? De ce să mai vii şi tu să sporeşti numărul lor cu rănile tale, cari nu se mai pot vindecà, cu boala ta care te roade, te ticăloşeşte zi cu zi, şi cu care-ţi amărăşti prietenii şi faci pe cei cari te-au iubit şi te-au admirat odinioară să sufere şi să-şi întoarcă faţa de la tine cu milă! Eu înţeleg şi ştiu să preţuiesc viaţa. Şi tocmai de-aceea nu vreau s'o înjosesc. Nu vreau să-mi dau până la sfârşit spectacolul unui rege detronat, căzut în mizerie şi expus la mila şi batjocura supuşilor de ieri. N'am spus nimărui lucrurile acestea, dar le gândesc şi le cântăresc în mine de mult. Am ţinut să ţi le spun acum ţie, pentru că ştiu cât de sucit judecă lumea faptele noastre şi cât de greu îi este chiar unui om inteligent, care ne-a cunoscut de-aproape, să se oprească cu mintea la adevăratele cauze ale hotărîrilor noastre şi să vadă c'am avut dreptate să facem ceea ce-am făcut. Nu ştiu dacă 'nţelegi bine ceeace vreau să-ţi spun, şi-mi pare rău că nu pot să-ţi explic aşa de lămurit cum e la mine'n cap.

De câtva timp îmi lipsesc vorbele, uit unele expresii, mă încurc în unele fraze a cărora gândire corespunzătoare o am totuşi clară,

dar nu pot s'o dau, şi asta mă doare, mă tortură cum nu poţi să-ţi faci idee. Aş vrea să te fac să înţelegi bine, bine, şi să vezi tot aşa de liniştit şi de limpede, cum văd eu, necesitatea hotărîrii mele... Eu, în astă seară, mă sinucid... De ce te uiţi aşa speriat la mine?.. Ce vrei să fac? Să-mi ostenesc mintea, ceea ce-a mai rămas din sărmana mea minte, căutând ca Faust o a doua tinereţe? Ar fi o nebunie, nu-i aşa? Să mai târăsc înainte leşul acesta, glorios dacă vrei, pe care de doi ani îl port cu mine şi-l observ zi cu zi cum se discompune.... mărturiseşte că şi pentru mine, şi pentru lume, e tot ce poate fi mai trist şi mai desgustător. Mâine, poate că şi această oază de lumină şi de voinţă, care-a mai rămas în îngrozitoarea pustietate a sufletului meu, va dispărea, cotropită de acelaş întuneric, şi nu voiu mai fi în stare să cuget, să mă simt, să iau o hotărîre, pentru a cărei înfăptuire am astăzi tot curajul şi toată liniştea cerută. Sunt aşa de bine pregătit... Văd moartea viind spre mine zimbitoare, ca o prietenă dulce...

Nu datoresc nimănui nimic. Am făcut tot binele pe care l'am putut face. Şi crede-mă dragă, viaţa, dacă nu mai poţi face bine, nu mai are nici un preţ, şi nici un sens. Misiunea

mea, în lumea aceasta, este terminată... Ce vorbă frumoasă şi demnă aveau Romanii, pentru noţiunea „mort“! „*Defunctus*“... scos din slujbă... Ştiiau, nu-i vorbă, să şi moară strămoşii noştri,—ei, cari ştiiau aşa de bine să trăiască!..... Şi acum, încheiă Balteş sculându-se, surîzător şi'nseninat la faţă, acum cea din urmă strângere de mână... Ne despărţim aci. Nu spune nimănui... cel puţin astăzi să nu vorbeşti cu nimeni despre mine! Şi nu fii trist. Vezi, eu ce liniştit sunt... şi parcă mă umplu de-o simţire nouă, de-o mulţumire cerească, numai cât cuget la... *demnitatea morţii*. Ochii tăi îmi spun că m'ai înţeles, şi-ţi mulţumesc. Adio!

Imi strânse mâna, şi se depărtă cu capul plecat, sub greutatea acelei hotărîri mari, dela care n'aveam dreptul, nici putinţa de a-l mai întoarce.

Soarele scăpătă spre sfinţit. Şirurile de trăsuri umpleau aleea principală. Strigăte voioase şi hohote de râs se amestecau cu tropotul cailor. Teii miroseau din ce în ce mai dulce. La pavilion cântă muzica. In toate părţile eră mişcare, veselie. Vieaţa curgeă zgomotoasă şi îmbelşugată din izvoarele-i eterne.

M'am întors trudit, aiurit, acasă. Aveam sen-

timentul că iau parte la o nelegiuire misterioasă şi fatală, la un păcat mare, care *trebue* să se întâmple.

A doua zi l-am văzut, acoperit de flori, între făclii aprinse, cu faţa senină, aproape zimbitoare. Pe buzele lui albe, aşa de expresive acum când ochii nu mai erau, părea c'a mai rămas ceva din respectul şi impunătoarea solemnitate cu care-mi vorbea în ajun despre ceea ce numea el „demnitatea morţii“.

FRAŢI DE CRUCE

Prezidentul sună clopoţelul.

— Acum... ia spune, acuzatule, ce te-a împins să faci fapta asta? Intoarce-te cu faţa la d-nii juraţi, şi povesteşte tot, aşa cum s'a întâmplat.

In sală se făcu tăcere. Toate privirile se aţintiră spre un singur punct. Razele soarelui străbăteau prin fereastra de sus şi cădeau ca o ploaie de lumină pe capul blond, cu chica retezată, ce sta neclintit, cu ochii în jos, ca şi cum ar fi căutat să'şi adune gândurile risipite. Şi un fior de milă, de simpatie, trecù prin toate inimile, când Ion — hotărît să înceapă — îşi ridică faţa blândă, palidă, în bătaia soarelui, şi privì ostenit, cu ochii pe jumătate închişi spre banca pe care stau înşiraţi, atenţi, nerăbdători să-l asculte, juraţii. Un moment ezită, glasul îi tremură pe cele dintăi cuvinte.

— Apoi... ce să spui... a fost se vede un

păcat... noi ne-am fost prins de mici fraţi de cruce... cu el... cu Vasile-al Mărandei Eram băetani aşa tot cam de-o vârstă... umblam cu vitele pe imaş...

Unul din juraţi întreabă ce-i aia „fraţi de cruce“. Prezidentul învită pe acuzat să explice.

— Apoi... cum să fie? eaca trăiam bine amândoi, unde mă duceam eu venea şi el, ne jucam împreună, şi într'o zi la adăpat, éram numai noi la fântâna babei, din vale de sat... Vasile zice: „hai mă Ioane şi ne-om prinde fraţi de cruce“. Hai, zic şi eu. Şi scoate el briceagul din cingătoare, şi-l scot şi eu, suflecăm mâneca la braţul stâng, şi ne facem o crestătură în cruce... colea sus... nici nu se mai cunoaşte semnul... şi doar a eşit aşa, ca o gămălie de chibrit, o picătură de sânge, şi Vasile a pus gura ş'a supt-o de la mine, şi eu de la el—şi ne-am jurat de trei ori să rămânem fraţi până la moarte, ş'apoi ne-am luat de mână ş'am venit aşa, încet, fără să vorbim, până acasă... Şi n'am spus nimănui de asta... da oamenii ştiiau — pentru că trăiam mai bine decât fraţii de sânge... Pe urmă ne-a luat la sorţi, şi Vasile a făcut ce-a făcut şi s'a tras tot la compania unde eram eu... Şi'ntr'o zi, când m'a bătut pe mine 'ntâi ser-

gentul Ifrim, Vasile a început să tremure ca varga și numa ce'l văd că vine plângând la sergent și zice: Domnule sergent, bate-mă și pe mine— da sergentul, nu pricepea ce vreà... și... i-a tras și lui vr'o două palme, chipurile să-l zdrăvenească... ziceà că-i nebun... Ei ș'apoi ne-am liberat noi, tot într'o zi, și dac'am venit în sat, am mai stat noi așa ca flăcăi, chip vr'o două luni, și prin săptămâna luminată, vine Vasile la mine și 'mi spune: Eaca, Ioane, eu m'am înțeles cu Ilinca, și cu părinții, — tu ce faci cu Tudora? Voi ați pus cevà la cale? Pentru-că eu... de... chitesc c'așa ar fi frumos, să pornim amândouă nunțile odată... ce zici?—Bine, zic... Și... așa a fost. Ne-am cununat în aceeași zi, ș'am mâncat la o masă cu toții. Venise lume și din alte sate să ne vadă. Plângeau bătrânii de dragul nostru și spuneau că multe-au văzut ei de cînd trăesc, dar, ș'așa potriveală de oameni ca la noi, încă n'au pomenit.

Ion Dascălul, se oprì, clipi din ochi ca și cum ar fi căutat să'și aduc'aminte de ceva. O suflare nu s'auzea în sală, Iși sterse cu mâneca fruntea brobonită de sudoare. Umerii lui largi, osoși, de om voinic, tresăriră sub

creții cămășii de un fior, de-o tremurare u-șoară. Se scărpină la ceafă, și urmă.

— Aveam gospodăria alături.... Nevestele noastre trăiau ca surorile, își ziceau *surată* și nouă *bădică*. Eram săritori unii pentru alții la orice nevoe. Dumineca nu ne aninam în horă decât toți patru la rând. Ogoarele noastre erau în hotar, și vara, când ne prindeam la muncă, pe 'nvoială, ne alegeam lanurile la un loc ca să ne ajutăm unii pe alții ; și zece oameni nu lucrau cât lucram noi patru. In toamnă ne-am cumpărat boi, și cal și căruță, fiecare.

Se uita lumea de-a mai mare dragul la noi, cum trăiam de bine ; gurile rele umblau ele să vâre zizanie, da nu se loveà... și așa a trecut vremea, de nici n'am simțit când ne-am pomenit în iarnă. Mi-aduc aminte, într'o noapte a nins de s'a ridicat troianul cât gardul ; în zori cea dintăi cărare a fost din ușa noastră în ușa lor... Și'n postul Crăciunului ne sfătuim noi să mergem cu ele în târg să ne luăm câte ceva de ale îmbrăcămintei. Ba azi, ba mâine, ba să lăsăm să se mai facă pârte ,ne trezim că nu mai erà decât o săptămână până'n Crăciun. Hotărîm noi în sfârșit să mergem Duminecă de mânecate, ca

s'apucăm vreme să târguim până'n seară, şi'a doua zi să ne întoarcem, — că e de la noi pân'la târg o bucată bună..." Asta erà într'o vineri.

A doua zi, nevasta îmi spune că nu-i e tocmai îndemână, zicea c'o dor şelele şi c'ar fi mai bine să rămâe acasă, să mă duc numai eu cu Vasile. Mă duc şi-i spun lui. El zice: bine, să mergem numai noi..., şi rămâne vorba aşa. Seara ne chibzuim noi cu ele ce să cumpărăm. A doua zi, când se crăpa de ziuă, înham eu, cum ne 'nţelesesem, amândoi strâjnicii la târlia mea, că erà mai încăpătoare, şi când erà gata tot, ce să mă pomenesc! cu Ilinca înbodolită de drum, şi eacă şi Vasile la spatele ei... „Ştii ce m'am gândit, Ioane? Eu rămâi să taiu porcul, să-l grijesc frumos, — şi merge Ilinca cu tine, trageţi la cumătru Mihalachi, târguiţi tot şi mâine vă'ntoarceţi. Nu-i aşa Ilincuţo?“ — „Aşa-i.. “ Văzui eu că ea se cam codeşte, nu prea-i venea să spue cu gura toată, da de unde să'mi dea mie 'n gând ce erà la mijloc?..." In sfârşit, plecăm. Viscoleà puţin şi ne sufla vântu 'n faţă la dus, dar aveam sumane groase, nu duceam grijă de asta. Când am eşit din sat, aşa la o sburătură de noi, ţuşti un epure 'naintea

noastră și ne tae drumu'n curmeziş. Eu prind a chiui, da Ilinca de colo: „Să ştii bădică-Ioane, că nu ne merge bine...“ „Ei, ba că chiar, astea's vorbe...“ ş'am început să râd... zic: „dacă de-un biet vătui îţi faci tu frică, — da'ncă să ne iasă o haită de lupi înainte... uite că chiar mi se pare că văd ceva colo pe tăpşan! „Ira bădică, zău taci, că-i vorbi 'ntr'un ceas rău“. Şi tot aşa, mai cu una, mai cu alta, ne-am pomenit pe la o amiază la hanul Grecilor, făcusem mai bine de jumătate de cale. Ne dăm jos, să ne mai încălzim şi să îmbucăm ceva pe fugă.... Scot eu mălaiul din traistă, zic să ne aduc' o garafă de vin, da Ilinca stà cu mâna la gură şi se uità dusă la mine... parcă nu mă mai văzuse. O îndemn să mănânce, să beà — ea, pace... „Da ce ai tu, Ilinco, de stai aşa 'nlemnită? Ţi-i frig?“ Ea prinde a oftà, şi nu spune nimic. O întreb eu cu binişorul, ca pe un copil — ea, parcă vroià să spue ceva, da nu puteà... Ş'odată o văd că 'ncepe să plângă, şi zice... „Bădică Ioane... mă tem că surata Tudora... e'n dragoste cu Vasile al meu...“ Parcă mi-a dat c'un cuţit în inimă. Nici nu ştiu cum am plecat...

In sanie, o întreb, şi 'mi spune că ea mai

de mult bănueşte pe Vasile... şi ea crede că 'nadins a făcut el aşa, ca să rămâe amândoi acasă, şi... nu ştiu ce mi-a mai spus... că'mi vâjiiau urechile ca la scocul morii, şi nu mai vedeam înaintea ochilor decât o vâlvătae mare de foc, parcă tot pământul ardeà. Şi băteam caii de-i rupeam... ziua mică, drumul greu, astupat de vifor, când am ajuns în sat se 'ntunecase de nu'ţi vedeai mâna. Am oprit sania în colţul livezii, ne-am dat jos, ş'am venit tiptil pe lângă gard. La amândouă casele erà 'ntuneric. Uşa de la tinda noastră nu erà prinsă, o împing binişor, şi dau să intru 'n casă... zăvorul pus... strig; „Tudoro deschide!" Aud eu o foşneală 'nuntru.... da pe urmă nu mai aud nimic. Sgâlţâiu de clanţă, şi iar strig: „Deschide Tudoro"... A oftat cineva... ori mi s'a părut? nu ştiu... ştiu că'mi băteà inima de nu puteam răsuflà. Atunci m'am hotărît să stric uşa... Mă plec, bâjbâiu în colţ, sub râşniţă şi găsesc barda... barda aceea care-i la D-voastră pe masă... şi izbesc odată cu muchea 'n uşă... „Stai, că'ţi deschid" îmi strigă Tudora dinuntru, ş'o aud hârşcâind un chibrit...

Când mi-a deschis... ea erà sfârşită... galbenă cum îi turta de ceară, tremurà şi clăn-

ţăneà din dinţi, ca luată de rusalii... şi când a văzut barda 'n mâna mea, a căzut în genuchi ş'a început să plângă şi să se roage: „Iartă-mă bădicuţă, nu mă omorî... îţi spui tot... nu's eu vinovată... El m'a nenorocit..." Şi numa ce mă şi pomenesc cu Vasile că ese de sub pat... doar cât l'am văzut în picioare... *una* i-am dat în moalele capului şi... l'am omorît... Şi eacă aşa a fost... să trag un păcat.

Ion oftă, şi se însenină la faţă, parcă i s'ar fi luat o greutate de pe piept.

— Şi nu-ţi pare acu rău de ce-ai făcut? îl întrebă prezidentul. Nu te mustră cugetul?

— De, ştiu şi eu ce să mai zic?... Trebuià să se sfârşească aşa...

A, momentul acesta de franchețǎ, numai vorba asta din urmă, l-a osândit... Zece ani de 'nchisoare! Şi Ion a primit verdictul cu o nepăsare de nebun.

MOŞ MARIN

Aveà dreptate satul să spue că pe vorba lui Moş Marin poţi zidì biserică. Aşa om de ispravă, şi vrednic, şi priceput la toate, şi săritor la nevoile altora, mai rar trimete Dumnezeu, — da şi când îl trimete undeva, apoi acolo curat că se împlineşte vorba românului: omul sfinţeşte locul. Ce erau Tunseştii cu douăzeci de ani în urmă, până nu venì Moş Marin? Un cătun de vre'o treizeci de cocioabe, nici un gospodar ca lumea, femeile se ciondăneau toată ziulica, bărbaţii se'mbătau şi-şi stâlceau nevestele'n bătăi, copiii flămânzi ofiliţi şi plini de toate cele, plângeau pe sub lăviţi, şi vită 'n bătătură nu se pomeneà, nici popuşoi în pătul ;—ciulini pe curături, pe islazuri bozii şi dudău, în sat sărăcie lucie. Nici horă dinaintea crâşmei nu se mai ştià, nici jocuri de copii, nici plug la Sân Vasile. Până şi doina, strămoşeasca doină, speriată de aşa

ticăloşie, fugise 'n lumea toată din locurile astea blestemate.

Ba nu cumvà că erà să plângă după ea kir Mihali posesorul, ori Şmil orândarul, stăpânii fără pic de îndurare peste toată ceata asta de robi vlăguiţi şi păcătoşi!

...Unde mai e Mihali? Pe unde-o mai fi Şmil acum? Ţăranii, înstăriţi, îşi muncesc astăzi pământul lor, căsuţe vesele s'au ridicat pe unde erau bordee triste şi afumate, drept dragul să le priveşti cum strălucesc în bătaia soarelui, cu păreţii lor drepţi şi albi, cu prispa netedă şi largă, cu brâe de lutişor la îmbinarea prispei şi 'n jurul ferestrelor. S'au deşteptat din amorţire robii dinainte vreme, ş'au prins puteri, ş'au prins îndemn unul de la altul, şi 'ncetul cu 'ncetul s'a sădit ş'a crscut pom lângă pom, s'a ridicat şi s'a întins gospodărie lângă gospodărie.

E altă lume de când a dejugat Moş Marin aici. Toate s'au prefăcut şi s'au înfrumuseţat. Şi anii sunt mai buni de-atunci, şi pământul, şi oamenii. Ia priviţi mândreţă de horă în bătătura crâşmei. Şi ce de voinici şi ce de fete frumoase! Incai, când e vorba de Mitrana, crezi că-i zână de prin basme, nu mai e chip şi făptură omenească. Rîd flăcăii pe

sub mustață și-și dau coate privind-o; iar, ochii li se fac mici, și umezi, și strălucesc, cum strălucesc fluturii de pe cămașa ei în bătaia soarelui.

— Tu nu mai poți când o vezi, Ancuțo... parcă nu te'ncrezi că-i a ta.

— Că Dumitale, Tătucă, nu ți-o fi dragă, ha? — Și Anca rîde și face cu ochiul la lumea strânsă ca de obiceiu, împrejurul lui Moș Marin, pe tăpșanul de sub nuc.

— Hm, da ia întrebați-o dragii mei, pe Dumneaei, care vă face cu ochiul, are la știință cu ce greutăți și cu ce primejdii îi îngrădită o frumusețe ca asta pe lume? Pe câți nu-i ispitește bogăția asta scumpă... Trebue să fii *om* ca s'o știi păzi...

...Voi, mai duceți-vă încolo, copii, de vă jucați — ce-ascultați la vorbele oamenilor, mari!.. Apoi, eu știu focul frumuseții, că doar am avut și eu o minune de fată, de veneau Duminica flăcăii, ca la comédie, de peste dealuri și coclauri, s'o vadă la horă; și nu se mai dau duși nici morți, de pe la noi. Ce-i Mitrana acù? Mai grozavă erà Ancuța... pune-ți tulpanul la ochi că-i vorba de tine....

— Hei, fost-ai leleo când ai fost...

— Poi dă, fata mea, fiecare la vremea lui.

Acù se cheamă vorba că-i rândul Mitranei.— Și cum vă spuneam se face Ancuța mea așa... de seama Mitranei... șaptesprezece... optsprezece ani... pe-aicea; și naltă, și rumănă, și voinică, de ți se lumina sufletul când te uitai la ea. Biata mă-sa, biată să fie de păcate,—ce vreți? cap de femee — las' c'o pierdea din ochi, nu altăceva, da câte năzdrăvănii toate i-ar fi trecut fetei prin gând— ea, de cuvânt, să-i ție hangu. Da în vremea asta, pețitorii își făcuseră vad la noi. La început eu nu mă prea amestecam, le lăsam pe ele să aleagă. și să hotărască; și ele se lăsau pe tânjală. Ba că unu-i sărac? ba că altuia-i bate coliva în piept, ba că nu-i încă vremea și să mai așteptăm. In sfârșit, bag eu de seamă că toate astea-s vorbe de clacă, și într'o zi numai ce-o apuc pe nevastă din scurt.

— Ia ascultă, Mărando, da de Paraschiv ce zici?

— Care Paraschiv?

Se făceà moartă 'n popușoi.

— Cum *care?* Că nu-i decât unu 'n sat: Paraschiv a Saftei Morarului, îi flăcău cu minte, singur la părinți, muncitor, gospodar; de voinic și de frumos — slavă Domnului... ha? Ce zici?

— Doamne, zău, Marine, cât nu vrei tu să ne mai ridicăm și noi o leacă din ce suntem. Cum ții tu să rămâi tot în teapa ta!... Nu vezi ce fată avem? Să stea alături cu boerii de seamă, da nu...

— Ce bâigui tu, Mărando? Se vede că nu ți-s mințile acasă.

— Ba nu bâigui de fel. Știe ea Măranda săraca ce spune. Da ai cu cine te 'nțelege?

Ș'atunci, parcă de-odată mi s'a luat o perdea de pe minte.

— Bine, muere nebună, că mai bine nu ți-aș zice — vra să zică de asta se tot învârtește pe-aici clăpăugul ciocoiului... Ei, taci tu coane Nicușor, că-ți găsește el badea ac de cojoc. Auzi tu ocara dracului!..

Și unde mi-am luat, până una alta, pe lelița Măranda la rapanghel, și dă-i, și discoas-o și descânt-o — până i-am pus mințile la loc. Norocire că nu se întâmplase nimic cu fata; puteà să-mi dogorească obrazul, de nu deschideam ochii la vreme. Și m'am pus pe pază strașnică. Un pas nu mai făceà Ancuța de lângă mine. Noaptea cât auzeam cel mai mic zgomot, — eram în picioare. Încărcasem pușca cu sfărâmături de ceaun, ș'o țineam în cuiu deasupra patului. Acù, zic, să pof-

tească puiul de ciocoiu prin bătătură pe la mine, că l'a văzut aghiuță! Dimineața — Ancuța cu mine la câmp — și muncea fata mea cât patru bărbați. In vremea asta, cioclovina se pârpoleà pe jăratec, s'o vadă. Și într'o zi, numai ce să mă pomenesc cu el la ogor... Bade Marine, c'am auzit c'ai fi supărat pe mine, că eu... așa și pe dincolo.— Și unde las lucrul și mă întorc răstit la el.

— Ia'n ascultă, Domnișorule — lui acolo, — să faci bine să-ți cauți de treabă, și vorbă cu fata mea să nu mai faci. Caută-ți fete de seama D-tale. D-ta ești boer, noi suntem țărani, și n'avem nimic de împărțit cu de-al de D-ta. M'ai înțeles?... Cu mine — scurtă vorbă.

Ș'a plecat, ca un cățel cu coada între picioare. Se făcuse vorbă în sat și la curte despre asta. In sfârșit, eu nu eram în boii mei. Mă tot gândeam în fel și chip. Ciocoiul, pe cât înțelesesem, legase școala la gard. Cum s'o scot la capăt? Zi că-i dă dracul în gând să vie într'o noapte să horbăcăiască prin ograda noastră. Doamne ferește, intri 'ntr'un păcat. Nu mai aveam tihnă, nu mai aveam somn, fata plângeà, muerea mă boscorodea într'una. Ca să curm — ce 'mi zic? Am doi băeți mari

însuraţi, la casa lor. Stau să 'mi strâng tot de pe câmp. Mă răfuesc cu boerul. Las casa şi pământul pe seama băeţilor. Imi încarc tot, îmi iau frumuşel nevasta şi fata, şi mă duc — unde m'a îndreptà Dumnezeu, că lumea-i largă...

Ei, şi eacă aşa au venit lucrurile de-am poposit aici la cumătru Vasile, tovarăş vechiu de cărăuşie — Dumnezeu să-l erte — ş'apoi încetul cu încetul mi-am înfiripat iar gospodăria, că dacă-i sănătate şi omu-i vrednic toate se fac. Şi nu mi-a părut rău, şi nici azi nu 'mi pare, că mi-am lăsat casa şi pământul, pentrucă cinstea-i mai scumpă şi decât casa şi decât pământul. Ş'au fost se vede, toate pe voia Celui de sus, că eacă toate-au eşit la bun sfârşit...

INCONSOLABILII

E o dimineaţă limpede de toamnă.

Paznicul cimitirului mătură de pe morminte stratul de frunze scuturate peste noapte. Bătrânul îşi are morţii lui, pe cari-i iubeşte; el poartă grijă de odihna lor; şi când cei vii uită să mai aducă la un mormânt cununi de flori şi untdelemn pentru candelă, moş Simion s'apropie trist de locaşul celui părăsit, se uită lung, compătimitor, la florile uscate şi la candela stinsă, şi, dând din cap, prinde a vorbì mortului ş'a-l căinà...

—Vezi, ştiam eu c'or să te uite... Nimeni nu mai vine să te vadă... Ce le pasă? Beau şi mănâncă, şi chefuesc... lasă c'o să le vie şi lor rândul... parcă-i văd — mâine unul, poimâine altul — intrând colea, pe poartă, cu tălpile înainte, şi i-or bocì şi pe ei feciorii o zi două, şi apoi vor rămâneà şi ei pe întuneric, fără pic de untdelemn în candelă, c'aşa-i lumea dragă... n'ai cei face...

Dar astăzi moş Simion n'are poftă de vorbă.

E proaspăt mormântul de pe care mătură frunzele, şi marmura e numai de două zile aşezată; slovele aurite tremură în bătaia soarelui: *„Alexandru Cornea, născut la 1849, Martie în 6 — adormit la 1884 Septembrie în 2“*. E linişte. Nu s'aude decât târşitul măturii şi foşnetul uscat al frunzelor; stoluri de ciori înnegresc ramurile copacilor. Cerul e senin, pământul doarme.

Moş Simion ştie cine are să se dea jos din trăsura închisă, care s'a oprit acum în poartă. E doamna Cornea. Inaltă, palidă, ea păşeşte încet, cu ochii aiuriţi şi stinşi de durere; în urma ei ondulează uşor lungul crep de doliu care-i atârnă din creştet până'n pământ. Ea nu vede nimic. Bătrânul se retrage de-o parte; el înţelege şi respectă prinosul de lacrimi ce se aduc mormintelor.

—Sărmana femee!.. Vezi, e tînără, şi frumoasă, şi bogată... Uite-o cum stă în genunchi şi se boceşte... aşa-i, tot omul are câte un vierme care-l roade! Dar o să-i treacă, s'atunci o să-i vie alta, şi tot aşa pân'o intră şi ea în pământ.

In patruzeci de ani, moş Simion văzuse atâţia morţi, în cât ajunsese să creadă că el

e nemuritor. De ce'l preocupau aşa vizitele Doamnei Cornea? El se gândea mereu la mormintele uitate, şi de câtva timp îşi zicea în fiecare dimineaţă: „Azi nu cred să mai vie..." Sta s'asculte: cunoştea acum de departe huruitul trăsurii; trapul cailor... „Vine!" Atâta statornicie începea să-l contrarieze.

A sosit iarna. E alb tot cimitirul. Cine lasă primele urme în stratul proaspăt de zăpadă?... Vezi, moş Simioane, că sunt şi inimi care nu uită aşa lesne?... Priveşte-o cum a slăbit; ea pare o umbră, uşoară şi tremurătoare ca şi vălul cernit care-i atârnă din creştet... aceeaşi prosternare pioasă, aceleaşi neistovite lacrimi pe mormântul care închide iubirea şi norocul acestei inconsolabile soţii! Dece clatini din cap cu atâta neîncredere? Moş Simioane, straja morţilor ţi-a înăsprit sufletul pentru cei vii.

Se desprimăvărează. Copacii dau în mugur; din pământul morţilor creşte o vegetaţie puternică; în aer e un parfum de tinereţe, un fior indefinit care chiamă la iubire. Porţile cimitirului se deschid, lumea se îmbulzeşte, e un amestec asurzitor de strigăte, de vaete;

convoiul s'apropie de groapă, bocetele devin din ce în ce mai sfâşietoare, mai desperate. Preoţii prohodesc, făcliile ard liniştit, din cădelniţe se înalţă în rotocoale albastre fumul de tămâie...

— Nu mi-o luaţi, lăsaţi-mă s'o mai văd...

Ce glas straniu, înfiorător! Un tânăr îmbrăcat în negru, desfigurat, nebun, se sbate, cearcă să se smulgă din braţele prietenilor... „Veşnica ei pomenire"... şi muzica îneacă bocetele. Alaiul se împrăştie; domnia morţii, reintră în tăcere. Soarele apune cu aceeaşi linişte imperială.

Incă un nenorocit, care vine în fiecare dimineaţă... Moş Simion se plimbă încet printre grilajuri; trage cu coada ochiului şi bombăneşte singur. „Ci-că nu se văd... vorbă să fie!"

Adevărul e că între cei doi inconsolabili distanţa erà aşa de mică, încât lesne s'ar fi putut vedeà şi auzì unul pe altul, dacă sufletele lor ar mai fi fost în stare să primească vr'o impresie din lumea de afară.

* * *

Au sosit frumoasele zile de Maiu. Sunt încărcaţi pomii de floare. Ce dulce e viaţa! Ai cui sunt copilaşii cari se joacă, aşa de

drăgălaşi, aşa de veseli, în tăcuta împărăţie a Morţii? Moş Simion se dă binişor pe lângă ei, ca şi cum ar vrea să mai apuce şi el o rază din atâta risipă de copilărie... Sunt numai trei, şi ce gălăgie fac! Fetiţa cea bălae, cea mai mărişoară, e a doamnei Cornea, băeţaşul şi cu fetiţa cea brună sunt ai răposatei. Uite tatăl lor cum plânge, plânge ca o femee, de ţi se rupe inima.

Ce te uiţi aşa şiret, moşule? Copiii s'au împrietenit, fireşte, din prima zi—c'aşa sunt copiii. Ştiu ce gândeşti. Dar între cele două suflete, întunecate de jale, ar fi o nebunie să'ţi închipui c'ar puteà mijì... Ce dai din cap! Nu vezi că nici nu se cunosc măcar? Nici nu se văd. Pentru ei nu mai e lume, nici vieaţă. Şi zi că s'ar vedeà, că s'ar cunoaşte, că şi-ar vorbi unul altuia... Ce şi-ar puteà spune? Sunt două morminte între inimile lor...

Soarele, soarele dimineţelor de vară revarsă torente de viaţă; o lumină caldă, binefăcătoare se lasă din cer; pământul abureşte. Copacii se scutură de floare, în aer e iubire.

— Scuzaţi-mă, doamnă... e umbrela dumneavoastră, dacă nu mă 'nşel.

— Mulţumesc.

Amândoi îşi pleacă ochii în pământ, o încetă înclinare din cap, dar doamna s'a roşit puţin. Copiii îşi duc degetele la gură şi-şi trimet sărutări. Moş Simion se uită după ei şi zîmbeşte cu aerul omului şiret, care pricepe tot şi tace.

Intr'o zi de toamnă, copiii au eşit tustrei pe poartă, ţiindu-se frumuşel de mână. La câţiva paşi în urma lor, mergeau încet, alături, cu ochii plânşi... părinţii celor trei copii.

S'aştern nămeţi de frunze peste cele două morminte, şi moş Simion nu le mai mătură. Numai când trece pe-acolo, dă din cap şi bombăneşte: „Vezi, ştiiam eu c'or să vă uite".

TREI BANI

Eram la al cincilea ceaiu şi vorbeam de visuri, de presimţiri, de sugestie.

— Da să vedeţi ce mi se întâmplă mie, acum vr'o patru ani. Şi Ghenciu îşi aprinse o ţigară şi'şi dete paharul cu ceaiu la o parte.

Eram procuror la Fălticeni. Intr'o seară pe când mâncam la birt, cu mai mulţi prieteni, din vorbă, din veselie, mă pomenesc de odată abătut, neliniştit, c'o greutate pe suflet, venită aşa din senin. In nici un chip nu'mi puteam explică ce e. Şi se vede că eram palid. „Ţi-e rău?“ mă întreabă un prieten. Nu ştiu ce i-oiu fi răspuns; am lăsat furculiţa din mână, mi-am luat pălăria ş'am plecat, ca şi cum m'ar fi chemat cineva grabnic. M'am dus întins acasă, şi, cum am ajuns, am întrebat dacă nu cumvà m'a căutat cineva, deşi nu aşteptam pe nimeni. Fără să ştiu de ce, mi s'a părut ciudat când mi-a spus că n'a întrebat nimeni de mine.

In casă n'aveam linişte, mă plimbam prin odae şi'mi făceam fel de fel de gânduri. Nu cred să fi trecut o jumătate de ceas, şi mă pomenesc cu o depeşă. Cum am văzut-o, mi-a înghețat inima. O deschid tremurând. Erà de la frate-meu din Bucureşti. „Vino imediat. Zincuța a murit". Am rămas trăsnit.

Frate-meu erà un om meschin, prozaic şi grosolan. Şi la vârsta de patruzeci de ani se însurase cu o fată de şaisprezece ani, bine crescută, instruită, dar naivă şi vaporoasă, cum n'am mai văzut. Vă închipuiți ce-a trebuit să sufere o asemenea ființă, blândă, delicată, visătoare, în societatea unui om care nu credeà decât în bani şi'n mâncare. Erà o frumuseţe de fată când s'a măritat, şi în mai puțin de un an rămăsese o umbră, s'o sufli şi s'o dai jos. Totuşi nu mă aşteptam să se prăpădească aşà curând. Am plecat cu cel dintâi tren, ş'am ajuns zdrobit de oboseală şi de gânduri urîte. Poarta erà cernită. Biata cumnată-mea erà întinsă în salon, pe un catafalc alb; două făclii îi ardeau la cap. O babă îi apără fața de muşte; când m'a văzut, a început să plângă. — Cum credeți c'am găsit pe frate-meu? Nimic schimbat în figura lui; pe la nouă ceasuri dimineața erà în sufragerie la

dejun... și mâncà, da mâncà, nene, c'o poftă revoltătoare. Mi-a spus foarte liniștit că m'a chemat să-i dau ajutor... „Sunt atâtea belele cu înmormântarea asta, și, toți lacomi, caută să te înșele, să te fure: fă'ți ideie... biata Zincuța nici nu închisese ochii și m'am și pomenit cu dricarii, — opt mi-au venit... cel dintăiu mi-a cerut trei mii de franci, l-am dat afară... Și știi cât mi-a lăsat unul în cele din urmă? *Patru sute de lei*, înmormântare de clasa întăi! Ce concurență!...

Am făcut împreună lista de persoanele cărora trebuià să le trimetem invitații. Erau trei sute. Am cumpărat plicuri cernite și până'n seară am scris eu singur cele trei sute de adrese, am lipit timbre pe plicuri; seara mi-au adus invitațiile dela tipografie, le-am îndoit și le-am pus în plicuri, am făcut trei pachete, le-am luat la subțioară, ș'am plecat; jumătate le-am pus în cutia din colțul străzii Dionisie, și fiind-că nu mai încăpeau, am venit cu celelalte în calea Victoriei și le-am pus în cutia din fața palatului. Vă mirați pentru ce vă spun toate aceste detalii? O să vedeți acuș pentru ce... Viu acasă, mai stau vre-un ceas de vorbă cu frate-meu, și pe la zece mă duc să mă culc. Odaia mea veneà chiar lângă salonul

în care erà moarta. N'am nici o superstiţie şi nu's fricos de felul meu. Dar în noaptea aceea 'mi părea rău că sunt singur; nu ştiu cum în aerul odăii parcă simţeam ceva misterios, şi fioros, care îmi producea o răceală pe şira spinării, ceva din senzaţia pe care o ai într'tot timpul când atingi mâna unui mort. Masa pe care scrisesem adresele erà lângă pat. Nu erà pe ea de cât sfeşnicul, călimara, o sticlă cu apă şi un plic mototolit, cu adresa greşită. Mi-am tras iute plapoma peste cap. Aveam credinţa că dacă aş fi deschis atunci ochii şi m'aş fi uitat în întunericul odăii, aş fi văzut cevà oribil. Cu toată osteneala, am adormit anevoe. O, ce vis am visat! Şi nu vă puteţi închipuì ce lămurit, ce convingător mi se înfăţişau toate. Păreà că moarta înviase şi venise la mine în odae. Eu eram culcat în pat. Ea stà în picioare, rezemată de masă, se uità ţintă în ochii mi, şi'mi spuneà cum a râs ea de noi, s'a făcut moartă, şi noi am crezut. Erà veselă şi mie 'mi păreà aşa de bine că a înviat! In tâmpla stângă aveà o pată roşie.

—Frate-meu ştie? întrebai, fără să-mi aud glasul, cum nici pe al ei nu-l auzeam.

— Nu, el doarme...

Şi deodată figura ei luă o expresie de profundă melancolie.

— Ceeace îmi pare rău, zise ea oftând, e că te-ai apucat ş'ai trimes la toată lumea invitaţii. Ce-o să zică mama când o vedeà?..

Ea netezì plicul mototolit, şi rămase cu ochii pironiţi pe adresă. O fi ţinut o clipă visul acesta, ori s'o fi repetat mereu în timpul cât am dormit, nu ştiu. Ceeace ştiu e că m'am trezit cu impresia că moarta a înviat. Iluzia aceasta însă s'a şters imediat. Mă uitai la fereastră,—bătea soarele, toată realitatea mi se înfăţişă. Şi curios, parcă nu mă puteam obişnui cu ideea că a fost numai un vis. Imi adusei aminte că frate-meu îmi spusese de cu seară, că îngroparea are să fie la 1, deşi biletele invitau lumea pentru ora 2 p. m.

Mă ridic să văd câte ceasuri sunt şi... rămâiu încremenit. Teancurile de invitaţii pe cari le pusesem la cutie, cu mâna mea, erau pe masă. Un moment am crezut că înebunesc. Mă frec la ochii, şi caut săʼmi dau seama de ce-am făcut, de ce-am visat, de ce văd.

Poate c'or fi alte plicuri... mă scol şi nu'mi mai rămâne nici o îndoială, sunt adresele scrise de mine, sunt plicurile pe care le-am pus eu, cu mâna mea la cutie. Ce Dumnezeu, că doar

n'am fost beat. Stau eu şi mă gândesc... Îmi aduc bine aminte de unele adrese pe care le-am citit chiar în momentul în care am vârît plicul în cutie... uite, uite şi plicul căruia i-am îndoit colţul îndesându-l, fiindcă nu mai încăpeà... Dar ce'i asta? Şi îngrozit, mă reped şi deschid uşa de la salon. Făcliile ardeau la căpătâiul moartei. Baba dormeà pe un scaun cu capul rezemat de catafalc. Ea tresărì şi se uită la mine speriată.

— A intrat cine-và aici... la mine, astă noapte?

— Nu, domnişorule, n'am văzut pe nimeni...

De sigur aş fi înebunit, dacă în momentul acela nu venea servitoarea să-mi spue:

— Adus poştaş scrisor ala multe. Spus trebui trei bani...

Le francasem, ca imprimate, cu un ban şi jumătate; — frate-meu... voise să facă economie şi aici.

DELA ŢARA

Ningeà, şi viscolul ridica omătul în valuri şi-l spulberà în văzduh, de nu se mai vedeà nici cer, nici pământ. Vizitiul răguşise strigând; până 'n piept se îngropau bieţii cai în troene grămădite de vijelie de-a curmezişul drumului. Cu chiu, cu vai, am ajuns în satul Pătrăşcani, calea jumătate între Bârlad şi Poeneşti. Nu mai erà chip de mers înainte. Cu tot dorul şi nerăbdarea mea de a mă vedeà acasă, trebuià să poposesc o noapte, mai ales că înserà şi aveam înaintea noastră dealul dela Floreşti, deal mare, şi, chiar pe vreme bună, greu de suit. Cunoşteam pe popa din sat, şi am tras în gazdă la el.

S'a minunat părintele Vasile, când m'a văzut. „Doamne fereşte, puteai să te prăpădeşti pe vifornița asta". Focul duduià în sobă. Dela uşă îmi mirosise a azimă caldă. „Iţi trăeşte soacra", zice mama preoteasa, aşezând

al treilea tacâm pe masă. Numai acum simțeam eu cât frig îndurasem. Foc îmi eșià din sfârcurile urechilor, și mâinile îmi erau înghețate bocnă, că nu-mi puteam împreună degetele. Vântul șuerà pe sub strașini, în răstimpuri veneau vârtejuri repezi cari zgâlțâiau ferestrele.

— Ia-auzi ce-i afară...

— Mânia lui Dumnezeu!

Și preoteasa la fiecare zguduială de geamuri, își făceà cruce, și oftà. Eram amețit de drum, de frig. Vorbele, gesturile lor, aspectul lucrurilor din odae, îmi produceau impresii confuze, care mă făceau să tresar, ca din buimăceala unui somn greu.

— Bea iute.

Un abur tare, îmbătător îmi înecă respirarea.

— Dă-l de dușcă, iute, cât îi ferbinte...

Erà vin fiert cu scorțișoară și cu boabe de piper.

Ce-a mai urmat după asta, nu știu.

M'am deșteptat, într'un întuneric cu atât mai îngrozitor, cu cât nu-mi puteam da seama unde mă aflu. Imi bătea cineva în geam. Aiurit, îmi ridic capul de pe pernă, și, cu un glas alterat de spaimă, întreb tare:

— Cine-i?

— Hai degrabă, părinte, că moare tata!...

Atunci îmi adusei aminte că de mult auzeam prin somn strigătul, vorbele acestea desperate, le auzeam mereu și parcă voiam să mă trezesc și nu puteam.

— Indată, îndată...

Și, buimăcit, speriat, bâjbâii o toană cu mâinile pe pereți până să găsesc ușa.

Popa Vasile se sculă, aprinse o lumânărică de ceară lipită de buza unui sfeșnic de alamă. Până să-și găsească el molitfelnicul eu mă și îmbrăcasem.

D'apoi, mai ai până la ziuă... ce te-ai sculat?

— Merg și eu.

Afară se potolise viscolul; erà ger; dinaintea ușii un morman de zăpadă adunat de vârtej. troenise scara.

— Tu ești, Safto?

— Eu, părinte Vasile.

O momâe, ce d'abia se zărea în albul zăpezii. se apropie de noi.

— Eri, după ce l'ai împărtășit, a mai ațipit puțin... da de-aseară-i rău... într'una se svârcolește, spune că-l arde pe piept, și cere apă.

Satul păreà un cimitir. Nu se auzeà un lătrat de câine. Când am intrat în bordeiu,

am rămas câteva minute ameţit, orbit de fum; un miros greu, bolnav, îmi înecă respirarea.

— Nu mă mai cunoşti Ioane? întrebă popa, tare, aplecându-se pe faţa bolnavului.

Se facù tăcere. Nu s'auzeà decât suflarea trudită a bolnavului, care sta neclintit, lungit pe spate, cu gura căscată, cu ochii pironiţi în tavan, holbaţi ca de spaima unui spectru. O barbă sălbatică îi acopereà figura scofâlcită, hidoasă; viţe de păr încâlcite, asudate îi stau lipite pe tâmple, ochii uscaţi, sticloşi, aveau o căutătură de nebun. In viaţa mea n'am văzut cevà mai îngrozitor.

— Lungă zăcere, Tudoro, zise încet popa clătinând din cap.

— Vinerea asta ce vine se 'mplinesc paisprezece săptămâni... să vedeţi ce şi-a făcut pe trup, tot scărpinându-se... a putrezit pielea pè el...

Tudora dete ţolul la o parte. Tot pieptul lui erà o rană.

— Da ce are? întrebai eu, înfiorat.

— Poi de, parcă noi ştim? Intâiu i-a eşit aşa ca o plescaghiţă, erà cât un pitac, şi de ce o scărpinà de ce se lăţeà... Ce nu i-am făcut

păcatele mele, și degeaba... Așa a fost dela Dumnezeu...

Ion tresărì, scoase un gemăt adânc, ca și cum s'ar fi opintit să ridice o greutate mare, se'ntinse, și'și sgârcì degetele dela mâini.

Popa rostì de trei ori „Doamne, miluește“. și începù să citească; Tudora și Safta, în picioare, lângă patul bolnavului, își făceau cruce și oftau.

— Dormi acolo Nică, dormi puiu mamei, că nu s'a făcut ziuă, șopti duios Tudora.

Unul din cei trei copii cari dormeau pe cuptor auzind zgomot, se deșteptase și ridicase capul să vadă ce e. Safta, pășind în vârful picioarelor se apropie de el, îl culcă, și-l învelì binișor pe cap. Apoi se plecă la vatră și mai puse câte-va găteje pe foc

De-odată se auzì un horcăit, un gemăt cavernos, oribil.

— Moare, țipă Tudora, frângându-și mânile.

Cei trei copii se deșteptară și începură să plângă, speriați, neștiind ce s'a întâmplat.

Popa, zăpăcit, tremurând, cercà să pue lumînarea de ceară în mâna bolnavului. Acesta își încleștă degetele uscate în țolul cu care erà învălit, făcù o sforțare ca și cum ar fi vrut să se scoale, dar căzù, își dete ochii

peste cap, şi oftă. Trupul lui, înţepenit, scăpat de dureri, în răceala fioroasă a morţii, păreà acum mult mai lung.

Se luminà de ziuă. Tudora eşì, desperată după noi.

— Ce să mă fac, părinte Vasile, cu ce să-l îngrop, că n'am o lesçae'n casă, învaţă-mă ce e de făcut?...

— Lasă, că poartă Dumnezeu de grijă.

Nenorocita rămase bocindu-se în prag.

Satul se deşteptà. Fumuri groase se înălţau în aerul liniştit al dimineţii. Casele, arborii, dealurile, cerul, toate erau albe, scăldate într'o lumină lăptoasă.

— Cum se prăpădi podoabă de om! zise popa oftând.

Eu tăceam, mi se păreà un vis îngrozitor tot ce văzusem.

Peste câte-va minute adaose încet, ca şi cum şi-ar fi răspuns gândurilor lui bune şi miloase: „Săracii ţărani, multe mai trag, şi nimeni nu-i ştie, nimeni nu-i crede!“...

MOŞ PEIU

Da, cetatea Basarabilor, vechea capitală a ţării — fireşte că e de ce să ne mândrim... Pe uliţile astea, aşa înguste şi prăfuite cum le vezi, s'au plimbat pe vremuri voevozii cu domniţele lor... Eată Chindia, acolo sus cântă meterhaneaua, când s'aşezà Domnul la masă. Biserica asta a fost în două rânduri jăfuită de Turci. In partea ceealaltă veneà paraclisul Domniţei... Acolea a fost palatul. Vezi D-ta grosime de zid. Pe aici erà intrarea ; ia priveşte boltă ! Apoi de acì se face o hrubă care trece pe sub matca Ialomiţei şi răspunde tocmai sus, la Mânăstirea Dealului. Uite, asta erà sala tronului...

Şi Moş Peiu tae în aer cu gesturi largi arhitectura palatului de odinioară, ca şi cum el ar fi apucat vechea clădire, care de o sută de ani nu mai aveà fiinţă. Din când în când ochii lui mici caută efectul vorbelor pe figura

mea. Eu tac și-l ascult. Caut să'mi explic pentru ce-l găsasc oamenii nebun.

— Hei, Domnule, tinerii de azi nu se mai uită în urmă. D-voastră v'ați rupt cu totul de noi, și de credințele strămoșești, și de țară... Vezi D-ta asta? mă întreabă, luând de jos o bucată de cărămidă, e un nimic, nu-i așa? Un bulgăre de lut ars, ce vrei să fie? D-tale nu-ți spune nimic, dar, uite, pentru mine, bucățica asta de cărămidă e cevà sfânt, ea știe să vorbească, pentru cine știe s'o înțeleagă... pământul pe care călcăm noi acum, ruinele astea, toate sunt sfinte, și eu nu pot trece pe-aicea fluerând. Poți D-ta să rîzi, și să zici în gândul D-tale că sunt un moșneag maniac... Așà e, noi am rămas naivi... dar noi ne iubim Țara... ș'avem un ideal...

Moș Peiu tăcù, și clipì din ochi ca un om gata să plângă.

Soarele asfințea. Umbra ruinelor se lungise până în malul Ialomiței. Din vale veneà un miros îmbătător de sulcină. Nespus de dulce sunà în liniștea acelei seri talanga dela oi.

— Eu știu la ce te gândești D-ta acu. Vrei să-ți spun?

Mi se părù stranie întrebarea; tresării ca un vinovat, surprins 'asupra unei fapte rele.

— Te gândeşti la lumea care zice că's nebun, şi te'ntrebi dacă... uite cum te-ai roşit, probă c'am ghicit...

In adevăr, mă cam jenà privirea lui fixă, iscoditoare. Zîmbì şiret, şi'mi puse mâna pe umăr ;

— Vrei să vii niţel la mine-acasă?... numai cinci minute... să-ţi arăt ceva.

In mijlocul unei curţi largi, îngrădită, ca la ţară, cu gard de nuele, văd o casă mare, veche, cu cerdac înalt, cu stâlpi văruiţi. Uşile, obloanele dela ferestre sunt date c'o vopseà verzue.

O cocoană naltă, palidă, cu părul alb pe la tâmple, ne'ntâmpină în prag. E d-na Peiu.

— Stăm afară, că-i mai lumină...

Doamna Peiu să uită mirată la mine. In toată casa e o tăcere misterioasă. Parcă visez. Bătrânul aduce o cutie, din care scoate, cu mare pază, un..., cupeu de lemn, o jucărie lucrată cu multă artă.

— Foarte frumos... admirabil...

Dar ce emoţionat e Moş Peiu! şi glasul, şi mâinile'i tremură. Incepe să-mi arate fiecare „piesă“, fiecare şurup, cum îs lucrate, toate, *numai* din lemn. Sunt 643 de bucăţi.

Numai în broasca dela o ușă, intră 21 de piese. Coșul, pernele din lăuntru, arcurile, roțile, toate sunt perfect lucrate, cu o finețe în adevăr uimitoare.

— E opera mea... sunt *patruzeci de ani* de munc'aici, dragă Domnule...

Fac ochii mari, uimit, neștiind ce să cred, ce să zic...

— Da, da, *patruzeci de ani*... să-ți spună Luxița câtă muncă'i aici...

— O, Domnule, am crezut că n'are să-l mai sfârșească... să vezi ce'i în cămara noastră.

— Piese stricate... o mulțime. Munceam la unele câte o lună, ș'odată, te miri cum îmi lunecà, de-un milimetru, cuțitașul... haiti, trebuià să încep alta. Arcurile au fost mai grele, și șleaurile astea cari leagă orcicurile... vezi, a trebuit să dau lemnului flexibilitatea pielei... uite, asta se desface din cataramă ca o curea... Am sperat dintăiu să-l gătesc pentru expoziția din Viena dela 67, și nu s'a putut. Ș'am dus-o tot așa cu amânările, până i-am dat de căpătâiu. Acù s'a hotărît, mergem la Paris anul viitor, la expoziție, să vadă și străinii ce-a putut să facă un român...

— Și-l vindeți?

— Dacă s'o prezintà un amator să'mi deà

șaizeci de mii de franci, îl dau... dacă nu, îl ofer statului nostru, pentru muzeu. Dar tot nu'i gata, — ghici ce-i mai trebue...

Caut, și nu mă dumeresc. Coana Luxița îmi face semne dar nu pricep nimic.

— Geamurile, geamurile dela uși și dela felinare...

— Bine, astea or să fie de sticlă cred.

— Vai de mine, dar atunci n'am făcut nimic. Nu 'nțelegi d-ta că tot, absolut tot trebuie să fie de lemn? Ce? Ți se pare imposibil ca o foaie subțire de arin sau de paltin să aibă transparența sticlei? A, am învins eu alte greutăți, mai mari decât asta.

Se'ntunecă. De-abia se mai deslușesc spițele dela roțile cupeului. Imi iau pălăria să plec. Peiu stă drept și mă privește fix.

— Ai văzut acù de ce zice lumea că's nebun? Pentru că nu m'am dus prin cafenele să joc cărți, pentrucă nu mi-am pierdut zilele și nopțile în ticăloșii, pentrucă nu m'am amestecat în intrigi și'n politică, și n'am făcut rău nimănui... Eacă pentru ce trec de nebun. Noi n'am avut copii, ș'am dus totdeauna o viață retrasă, și niciodată nu ni s'a urît... Luxița făceà pasențe, eu ciopleam, meșteream la cărucioara mea, și nici n'am simțit cum

a trecut vremea. Am muncit ce'i dreptul, patruzeci de ani, dar mi-am atins ţinta... acum pot murì liniştit.

Am plecat mulţumit, — văzusem şi eu în sfârşit cupeul lui Moş Peiu, de care auzisem pe mulţi vorbind. Pe-atunci eram tînăr, şi nu'mi dădeam seamă nici de preţul vieţii, nici de însemnătatea şi sfinţenia datoriilor unui om. Eram convins că Moş Peiu aveà tot dreptul să se creadă fericit, că fusese un model de cinste şi înţelepciune, şi că nimic nu i se puteà imputà. Din moment ce nu făcuse nimănui nici un rău...

Intr'un ziar de-aseară citesc că amândoi soţii au murit în aceeaşi zi. Sunt doisprezece ani de când i-am cunoscut, şi tot atâta timp e de când îi uitasem. In momentul acesta revăd figura solemnă, radioasă, a bătrânului în faţa jucăriei lui, şi'i aud glasul mişcat de-o bucurie copilărească, exagerată, pe care nu ştiiam cum s'o judec atunci: *„E opera mea.... sunt patruzeci de ani de muncă aici“!*

IN STRAINI

I

Mândreță de fată era Ilinca lui Vasile Ispas din Pleșăști! Nu numai părinții ei, dar tot satul se făleà cu ea când o vedea Duminica la horă, naltă, mlădioasă, curată la port și albă la față; ca o haină 'mpărătească strălucea la soare cămașa ei de borangic cusută cu fluturi, și florile pe care le purtà ea în păr erau mai frumoase decât toate florile din câmp; și vorba ei era așezată, căutătura ei erà blândă și plină de cuminţenie; iar când mergeà par'că nici nu se atingeà de pământ, așà de ușor și potolit călcà; Duminica veneau flăcăi din alte sate s'o vadă, și tot pe lângă ea căutau să se prindă în horă, iar Ghiță al Popii „năzdrăvanul satului“ își da pe ceafă pălăria cu cordele, și surîdeà fudul pe sub mustață, că el purta hora, și el zicea chiotele jocului de'ți erà drag să-l asculți și când striga:

«Hei! Mult e mândru satul meu
«Hei! mă iubesc cu cine vreu...»

numai se uita duios la Ilinca, apoi la flăcăii străini, şi parcă le spuneà din ochi: „degeaba vă rupeţi ciobotele pe-aici, că Ilinca-i a mea, şi pe voi nici nu vă bagă'n seamă!“ De umbletul ei şi de pieptănătura ei vorbeau femeile înşirate pe prispa cârciumei; iar când, între gospodarii satului, cari se cinsteau la umbra nucului se'nteţeà gâlceava, odată auziai strigând: „Ilinco! ia dă-te încoace...“ Şi Ilinca se desprindeà din joc; în ochii ei mari şi blânzi ca de căprioară erà atâta farmec, şi'n toată făptura ei atâta lumină şi veselie, că-ţi treceau parcă toate necazurile numai cât te uitai la ea.

— Ia lăsaţi-mi fata'n pace, să nu mi-o deochiaţi;—striga de pe prispă Smaranda lui Ispas, înălţându-se dintre celelalte femei şi potrivindu'şi tulpanul pe la tâmple.

Atâta odor aveà, şi când se gândeà că mâine poimâine va trebuì s'o mărite, i se făceà întuneric înaintea ochilor. S'a încercat de câtevà ori să afle cam încotro i-ar bate gândul fetei, dar Ilinca nu i-a priceput întrebările: ea se întorceà dela horă ca de la biserică, cu aceeaşi inimă curată şi liniştită; ochii ei lim-

pezi zimbeau tuturora cu aceaşi nevinovăţie; niciodată nu-i trecea prin minte c'ar fi de făcut vre-o deosebire între flăcăii cu cari jucà.

Intr'o zi, la scrânciob, Ghiţă al Popii, pe când jucà de brâu cu ea, nu s'a mai putut stăpânì, ş'a sărutat-o. Ca o leoaică s'a repezit Smaranda.

— Iţi scot ochii, afurisitule!...

— De, cloşcă, ce te sborşeşti aşa, că doar nu ţi-am mâncat-o?

Smaranda nu l'a auzit. Ea'şi smuncise fata de mână ş'o duceà acasă ca pe un copil hoinar. Din ziua aceea n'a mai scos-o la horă. Ş'o păzià ca pe ochii din cap; noaptea nu puteà să doarmă liniştită, i se păreà că tot aude şoapte şi paşi pe la ferestre; îşi făceà fel de fel de idei; răsuflarea vitelor din bătătură, fâşiitul frunzelor, cel mai mic zgomot deafară trezeau în sufletul ei bolnav vedenii spăimântătoare; auzea glasuri în podul casei, vedeà pe tâlharii daţi cu funingine pe obraz, întinzând puştile în dreptul ferestrelor, gata să tragă, — şi ea aştepta groaznica detunătură ţiindu-şi răsuflarea.

In postul Sân-Pietrului a venit Catrina sora lui Vasile din Mânzaţi, şi cum era ea femee

deşteaptă şi bună de gură a pus iute-iute lucrurile la cale.

— Lasă, cumnată nu-ţi mai strică inima, fă cum îţi spun eu, ş'ai să vezi c'are să fie bine. Şi el e singur la părinţi, şi n'are nici un cusur... oameni cuprinşi... Fruntea satului...

— De, dacă zici tu...

Şi Smaranda nu mai putù vorbi. Simţi că i se pune un nod în gât. Lacrimile o podidiră.

II.

—...Poi cum să nu'l ştim? că doar a venit cam desişor în vara asta la horă la noi, da se ţinea tot razna...

— Ei, ca omu străin... Dinule mamă, spune şi tu ceva c'or crede oamenii că eşti mut... Or poate nu ţi-i dragă fata, 'ei fi zicând că'i urîtă... mai ştii?

Dinu şedeà mai de-o parte, pe capătul laviţei se uita în jos şi-şi învârteà pălăria în mâini. Ilinca mângâià un pisoiu, care torcea ş'o tot îmboldea cu capul. Pe Catrina o umflà râsul. Ii venise în minte vr'o ghiduşie, că făcu semn celorlalte două femei, — tustrele se dădură lângă uşă, şoptiră ceva, se auzi un chi-

cotit de râs înfundat; apoi Smaranda, dregându-şi glasul:

— Ei, ia sărutaţi-vă copii, să vă vedem...

Dinu se făcu roşu ca sfecla, Ilinca 'şi ridică ochii şi privi îngrijată la mă-sa.

— Hai, Dinule mamă, mişcă-te — ce, vrei să vie fata la tine? Mai lasă focului pălăria ceea c'ai învârtit-o destul.

Flăcăul ruşinat, făcù, şovăind, câţi-va paşi, netezindu-şi cu dosul mâinii mustăcioara lui bălae.

Se opri sastisit înaintea fetei, şi întorcându-şi capul spre cele trei femei, zise c'un aer nenorocit, desperat:

— Dacă nu vreà....

— Ilinco, sărută-l tu fată, că lui i-e ruşine. Sfiicioşi, stângaci amândoi, se iau de mână şi se sărută. Smarandei i se umplură ochii de lacrimi.

— Noroc să vă deà Dumnezeu... să fiţi cuminţi... să vă iubiţi, şi să trăiţi bine.

Dar ei nu mai aud, nu mai văd, nu mai pricep nimic. Cu ochii în pământ, tăcuţi, şed amândoi pe pat, lângă teancul de lăvicere şi strae, înalt până'n podele; pisoiul între ei toarce şi se răsfaţă, mâinile lor îl netezesc în neştire.

Ilinca își aduce-acum aminte de flăcăul acesta voinic și frumos, care venea în toate Duminicile la horă și care stà deoparte, rezemat în bățul lui de corn lustruit, și se uità toată vremea la ea; nu beà, nu vorbeà cu nimeni, și niciodată nu s'a prins în joc. Păreà așa de trist, în cât Ilinca își închipuia că trebue să'i fi murit mama, și se uita la el cu milă,

— Ți-i drag? o întrebă Smaranda, când rămase numai cu ea.

Ilinca privi galeș în ochii mă-sei, vru să spună ceva, buzele îi tremurară, ș'o podidi plânsul.

Smaranda o apucă în brațe speriată.

— Ce ai? Spune, drăguța mamei... spune-mi mie tot... Și cum 'ei vrea tu, așa are să se facă.

Cu glasul înăbușit de plâns, Ilinca bâlbâi:

— Mămucă, nu vreau să mă duc în străini... nu vreau să plec de lângă tine.

— Da: taci, fată hăi, par'că Mânzații îs peste lume? Ce-i a trece dealul? N'ai să fii bucuroasă de noi... în toate zilele avem să ne vedem. De asta să nu duci tu grijă, Ilincuțo...

Și bietei mame, i se rupeà inima când se gândeà că peste-o lună are să-i rămâie casa

pustie; dar când avem nevoe să mângâem pe alţii, pare că uităm propria noastră durere.

— Tu spune-mi mie atâta... dacă ţi-i drag...

— Mi-i drag, mămucă, dar când mă gândesc...

— Ei, lasă, nu te mai gândi şi tu acù. Ia'n auzi, vine vaca, fugi repede de'nchide viţelul...

Soarele asfinţea. Dumana întindeà gâtul la poartă şi mugeà, era aşa de duios mugetul ei!... Din fundul livezii viţelul o auzise, îi răspunsese, şi veneà, veneà în goană, gemând a răsfăţ, cu coada îmbârligată, cu botul întins

— O, sărăcuţul, cum trage la mama lui!

Şi Ilinca îl duse'n ocol, aproape pe sus, ca să nu'i facă dureri. Viţelul se sbăteà în braţele ei. Aşa or s'o răpească şi pe ea de lângă mă-sa!

III.

E toamnă. De mânecate Dinu a înjugat ş'a pornit la târg cu două chile de grâu. La „Crucea Tătarului", unde coteşte drumul, el îşi mai întoarce odată capul şi se uită lung spre căsuţa albă din dreptul bisericii, şi pe când ceilalţi cărăuşi flueră de răsună valea, gândul lui măsoară depărtarea până la târg,

şi înapoi, şi i se pare un vac de om până s'o vedcà iar acasă.

Ilinca a eşit c'un căuş de grăunţe să dea de mâncare la păsări, dar în prag a simţit ca un fel de ameţeală: i se muiară picioarele de pe la genunchi şi faţa îi asudă de-odată.

Se aşeză jos pe prispă; păsările flămânde dădură busna la căuş. Ea le goni, luă cu pumnul grăunţele şi le aruncă în bătătură; într'o clipă nu se mai zărì fir de popuşoiu.

Soarele se înalţă încet dintre copaci. Ilinca stă nemişcată pe prispă. Ochii ei cată uitiţi în spre pădurea arămie care îmbracă dealul din faţă. Pe acolo a venit ea acum două luni, în car împodobit cu scule, cu alaiu mare, în cântece de lăutari, în chiuit vesel şi pocnete de pistoale...

O, cum i se rupea inima de jale, cum se boceà, şi cum ar fi vrut să moară în ceasurile acelea; şi nimenea n'o pricepeà! Gândul ei dornic străbate pădurea şi ese la luminiş, în valea Pleşăştilor, vede cărăruia albă care tae deadreptul prin curătură şi duce la căsuţa lor, vede salcia din poartă, coşerul din fundul ogrăzii, ciulinii şi nalba de pe lângă gard, câinele culcat în pragul uşii, stâlpul lustruit din mijlocul tinzii, râşniţa din colţ, vatra de

care se ţinea când erà mică; şi toate lucrurile de acolo i se par vii, sfinte, pline de farmecul unei poveşti frumoase, pe care-a trăit-o şi în veci n'are s'o mai uite.

Mereu se întreabă: Oare ce face mama în vremea asta? Şi în mintea ei se deşteaptă, cu toate amănunţimile, viaţa, obiceiurile de acasă. Ce deosebiţi i se par oamenii de aici, şi locurile, şi copacii şi aerul.

In casă i-e urît, afară i-e urît. Satul e pus într'o vale umedă şi întunecoasă, oamenii sunt urîţi şi răi, vitele slabe, pomii strâmbi şi chirciţi, apa sălcie.

— Bună dimineaţa, Ilinco!

— Da... când ai venit?

Şi rumenă de bucurie se răpede înaintea flăcăului, care stă la poartă şi nu'ndrăzneşte să intre. E Ghiţă al Popii. In clipa aceea Ilinca crede că vede pe mă-sa, pe tată-său, hora din Pleşăşti, şi toată copilăria ei. Il pofteşte în casă. E aşà de zăpăcită, în cât nici n'a prins de veste că Ghiţă intrând, a tras zăvorul la uşă; ea îi dă zor cu întrebările şi nu bagă de seamă ce priviri de tâlhar şi de ucigaş s'aprind în ochii lui, şi ce împrăştiet se uită, şi cum îi tremură buzele când răspunde. Cămaşa lui miroase-a Pleşăşti. Ii

ia pălăria şi băţul, şi le ţine în mână cu drag: sunt din satul ei.

— Ilinco, îţi mai aduci aminte de când te-am sărutat, atunci la horă?

Ilinca râde. El o cuprinde cu braţul stâng de mijloc, cu cel drept de grumaji, ş'o sărută, ca atunci la horă.

— Şezi binişor... să nu vie cineva...

Şi ea sărăcuţa, dă să se desfacă, dar braţele lui o strâng şi mai tare, şi mai cu foc. Ilinca înţelege, şi-l îmbrânceşte cu groază...

— Ce, eşti nebun?

S'aud bătăi furioase în uşă, apoi un glas desperat:

— Ilinco! fi-ţi-ar de cap... deschide odată!

— Irà!... Soacră-mea!

Şi Ilinca se repede la uşă şi descue. Ghiţă o smânceşte de coade strigând: „Nu descuià că se face moarte de om!"

Rada izbeşte uşa de perete.

— Ce cauţi tâlharule aici?

Şi vânătă, cu ochii holbaţi, se năpusti ca o fiară, dar Ghiţă o îmbrânci cât colo, îşi îndesă pălăria pe ochi, eşi bodogănind, ş'o tuli pe cărare la deal, într'o hămăială de câini asurzitoare.

— Aşa? Va să zică 'de-aestea mi-ai fost mătăluţă? Te'ncui cu handralău, în casă...

— Da să'mi plesnească ochii, mamă...

— Taci, nu te mai jurà, căţea afurisită! Nu te pândesc eu? De azi dimineaţă de când îmi stai în prispă ş'aştepţi să'ţi vie craiul. Lasă că te cuminţesc eu, — să vie Dinu, ş'om vorbi noi, jupâneasă Ilinco! Hei, acù plângi, ştim noi de astea, lasă, lasă!

A doua zi Rada, eşì înaintea lui Dinu la poarta ţarinei şi pân'acasă nu i-a mai tăcut gura, ş'atâta a ştiut de bine să'i răscolească inima şi să i-o învenineze, încât bietul Dinu, când a intrat pe poartă, nu mai vedeà înaintea ochilor: lăsă boii în jug, şi ca un turbat se repezi în casă. Ilinca se bocea cu capul în pernă. Dinu o înşfăcă de coade.

— Nu mă omorî bădicuţă dragă, — stăi să'ţi spun... fie'ţi milă de mine, că nu ţi-am greşit cu nimic...

Dar el n'aude, nu vede, e nebun, — cu stânga o ţine strâns de păr şi cu dreapta o loveşte peste ochi, peste gură — faţa Ilincăi e numai sânge. Rada în picioare, rězămată cu spatele de uşă, se îngâmfă de bărbăţia feciorului ei şi'l întărâtă cu vorba:

— Aşa, să se'nveţe minte... ibovnic i-a tre-

buit? Auzi neruşinata... ziua'nameaza mare!.. Tot satul ştie... mai mare ocara!...

IV.

— Auzi, fă Mărando, ce spune Safta Hioaia, că ci-c'a bătut pe Ilinca noastră de-a fost s'o omoare bărbatu-so.

— Cum se poate... când?

— Săptămâna trecută... Ci-c'ar fi prins-o soacră-sa cu Ghiţă al Popii de la noi... Da stai, femee hăi, unde-o porneşti aşa ca o furtună? Mărando!... Vino înapoi c'om merge mâni împreună!... Tii... Doamne, ce ţi-e cu nebunu!...

Şi Vasile se uită lung după ea cum sue cărarea într'o fugă. Flueră necăjit, se scarpină în cap, ş'o lasă în plata lui Dumnezeu.

Soarele scăpără de pe deal, când Smaranda eşì din pădure. Ea o luă dea'dreptul prin viile oamenilor. Niciodată nu i se păruse aşa de lung drumul la Mânzaţi. Gândurile ei neliniştite se descărcau în vorbe pe cari ea le rostea tare, în neştire. Numai când ajunse la poartă, simţì cât era de ostenită. Intr'un suflet alergase cale de trei ceasuri.

Ilinca mulgeà vaca. Dinu ţineà viţelul,

— Uite mama, zise Dinu mirat.

Ilinca trase şiştarul de sub ugerul vacii, îl puse de-o parte, şi ştergându-şi mâinile de pestelcă, alergă bucuroasă înaintea mă-sei, care se uità neliniştită, când la fiică-sa, când la gineri-so, şi nu ştià cum să'nceapă vorba.

— Ei, voi ce-aţi mai făcut? Cum aţi mai dus-o pe-aici?

— Bine, slavă Domnului...

— Da ce-am auzit? că v'aţi sfădit, că...

— Noi? Vai de mine, cine ţi-a spus? Auzi, Lincuţo, ce-a mai scornit lumea?

— Ei, par'că mama crede, ştie ea că noi trăim bine.

Apoi Ilinca schimbă vorba, întrebă de tată-său, de ce mai e pe-acasă. Smarandei par'că i s'a mai pus inima la loc. Spuse că-i e foame. Dinu alergă la cârciumă s'aducă o garafă de vin.

— Ilincuţo dragă, ia şezi colea, şi spune-mi drept ce-a fost?... eu am auzit că te-a bătut, e adevărat?

— Da de unde, mamă? Ce-asculţi d-ta la vorbele oamenilor?

— Vezi, fata mea, că şi oamenii nu stârnesc ei aşa, până nu'i ceva... uite cum ai slăbit; ai tu ceva pe suflet, dar nu vrei să spui. V'am

văzut poarta unsă cu păcură. Cine v'a făcut ocara asta?

— Nu știu, mamă, că și noi ne-am crucit când am văzut...

Și nu vrù Ilinca în ruptul capului să spue mă-sei traiul amărît pe care-l duceà cu bărbatu-său. Așa i-a fost ei partea; ce să mai știe și părinții? Destul sufere ea.

La masă Smaranda cinstì cu gineri-so, și-l rugă, stăpânindu-și plânsul, să'i fie milă de fata ei, c'atâta a avut pe lume, și când se uită la ea, ș'o vede cum a slăbit, i se rupe inima.

— D'apoi, a slăbit că-i îngreunată, zise intrând Rada, care-ascultase la ușă,—și nu-i cu feciorul meu, s'o știi asta, e cu Ghiță al d-tale... fi-ți-ar în baftă să'ți fie, cuscră Smarandă, că mai bine nu ți-aș zice...

— Ia lasă, mamă, și d-ta acù...

— Tu, taci din gură, prostule,—te-a legat muerea la ochii, de râd și câinii de tine. Mi-e și scârbă să te mai văd... nu ți'i rușine, coșcogemite omu, s'ajungă să-și bată muerea joc de tine...

— Da ce e asta, fată hăi? întrebă Smaranda uimită: se făcuse galbenă ca turta de ceară și încremenise cu lingura în mână. Ilinca

pusese ochii în pământ, și stà mută, aiurită de spaimă. Dinu iar începeà s'o creadă vinovată, și iar simțeà că-i vine nebunie...

—O auzi? se face că nu știe, sfânta! Ehei te-am aflat eu, ielițo, nu te teme, că nu-i Rada așa de proastă, cum chitești...

— Ilinco! vorbește, mamă, pentru Dumnezeu, fă-mă să pricep ce-i asta...

— Of, mamă, eu am să 'nebunesc aici... îmi vine să iau câmpii... Și puindu'și amândouă mâinile'n cap, începù să plângă cu hohot și să-și smulgă părul. Smaranda nu mai putù răbdà.

— Lasă-l dracului, fata mamei, și hai acasă, dacă...

Nu-și isprăvì vorba, că Dinu o și plesni cu palma peste gură, de-o năpădì sângele. Ea dete un țipăt, un răcnet ca de fiară, și se repezi cu unghiile ca să-i scoată ochii, dar căzù ameţită de lovitură; Rada și Dinu tăbărîseră pe ea și'i cărau la pumni, Ilinca striga afară cât o lua gura: „Tâlharii, săriți oameni buni... omoară pe mama, săriți c'o omoară!

Megieșii alergau zăpăciți, ograda se umpleà de lume; copii speriați din somn, se țineau de fustele mamelor, și plângeau, în ușă erà o îmbulzeală de nu mai puteai străbate,

şi în casă un amestec de strigăte pripite, neînţelese.

Dar unde-i Ilinca?

Cine să se mai gândească la nenorocita de ea, în huetul şi bezna acestei nopţi îngrozitoare! C'o hotărîre de nebun, ea luă funia din coarnele vacii, făcù un laţ, şi-l trecù pe după gât, se urcă în nucul din spatele casei, legă bine de o cracă groasă capătul celălalt al funiei, sinânci de câteva ori ca să încerce nodul, apoi îşi făcù cruce, îşi strânse laţul la gât, şi... îşi dete drumul în aer.

Biata Smaranda, cu părul smuls, se svârcoleà în mulţime... o duceau la cumnată-sa Catrina.

— Ilinco! Unde'i Ilincuţa mea?...

Şi glasul ei se depărtà, se pierdeà în noapte, sfâşietor, sinistru, ca un bocet de moarte.

SOCOTEALA

Ion a plecat, bodogănind, la curte. Vrea să mai vad'odată pe boer, vrea să-l mai întrebe odată, să-l roage frumos să-i deschidă şi lui capul că el e prost şi nu se dumereşte în nici un chip cum de nu se poate el mântui de datoria în care s'a încurcat acum trei ani, când a luat de la curte doi poli şi o mierţă de popuşoi, ca să aibă cu ce'şi scoate casa din iarnă. In mintea lui, ca pe un răboj, stau însemnate zilele de muncă, fălcile de arătură, de praşilă, de cosit şi de secerat; lanuri nemărginite i se împânzesc înaintea ochilor... ca un rob a muncit şi el, şi nevasta lui, şi fata lui; şi cu ce s'a ales? N'apuca odată să pue franc peste franc, că vătăjelul îi şi lipeà biletul galben dela perceptor. Işi face iar socoteala; i se pare ciudat de tot: pe bună dreptate, ar mai aveà de luat, iar nu de dat. Şi cu toate

astea, când deschide boerul condica și le ia pe scris — ese altfel.

Nu mai departe decât azi dimineață socotesc ei ce socotesc, boerul cu vechilul, și-l scot dator cu două fălci de arat, una de prașilă, și trezeci de zile cu palma.

— Ei, te-ai dumerit bade Ioane?

— ...M'am dumerit...

— Așa-i?

— Așa-i.

Dar când a ajuns acasă, și-a făcut de iznoavă socoteala, băbește, cum îl tae capul, ș'a văzut că nu'i așa.

— Du-te omule, și fii mai cu inimă, nu te mai lăsà să te îmbolmăjască cu vorba. Ce dracu, noi bețivi nu suntem, noi trândavi nu suntem, și nici cele guri n'avem de ostoit, o fată-i la casă, ș'aceea'i bărbat, — pe ce se duce toată munca noastră?... Gândește-te că mâine îi vadeaua birului, și vine să ne împlinească, și n'ai o para chioară, — are să ne vânză și cenușa din vatră. Biata Dumana a stârpit de slabă, îi ies ciolanele prin piele; azi dimineață am desvălit bordeiu că să'i dau o mână de ogrinji; cu ce-avem s'o ținem toată iarna?

S'ar întoarce el Ion, de la poartă, dacă

nu l-ar turuì în cap vorbele astea ca o darabană. Rari, împrăştiaţi de vânt, ca nişte flori albe scuturate din văzduh, cad primii fulgi de zăpadă. Tot satul parcă doarme. Din când în când se aude un muget lung, răsunător, aproape jalnic în muţenia tristă a văii. „Acum, într'un noroc... ce-o fi o fi!“ Şi eată'l iar pe badea Ion, ca şi azi dimineaţă, stâlpit lângă uşă, sastisit, învârtindu-şi căciula în mâini, neştiind cum să înceapă.

— Ei, ce'i jalba...?

— Apoi, ce să fie cucoane... eacă tot cu socoteala ceea...

Ion tăcù şi'şi plecă ochii pe căciulă. Privirea aspră, cruntă a boerului îi răcise inima.

— Cum? ce bâigui? nu te 'nţeleg.

— Vă sărut mâinile şi să mă iertaţi, cucoane, da eacă, noi nu ştim carte, şi dacă aveţi bunătate să mai socotiţi o dată datoria ceea... că, dă... sunt un om nevoeş.. şi-i păcat de Dumnezeu...

— Aşa?... Bine.

Şi boerul se sculă, şi trase cu violenţă de cordonul împletit care-atârnă deasupra patului. Servitoarea intră speriată.

— Ia cheamă pe Costachi.

Boerul cu mâinile în buzunar se plimbă

mânios de colo colo. Ion, cu ochii în jos, își învârtește căciula, și-și adună în gând, munca făcută, banii primiți. E o tăcere grea apăsătoare, încărcată de neliniște... Figura de măcelar a lui Costachi vataful se arată în privazul ușii.

— Auzi că tot nu'i dumerit. Ia du-l la cancelerie, și fă-l să 'nțeleagă odată!

Costachi făcù din cap semn lui Ion să vie după dânsul. Și, în cancelarie, îl întrebă scurt: Ce vrei?— dar nu'i lăsă timp să răspundă; în aceeași clipeală îl plesnì peste gură de'l podidì sângele. După câteva minute de „răfuială“, un argat îl scoase în brânci din ogradă, și-i asvârlì căciula peste poartă.

Bietul Ion, șovăind ca un om toropit de băutură, cu capul gol, cu părul smuls, desfăcut la piept, cu cămașa plină de sânge, o luă întâi spre comună, dar pe la jumătatea drumului se răsgândì, ș'o cârmì spre casă.

Safta rămase încremenită când îl văzù. Mariuca începù să plângă cu hohot.

— Da ce-i asta Ioane?

— Dă, nevastă, vezi și tu ce-i... Socoteala boerului, nu l'ar mai răbdà Cel de sus!

* * *

Inoptează. La licărirea unui opaiţ, tustrei stau jos, în jurul unei mese mici, rotunde, cu picioarele scurte. In ochii lor ştinşi, pe feţele lor trase, e spaimă şi disperare. Li-i frică par'că să se uite unul la altul. Oftând, Safta frânge în trei o bucată de mămăligă rece, care se întinde. In mijlocul mesei e o strachină pe fundul căreia a mai rămas o ţâră de mojdeiu, dar nimenea nu 'ntinge, şi nimenea nu scoate-o vorbă. Vântul dudue în horn. Afară fulgueşte mereu. Vaca rage de foame în bătătură. Griveiu urlă'n poartă, a jale ş'a pustiu.

O VIAŢA

Vei aveà oare vreme şi răbdare să citeşti până la sfârşit poliloghia mea? Eată ce mă întreb, hotărîndu-mă să-ţi înşir aici, aşa cum mi-or venì sub condeiu, întâmplările prin cari am trecut, şi cari m'au făcut, în cele din urmă, să mă 'nchid pentru totdeauna în acest colţ de lume retras şi liniştit.

Şi mă mai întreb încă — adică te'ntreb pe d-ta: pentru ce ţineai aşa de mult să cunoşti viaţa mea? Erà curiozitatea lacomă şi neastâmpărată a scriitorului care caută pretutindenea subiecte?... sau un sentiment mai delicat, de simpatie, de compătimire inconştientă, te făceà să bănueşti, să presimţi că partea mea de suferinţă pe lumea asta a fost mai deosebită de cât a altora, şi că la fundul vieţii mele s'au lăsat amintiri de acelea cari n'au nevoe să fie puse în poezii sau în romane pentru a puteà interesà şi mişcà pe cineva...

A, să nu te-aştepți la vre-o intrigă, la cine ştie ce dramă grozavă şi emoționantă. Nu, nimic din ce poate să-ți facă părul măciucă nu mi s'a întâmplat. In viața mea s'a petrecut mai mult o dramă... cerebrală, cum îi ziceți d-voastră, o dramă de acelea cari se prepară şi se desfăşură încetul cu încetul, fără peripeții zguduitoare, fără desnodământ tragic, fără foc bengal şi tremolo, la orchestră, o dramă de acelea care te'nşeală zi cu zi până ce te ostenesc, te storc şi te usucă, de-ajungi un moment, când te cuprinde spaima şi desgustul de lume, de tine, de propria ta viață. Ş'atunci... dar să-ți povestesc mai bine.

Eram de optsprezece ani când m'am întors dela Paris, unde, timp de şase ani cât am stat în cel mai scump pension, toate au contribuit să facă din mine o păpuşă, o ființă... artificială, fără entuziasm, fără voință, fără nici un sentiment omenesc. Peste sufletul meu curat şi sincer se aşternuse un alt suflet, prefăcut, convențional, străin de mine, care'mi poruncea cum să zimbesc, cum să'nchid din ochi, cum să salut şi ce să vorbesc.

Pierdusem accentul limbii româneşti—îmi făceam o fală din asta — şi prin nimic nu mai aparțineam țării în care mă născusem.

Și tata, și mama se uitau la mine ca la o ființă supranaturală, căzută din cer. Eram singurul lor copil. Și eram frumoasă... O, e așa de mult de-atunci, în cât pot să-ți spun acest lucru fără nici o jenă.

Tată-meu—un fecior de popă dela țară — ajunsese, numai prin munca lui, unul din cei mai căutați avocați din București. Câștigà între șaizeci și optzeci de mii de lei pe an. Alergà mult. Ar fi putut face avere. In amintirile mele nu-l văd decât cu geanta la subsuoară. Erà mare, voinic, sângeros, cu niște mâini de uriaș, și c'un mers greoiu — vorbeà însă așa de blând și de liniștit, și nu știu ce aer de suferință, de sfieală și de bunătate împrumutà atunci figura lui, aspră și posomorîtă de obiceiu, că-ți devenea simpatic și interesant numai decât. Și omul acesta puternic, făcut pentru ca să lupte și să birue, erà așa de slab și de laș în fața mamei, așa de orbește supus caprițiilor ei, încât el n'avea alt rol în casă decât de a procurà bani. Mama erà delicată, anemică și bolnăvicioasă. Originea ei aristrocratică o făceà să se creadă nenorocită, în tovărășia unui om din popor. Numai lipsa de avere o scoborîse *așa de jos*. Și din această umilință și decădere, voià acum să se ridice

prin mine. *Eu* eram chemată să şterg pata ce ea pusese pe pergamentul neamului şi să-i poleesc din nou blazonul şters. „Da, da, Angelico, tu trebue să iei un om de bună familie, că să te poată face fericită...“ A, biata mama, câte baluri a mai dat, şi prin câte baluri, m'a mai târît, în dorul acelui „om de bună familie“ menit să mă facă fericită!

Intâi am crezut, adică mama a crezut că-l găsise într'un muţunachi sclivisit, rahitic şi clăpăug, care purtà monoclu, se numeà Alfons şi reprezinta ultima fază de degenerare a uneia din cele mai vechi şi mai aristocratice familii din ţară. Aveà ceva parale şi perspectiva unei moşteniri dela un unchiu internat într'o casă de nebuni. Publicase un volum de versuri proaste în limba franceză, şi se bătuse de două ori în duel. Par'că-l văd, pipernicit, cu umerii ascuţiţi şi cu cărare la ceafă, conducând, cu scălâmbăeri şi ţipete de clovn, cadrilurile şi cotilioanele, şi din când în când întorcându-şi faţa spre mine victorios, şi privindu-mă lung cu nişte ochi... ah, ce ochi uricioşi, revoltător de stupizi, aveà tipul acela de găgăuţă când îşi luà aerul de înamorat şi se credea irezistibil. Şi să fi văzut ce de colachii îi făceà mama, şi cu ce priviri duioase,

de binecuvântare parcă, ne învăluià, când jucam cu el. O iarnă întreagă l-a cultivat. In fiecare Sâmbătă îl aveam la masă la noi.

„Tu ești prea rece, prea stai înțepată... de ce nu-i vorbești?..." O, eram așa de deprinsă acum cu lecțiile și mustrările acestea ale mamei.

In sfârșit, într'o seară am avut și eu un moment de bună și mântuitoare inspirație. Cântam la piano o sonată de Beethoven. Nepreţuitul Alfons îmi depăna la ureche vechiul lui repertor de vorbe dulci. Imi ridic ochii spre el — nu ne-auzià nimeni — și c'un aer de profundă melancolie suspin:

— A, dac'aș ști să cânt cum spui d-ta... ce fericit'aș fi... Aș da concerte, aș da lecții, m'aș face profesoară, aș munci să-mi fac o carieră...

— O carieră... cu atâta avere? Ce idee?

— Avere, noi? Pentrucă muncește bietul tata ca un salahor... E numai o aparență de bogăție... Dar în ziua când va închide el ochii, tot ce vezi în casa asta se va vinde cu toba și vom rămâneà literalmente pe drumuri. Ș'atunci... negreșit... va trebuì să cos, să muncesc, să fac cevà ca s'avem ce mâncà...

De-atunci bolnavul meu de dragoste s'a vin-

decat așa de bine, că nici n'a mai dat pe la noi. Am cunoscut apoi mai de-aproape *înalta* noastră aristocrație și... am sfârșit prin a mă convinge că bietul Alfons nu erà cel mai de desprețuit.

Șapte ani am fost păpușa celor mai scumpe și mai obraznice croitorese din capitală, șapte ani am lustruit parchetele saloanelor cu pantofii mei albi și cu trenele mele de mătase, șapte ani m'a purtat mama, cu pieptul și brațele goale pe dinaintea „boerilor" ca pe un cal de rasă, pe care toți îl admiră și nimeni nu-l cumpără. Da, simțeam că sunt admirată. In lumea lor de stârpituri sulemenite, de figuri de ceară și de șolduri vătuite, trupul meu corect și fața mea rumenă și plină de sănătate aduceà ca o suflare nouă de viață, ca un curent răcoros de aer curat într'o odae de spital.

De la moșnegii căniți și ceremonioși cari mă fixau cu niște ochi mici, lacomi și sticloși de fiară flămândă închisă'n cușcă, și până la băețașii cu glas și figură de fată, cari mă făceau să rîd cu melancoliile și declarațiile lor stupide, și'mi umpleau manșonul cu bilete de dragoste, toți roiau împrejurul meu ca fluturii amețiți de lumină, privirile

lor mă 'nvăluiau ca într'o atmosferă molesitoare, de fascinare, în care'mi erà nespus de dulce să respir. Nu iubeam pe nimeni, dar îmi plăcea să văd toată lumea aceea prosternată la picioarele mele, erau momente când mă credeam o eroină de prin romane, de prin basme, — mă simțeam o divinitate tronând de-asupra atâtor suflete, pe care eu le mișcam și le stăpâneam c'un zîmbet, c'o privire; și farmecul acestei puteri mă îmbătà. Cochetă, frivolă, orbită de vanitate, eram convinsă că chemarea mea pe lume e să strălucesc prin baluri și să cuceresc inimi, numai pentru plăcerea de a le cucerì. Dincolo de această chemare, nu mai vedeam nimic, nu mai gândeam nimic.

In vremea asta mi-au cerut mâna: un doctor tînăr, care astă-zi e unul din cei dintâi medici ai țării, un moșier bogat, de care n'am mai auzit nimic, un profesor universitar, care a fost de-atunci de două ori ministru, ș'un locotenent de roșiori care azi trebue să fie cel puțin colonel. Dar mama n'a vrut să mă dee. Nici unul nu erà... *de familie*. Pe un secretar de legație și pe un al doilea Alfons i-am refuzat eu, pentru-că nu aveau destulă avere, și nici nu'mi plăceau. De altfel nici nu mă

prea gândeam eu la măritiş. Inima mea dormeà încă, cum dormea şi conştiinţa mea despre lume. N'aveam nici o prietenă, şi nimeni nu'mi spusese-o vorbă, care să mă deştepte la adevărata viaţă. Mama erà dezolată că nu venise încă să mă ceară nici un prinţ, şi că pentru o aşa frumuseţe — cum eram eu — nici măcar două spade nu se încrucişaseră pe câmpul de onoare... Doamne, de câte ori nu'mi veneà să sparg geamurile cupeului şi să ţip ca o nebună, când mă întorceam despre ziuă dela bal şi'mi scotea sufletul cu aceleaşi întrebări enervante, şi cu aceleaşi mustrări că nu mă gândesc la viitor, şi cu aceeaşi veşnică ameninţare c'am să'mbătrânesc nemăritată ! A, dac'ar fi auzit adoratorii mei, dac'ar fi ştiut ei în ce întuneric, în ce urîtă proză mă deşteptam din fermecătoarea lumină şi poezie a balului ! Erau momente când mi se făceà socoteala gătelei de pe mine, ca unui ospăţ scump din care nimeni n'a gustat...

Intr'o seară tata m'a chemat în birou.

—Şezi, Angelico dragă, vreau să-ţi vorbesc...

M'am aşezat binişor pe scaun, în faţa lui.

Intâi m'a privit lung, cu milă. Erà palid şi grozav de abătut, — pentru prima oară observam cât de tare slăbise în anii din

urmă. Nu ştiu de ce, mi-erà frică par'că să-l privesc în faţă. Mi-am lăsat ochii în jos. Simţeam un fior prin spate, şi mâinile mi-erau reci ca ghiaţa. El însuşi părea mişcat, şi glasu-i tremură puţin pe întâile vorbe.

— Eşti mare — acum, ai împlinit douăzeci şi cinci de ani şi... pot să-ţi vorbesc... Nu ştiu dac'ai stat vr'o dată să-ţi dai seamă de ce fel de viaţă trăim noi aici. Ai văzut, de când ai venit, că în casa asta Zoe e stăpână. *Ea* face ce vrea, ea porunceşte. Eu mă supun şi tac. N'am avut decât o singură dorinţă mare — s'o fac fericită. Şi de aceea mi-am plecat capul sub această robie voluntară, în care mi-am cheltuit, c'o încăpăţânare de nebun, toată energia, toate speranţele, toată dragostea mea de viaţă, tot ce-am avut mai curat şi mai sfânt în mine. A, mama ta nu m'a cunoscut, şi nu m'a iubit niciodată.

Atâţia ani, n'a fost decât ca o luptă surdă între puterea mea de muncă şi de îndurare, între ambiţia mea de a o face pe deplin fericită, şi între nepăsarea, vanitatea şi veşnica ei lipsă de încredere în mine. In mintea ei de aristocrată eu n'am fost decât ţăranul menit să ducă tot greul, să fie prost şi să rămâie pururea slugă. Ş'am vrut să-i arăt de câtă

bunătate şi jertfă de sine e capabil ţăranul acesta aşa de dispreţuit. Ea a luat blândeţea şi supunerea mea ca o datorie. M'am făcut umilit şi slab în faţa ei, pentru că eu eram cel tare. Am luptat o jumătate de viaţă să înving dispreţul ei. Şi eată că tot eu am rămas cel învins. A fost o lungă şi dureroasă experienţă, care m'a ostenit: nu mai am nici puterea, nici curajul s'o duc mai departe.. Şi de aceea te-am chemat. Să-ţi spun, şi să te rog să m'ajuţi... vezi în ce hal am ajuns... Trebue să renunţăm odată la viaţa asta de risipă, la luxul acesta care nu e de loc potrivit cu mijloacele noastre. Nu, draga mea, nu-i de noi lumea asta de irozi, de trântori şi de fanfaroni, în care mama ta a ţinut cu orice preţ să ne ducă. E o atmosferă grea, năbuşitoare, în care noi nu putem trăi. Vezi, şi tu ai slăbit. Ce rumenă erai când ai venit— ş'acum eşti aşa de palidă. Să eşim din infernul acesta, să eşim cât mai curând afară, la aer liber, să respirăm...

Tăcù câtevă minute, cu ochii în jos, ca şi cum ar fi vrut să lese timp ca să mi s'aşeze bine 'n minte câte-mi spusese. Apoi, ridicându-şi capul, mă privì ţintă 'n ochi, cu aerul unui om care vrea să sugestioneze:

— Angelico dragă, să nu semeni cu mama ta!..

Nu ştiu ce i-am răspuns. Eram aşa de tulburată — simţeam că toate mi se răstoarnă 'n minte.

Când m'am văzut singură în odaia mea m'a podidit plânsul. Erau cele dintâi lacrimi, de când mă întorsesem dela Paris. Şi ce bine 'mi făceau! Simţeam că mi se duce cu ele toată greutatea de pe inimă, tot întunericul de pe suflet. Simţeam că se schimbă ceva în adâncul vieţii mele, şi că reese în lumină fiinţa mea de altă dată, că mă regăsesc.

Bietul tata, cât a trebuit să sufere... O viaţă întreagă amăgită, stricată, batjocorită în iubirea ei, în credinţele ei, în tot ce-a avut mai bun, mai înalt şi mai sfânt în ea. Cu răbdarea lui, cu blândeţea şi cu jertfele lui a vrut să ostenească şi să birue inconştienta cruzime a mamei, firea ei capriţioasă şi pururea nemulţumită; ş'a căzut el, ostenit şi biruit..

N'am putut s'adorm până despre ziuă. Mă gândeam la ce viaţă falşă trăiam noi, la ce dureroase mizerii se ascundeau sub aparenţele acelea de belşug şi de fericire în care ne îmbrăcam pentru ochii lumii, — şi mă întrebam, când şi cum are să se isprăvească oare piesa asta sarbădă şi fără noimă, în care

noi — actori nenorociți — eram siliți să rîdem și să ne batem joc de propriile noastre suferinți. Ideea că va trebuì să înceapă un războiu pe față între mama și tata mă umpleà de grijă și de spaimă. Ce-am să mă fac eu între aceste două naturi așa de deosebite, când se vor desvălì și vor intrà în luptă? A, de ce n'am avut un frate? De ce, în atâția ani de... zbucium zadarnic, nu mi-am ales un om pe care să-l iubesc, un om bun și vrednic, pe al cărui piept să-mi pot rezema fruntea cu încredere, cu siguranța că are cine să mă apere la o vreme de vijelie!

Urîtă și cumplit de încurcată mì se înfățișà acum toată viața noastră. Și mă simțeam așa de singură! Aveam sentimentul că rătăcesc noaptea printr'o pădure, din care n'am să mai pot eși niciodată.

Nenorocirile cari-au urmat au fost mai crude decât mi le închipuiam. Să-ți mai înșir amănunțimile războiului?... La început au fost câteva zile de tăcere, o tăcere de acelea mocnite apăsătoare, cari prevestesc furtună. Pe fețele noastre erà o grijă, o tristeță mută, parcă aveam un mort în casă. Intr'o seară la masă — eram numai noi trei — mama nu se mai

putù ţineà, şi, cu aerul unei fiinţi gata de ceartă, întrebă:

— Mă rog, a cui a fost ideea... să nu mergem la balul dela palat?

— A mea, îi răspunse tata repede, privind-o ţintă în ochi.

— E o hotărîre... irevocabilă?

— Negreşit.

— Ce spui! Şi nu s'ar puteà să ştim şi noi motivele?...

— Mai întâi te-aş poftì să nu-ţi mai iei aerele astea de contesă, şi... însfîrşit explicaţii multe să nu-mi ceri... Te-am lăsat destul să-ţi faci mendrele şi să-ţi baţi joc de mine. Află că nu mai am nici răbdare, nici bani ca să-ţi mai plătesc fanfaronadele. Să faci bunătate să te potoleşti de azi înainte. Să te-astâmperi de pe drumuri, să-ţi vezi de casă, să-ţi coşi singură rochile şi să faci economie...

— Ai înebunit se vede.

— Obraznică să nu fii. Atâta-ţi spun...

— Hm... mă miram eu să nu-ţi dai în petic...

— Aşa? Na.

Se repezì furios, îi dete două palme şi eşì trântind uşa.

Toată noaptea am stat la capul mamei şi i-am pus comprese. Aşa urît ocărà pe tata,

nu-mi mai erà milă de ea. Nici nu mai
:ultam ce spune. Ațipeam din când în când
scaun. Frânturi de visuri ciudate îmi în-
rau mintea. Gânduri repezi și neașteptate
i dădeau junghiuri prin creer. Vedeam lume
ıltă strânsă împrejurul nostru să privească.
ta bătea pe mama. Eu îl apucam de mâini
ıngând și-l întrebam: Ce-i asta?... El rânjeà
spunea la toți: „Asta-i revoluția dela 48".
oi îl vedeam mort, trântit afară cu ceafa
noroiu, îmbrăcat în suman și cu niște o-
ıci sparte în picioare, și mama-l blestemà,
scuipà și-l împungeà cu vârful umbrelei în
:az. Tresăream îngrozită. Doamne, ce noap-
lungă! Mă simțeam moale, lașă, prostită.
fi vrut să închid ochii, s'adorm, și să nu
mai deștept.

După trei luni de certuri și de scandale
ı despărțit. Eu am rămas cu tata. Ne-am
tat într'o căsuță retrasă, la mahala. Aveam
ingură slugă. Mă ocupam de menaj. Erau
: de lipsă. Procese nu mai veneau. Tata
à uneori ochii tulburi și spuneà vorbe fără
cari mă spăimântau. Din zi în zi slăbeà,
nâinile-i tremurau, de nu-și mai puteà face
igară. Singurul om care ne mai veneà în
il din vechile cunoștinți, erà un transilvă-

nean, Virgiliu Panţu, secretarul tatei. Işi luase licenţa în drept, şi muncea să-şi facă şi el un locşor printre avocaţii tineri. Fără să fie frumos, aveà o figură inteligentă şi simpatică, ş'o stângăcie copilărească în mişcări, care-i sta bine. Se uità el de mult la mine cu priviri de acelea lungi şi galeşe, în cari noi femeile citim mai lesne decât într'o scrisoare; dar mândria, nepăsarea mea, care nu erà nici de cum prefăcută, îl ţinuse în respect. Intr'o seară, — cum stam numai cu el — îmi luă mâna şi mi-o sărută. Erà aşa de mişcat, eram eu însă-mi aşà de nenorocită, că m'am uitat cu milă la el şi nu i-am spus nimic. Strângându-mi mâna, şi cu lacrimile 'n ochi, mi-a spus cum mă iubeşte şi cât a suferit. Şi, suspinând, m'a sărutat—cerşindu-mi un cuvânt, o licărire de speranţă. Unde mă gândeam eu?... Eram aşa de ostenită de viaţă, mi-erà aşa silă de lume, de mine, de toate, că în momentul acela n'am simţit nimic din ce spun poeţii că se întâmplă în asemenea împrejurări. Şi cu toate astea, erà primul om care 'ndrăznea să mă sărute.

Peste-o săptămână ne-am logodit. Asta a fost cea din urmă rază de bucurie care-a încălzit un moment viaţa aşa de chinuită—aş puteà zice agonia tatei, căci chiar a doua zi

a căzut la pat şi în zece zile s'a stins. La ngropare au venit câtevà rude de-ale tatei; ntre acestea — maica Fevronia pe care o cunoşti: ea a rămas cu mine. Am mai stat vr'o două luni în Bucuresti, Virgiliu veneà des. Mă deprinsesem cu el. Incepusem să cred c'am să-l iubesc, şi c'am să fiu fericită. Intr'o zi a venit la mine o nemţoaică tânără şi frumuşică. Erà foarte jenată. M'a întrebat dacă-i adevărat că m'am logodit cu Virgiliu Panţu. I-am răspuns că da. Ş'atunci a prins a plânge ş'a-mi spune cum ea trăeşte de opt ani cu Panţu, cum are trei copii cu el, cum a fugit dela părinţi, cum s'a făcut cusătoreasă, ş'a muncit şi l'a ajutat ca să 'nveţe... şi să nu mă 'ndur, să-mi fie milă de ea şi de copilaşii ei. Mi-am scos veriga din deget şi i-am dat-o, împreună cu câteva rânduri, prin cari—fără cea mai mică răutate — rugam pe logodnicul meu să fie om cinstit, şi să primească binecuvîntarea mea, ca de la o soră.

A doua zi am împachetat tot, ş'am venit aici, unde m'ai întâlnit şi de unde n'am să mai plec, decât în călătoria din care nimeni nu se mai întoarce. Sunt paisprezece ani de atunci. Multe-am mai gândit, Doamne, în vremea asta, mai ales în nopţile lungi de iarnă,

când sunt singură ş'aud cum se ceartă focul din sobă cu viscolul de-afară, — şi prin atâtea schimbări a trecut sufletul meu, că une ori stau aşa şi mă 'ntreb: Oare câte vieţi am trăit? Şi tot eu îmi răspund: Una şi proastă!

Mult, nemăsurat de mult mi se pare de când urcam sprintenă şi zimbitoare dealul, vieţii. Mii de cărari şerpuiau spre luminoasa culme—şi toate erau frumoase; încântătoare erau priveliştile, ori unde mă uitam, iar mai departe, dincolo de orizont, începeà farmecul ameţitor al necunoscutului. Unde-a rămasstrălucitoarea culme? Când am trecut-o? Acum mă scobor, mă scobor de mult. Şi nu-i decât, o singură cărare, dreaptă, răpede şi tristă. In faţa mea soarele asfinţeşte, valea se umple de umbră, toate se'ntunecă şi se şterg... Mi se par aşa de departe lucrurile pe cari ţi le-am spus aici, că mă întreb dacă în adevăr mi s'au întâmplat mie. Ce viaţă goală şi anostă, nu-i aşa? A, dacă aş fi iubit, dacă aş fi cunoscut şi eu măcar o clipă farmecul acelui fior, îmi închipui că toate gândurile, toată viaţa mea s'ar fi umplut de parfumul acelei amintiri,—şi moartea, moartea m'ar găsì zimbind.

LA ARIE

E o căldură năbuşitoare. Ţărani despoiaţi, cu pieptul uscaţ şi păros, cu braţele negre, cu capul acoperit de pleavă, mişună, ca într'un infern, în norul de praf şi în urletul asurzitor al celor două maşini de trier. Unii cară clăile de pe câmp, alţii adună paele în şiră, alţii stau sus pe batoze, şi *hrănesc* maşina, care le smulge snopii din mâini cu lăcomia furioasă a unei bestii nămesite, şi grâul curge aprins, arămiu, pe cele două guri ale batozelor; femeile îl cară cu sacii la movilă, unde deabià îl pot pridìdi în patru maşini de vânturat.

— Mai iute, mai iute, Ileano, că doar n'ai ouă 'n poală, umblă mai dejghețat că ne-apucă noaptea...

Şi Costachi se uită îngrijat pe cer. Dintr'un nor depărtat s'auzì tunând, ca un zgomot produs într'o altă lume. O, mai e, mai

e până 'n seară. Soarele-i de-abia la amiază, şi acum, din creştetul cerului dogorit, razele cad drept ca nişte săgeţi de foc. Costachi, cu harapnicul pe umăr, se plimbă de colo până colo şi strigă la oameni. Sub pălăria lui de pae, cu borduri largi şi pleoştite, smolit la faţă, cu pantalonii vârîţi în turetcile botforilor, cu cămaşa desfăcută la gât, scurt şi îndesat, vechilul lui Leonida stă cu mâinile în buzunar, şi e încredinţat că dacă n'ar fi el acolo, ar încremeni toate pe loc. Sătenii l'au poreclit „Ghioagă"... de bun ce e.

— Ileano! te ia dracu acuşi...

Şi biata Ileana, neputând înţelege ce are Ghioagă de tot strigă la ea, oftează, tace, şi'şi vede de treabă. Testemelul, care-i apără părul de pleavă, i-a alunecat pe spate, şi coadele lungi i s'au desfăcut, dar n'are vreme să şi-le mai înnoade. Aleargă săraca, de dă inima din ea, ş'o trec ameţeli şi sudori de zăpuşală, de greutatea sacului de pe umăr, şi de pruncul care mereu se mişcă, de viaţa nouă care tresare în ea, căci e în a şaptea lună de sarcină. O, cu ce nelinişte îl aşteaptă, cu ce dragoste sălbatecă se gândeşte la el, şi numără zilele, şi cearcă să şi-l închipuie cum are să fie; îl vede frumos, frumos cum

nu s'a mai pomenit alt copil pe lume... Cum are să-l mai iubească, şi ce mândră are să fie cu el în braţe; şi când o fi necăjită, la el are să se uite ş'are să-i treacă, şi când o podidi-o plânsul de dorul lui Radu al ei, luat la oaste, cu el are să se mângâie, pe el are să-l sărute... mânca-l-ar mama de frumos!

* * *

A, îi cam da ei în gând de ce se tot răsteşte aşa la dânsa turbatul de vechil. Vezi că ea a fost fată frumoasă, ş'a ştiut să-şi apere frumuseţea nepătată a trupului ei tînăr. Un smoc de păr a adus acasă din barba lui Ghioagă, acum doi ani, când s'a legat de ea, în lanul de lângă dumbravă, unde 'nadins o pusese numai pe ea să secere. S'a luptat ca o voinică, s'a sbătut ca o fiară în mâinile lui, şi nu s'a lăsat, — a scăpat sgâriată, bătută, cu trupul plin de vânătăi, dar cinstită. Pruncul tresare 'n ea, şi toate amintirile acestea îi amorţesc de-odată, ca vibraţiile unei coarde pe care pui mâna. Işi simte capul năuc de vuetul maşinilor, junghiuri ascuţite o tae prin şolduri, şi din umeri până în glezne i se lasă o greutate cumplită, doborîtoare; deschide gura şi soarbe cu putere aerul cald şi

plin de praf. Se aude iar tunând, de astă dată mai aproape. „Dă Doamne, o bură de ploae!"

* * *

— Cine-a ţipat aşa?

Toţi rămân încremeniţi. A fost un răcnet de fiară, un ţipăt de acele care-ţi înghiaţă inima când le auzi.

— Săraca!

— Da ce-a fost?

— Tu n'ai văzut?... Ghioagă, a izbit-o cu piciorul în pântece... Cum se svârcoleşte săraca... Nu l'ar mai răbda Cel de Sus.

Câteva femei aleargă s'o ridice. Ileana geme vânătă de dureri, ochii ei cată în toate părţile rătăciţi, nebuni, îngrozitori...

— Doamne, coane Costachi, cum îţi vine să dai cu picioru 'n pântecele femeii? Dacă leapădă...

— Ii fac eu altu 'n loc...

Şi Ghioagă îşi arată dinţii laţi şi galbeni într'un rânjit de bestie, hidos. Apoi învârtind biciul:

— Haide nu vă mai codiţi, rîdicaţi-o deaici... ştiu eu sclifoselile astea muereşti... Hai, la treabă... că nu-i vreme de moşit aici... Iute că ne-apucă ploaia! Acuşi vă croiesc!

Două femei târăsc pe Ileana ș'o culcă pe pae în dosul șirei. Un băețel își împleteà o pană de spice.

— Ionel dragă, dă fuguța la curte și spune Marghioalei să vie iute, că-i fiică-sa bolnavă...

Mama Ilenei spăla rufe în curte.

Cerul se acopere de nori. O ploaie torențială vine răpăind pe miriștea arsă, eat'o cum se apropie ca o perdea uriașă. Ghioagă furios aleargă 'n toate părțile, arde cu biciul pe cine îi ese 'n cale, și strigă ca un nebun:

— Intindeți țoalele pe grâu.

Oamenii zăpăciți, orbiți de ploaie, dau unii peste alții. In această harmalae, Marghioala speriată întreabă mereu: „da unde-i fata mea? și nimeni n'o aude, nimeni nu-i răspunde.

Peste noapte Ileana a născut, în dureri îngrozitoare, o stârpitură cu țeasta capului turtită.

Și două săptămâni nu i-a mai tăcut gura: „Dați-mi copilașul... unde-i puișorul meu, mânca-l-ar mama de frumos!“

IN STRADA

Nu ți-e rușine hodorogule...

— Taci, că te-aude lumea.

— Las' s'audă... uite-am să te spui, am să strig în gura mare, am să spuiu tot, să știe și lumea câte rabd...

Ne strânsesem ca la comèdie. O femee înaltă, slabă, cu părul cărunt, sărăcăcios îmbrăcată, eșeà din grădina Icoanei, ținând strâns de braț pe un biet bătrân, pe care de abia-l duceau picioarele, și a cărui figură nenorocită exprimà o suferință smerită, lasă, culpabilă; ochii lui căutau prostește la noi, cu și cum ar fi implorat ajutor.

Și erà o zi frumoasă de primăvară—stoluri de rândunele de curând sosite, sburau neliniștite, gălăgioase — aripioarele lor ascuțite sclipeau în bătaia soarelui, aerul mirosea a pământ ud, a iarbă proaspătă ș'a flori de liliac,

— Da, am să te spuiu, să te judece oamenii de pe drum cât eşti de ticălos... nu ţi-e ruşine om bătrân... Uitaţi-vă la el oameni buni, are fete mari, trei fete nenorocite, cari din zori până 'n noapte cos, şi eu toată ziua zolesc la rufe, o rană mi-s mâinile, şi noi ne lăsăm făr'o bucăţică de pâine în casă, ca să-i dăm lui cea de pe urmă pară. De opt ani de când l-a dat afară de la primărie, pentru că se ţineà numai de beţii şi de ticăloşii, de opt ani într'o minciună mă duce. Icoanele din părete mi le-am vândut; ziceà că-i trebue două sute de lei ca să-şi capete iar slujba pe care n'a fost vrednic să şi-o ţie... Şi i-am dat, şi i-aşi fi dat şi sufletul din mine, — numai să-l văd iară căpătuit, să-l scap din cârciume şi dela cărţi, de unde îmi veneà în ziuă buimac, bolnav, murdar...

— Ei, lasă, lasă, destul acu... ce dracu...

— Aşa? de ce nu mă baţi? Bate-mă, na... A, am tăcut eu într'o părere... spune tu dac'a mai fost femee pe lume să rabde câte-am răbdat eu... Că, dac'aş fi vrut, te-aş fi trimis c'o vorbă 'n puşcărie, sărace de tine. Hm! Suflet de câine ce eşti!... Adu-ţi aminte când eram bolnavă, când era să nasc... ş'am spus Luxiţii să caute în ladă, sub pălămidă, că

este-o puşculiţă unde pusesem, un an de zile, ban cu ban... şi ştii ce-a găsit în ladă!... Cum nu ţi-a fost milă de nevasta ta? Nu ţi-am dat parale de câte-ori mi-ai cerut? Cum ţi-a venit să furi tot, tot ce putusem şi eu să'mi rup dela gură şi să strâng... Doamne fereşte, puteam să mor, şi nu erà un gologan în toată casa.

— Lino, pentru numele lui Dumnezeu isprăveşte... ce va să zică asta? şi bătrânul cercă să se smucească de la braţul neveste-sei dar ea-l ţinù strâns.

— Degeaba, nu te las, am să spuiu tot, tot, să mă răcoresc...

Bătrânul îşi lăsă capul în jos, cu un aer de supremă desperare. Eram în strada Viitorului. Acum rămăsesem mai puţini. Din când în când câte-un trecător se opreà curios, ascultà câteva vorbe, apoi îşi vedea de drum.

— Da, eu am fost o femee tare, că alta, în locul meu, zău dacă nu 'nebunea... Apoi astă iarnă s'a legat de... fata lui... da, oameni buni, a vrut să-şi necinstească pe fata lui, nenorocitul... Aţi mai auzit aşa nelegiuire? Of, Doamne, că nu-l trăsneşti odată, să nu mai văd păcatul şi ruşinea asta în ochi... A fost el vr'odată la biserică de când trăesc

şi-l ştiu? Intrebaţi-l... am auzit eu vr'o vorbă bună din gura lui? Uitaţi-vă, priviţi-l în ce stare e, de-abia se ţine pe picioare... eu îl spăl, eu îl hrănesc, eu îl îmbrac,.. şi el fură paraua dela mine şi dela copiii lui ş'o duce la ţiitoare, da, oameni buni, are ţiitoare... adineaorea l-am găsit cu ţiganca în grădina Icoanei... Spuneţi dacă nu-i de împuşcat un asemenea om...

— A... a... nu mă lăsa... nu m...

Atât putù bolborosì bătrânul; holbând ochii speriaţi, întinse braţele înainte cu disperarea unui om care scapătă într'o prăpastie, şi căzù cu faţa 'n jos. Fruntea lui izbită de caldarâm scoase un sunet uscat, sinistru, mult mai înfiorător decât ţipătul nenorocitei femei, care se luptà acum să-l scoale, să-l râdice'n braţe... O, cu ce iubire-l implora să se uite la ea, cum îi sărutà fruntea plină de sânge, mâinile, hainele şi cum se blestemà şi se plesneà cu palma peste gură...

— Iartă-mă, Ionică dragă, am greşit, am fost o rea ş'o ticăloasă... Oameni buni, să nu credeţi, n'a fost nimic adevărat din ce-am băiguit... eram năucă, nebună de alte supărări.

Soarele erà la amiazi. Toată mahalaua se strânsese la casa spălătoresei. Bătrânul zăcea

lungit pe prispă, un clăbuc de spumă-i încremenise în colţul gurii, sângele închegase pe fruntea lui vânâtă, braţul stâng îi sta înţepenit pe piept, iar cel drept îi atârna în jos; degetele lungi, discarnate, cu unghiile galbene ca ceara atingeau pământul. Deasupra lui — sub streaşină — o rândunică îşi făceà cuibul. Lina, smulgându-şi părul, strigând răguşită „lăsaţi-mă", se zbăteà în braţele unei femei care-i spuneà într'una: „fii cuminte, soro". Cele trei fete umpleau văzduhul cu bocetele lor sălbatice, sfâşietoare.

LUNA DE MIERE

In sfârşit ne cununăm. Lasă că, şi la nuntă, parc'a a fost un făcut să iasă toate-anapoda: croitoreasa nu'mi aducea rochia, pe mine mă durea capu' de nu vedeam, femeea din casă erà moartă beată, mama, trăsnea şi plesnea, afară erà o vreme ş'un viscol mânia lui Dumnezeu. Ba hop ! s'aprinde ş'un coş dela bucătărie: erà o harmalae 'n toată casa, de-mi veneà să dau dracului şi nuntă şi tot... Şi poate că mai bine făceam. La ofiţerul stării civile, altă belea — n'aveam marturi. A trebuit s'alerge Nicolà cu birja să caute pe la tribunal câţiva prieteni; am aşteptat vr'un ceas până să-i aducă. La biserică popa făceà gură, că ce-am zăbovit atâta. Când m'am văzut acasă, mi-am făcut cruce. Zic: bine că s'a isprăvit şi asta ! Nicolà, de tot, că să mergem undevà. măcar pentru vr'o săptămână, că tot a potrivit el aşa ca să n'aibă nici un proces

în vremea asta... Da eu, par'că Dumnezeu mă îndemnà, zic: Nu, ce să mai umblăm noi pe drumuri să cheltuim parale! Mai bine stăm locului. Imi făceam socoteală: am douăsprezece mii de franci — din moştenire — îmi mobilez frumuşel casa din Batiştea, care, tot din pricina lui, îmi rămăsese neînchiriată dela sfântu Dumitru, că ziceà: Cum, o casă ca asta s'o dai numai cu trei mii de franci pe an? Vai de mine, da asta-i casă să-ţi aducă cel puţin şease mii, las' pe mine s'o închiriez eu... Şi eu, proastă m'am potrivit lui. Pe urmă, tot el a început cu planurile, cum o să ne mutăm noi în casă, cum o să facem avere cu avocatura lui, şi 'n sfârşit... unde mai erà chip să te 'nţelegi cu el? Că uite-aşa te 'ntorcea şi te 'mbolmojea cu vorba... Dacă vede el şi vede că nu-i chilipir de voiajuri, cum îşi pusese 'n gând, zice: ştii ce? hai s'om merge numai pân' la Braşov, stăm acolo trei zile, şi ne 'ntoarcem, ce-o să ne coste?... Bine, zic, să mergem, dacă ţii tu atâta. Da eu, îţi spun drept, n'aveam nici un chef. Şi ne ducem, dragă, la Braşov. Acolo erà o vreme—să nu dai un câine-afară. Stam toată ziua în otel. Nicolà se plimba prin casă. Altfel drăguţ, tandru cu mine, nevoe mare; îmi spuneà că

sunt cea mai frumoasă femee, că mă adoră, îi părea rău că nu ne-am cunoscut mai de mult, păn'a nu mă mărita cu Grigore; mă comparà mereu cu nevasta lui dintâi — pe care n'a mai putut-o suferi din ziua în care m'a ştiut divorţată—şi 'mi găsea tot felul de calităţi... Din când în când se oprea la fereastră şi, uitându-se, pe gânduri, la vremea urîtă deafară, oftà şi ziceà; 'Ah, când mă gândesc ce frumos e acum la Nisa !.. Soare, toţi copacii înfloriţi, ş'un miros de trandafiri de te'mbată" Ce să-ţi mai spuiu? Cu una cu alta m'a scos din minţi, ş'am plecat la Nisa. „Ai să vezi tu, Ninico, îmi spuneà când i-am dat banii să-i ţie la el, eacă ai să vezi că noi n'avem să cheltuim de-aici decât mult două mii de lei, din care-o să ne luăm şi mobile dela Veneţia. Acolo să vezi tu mobile. Şi le iei pe-un preţ de nimic..."

Am ajuns în sfârşit la Nisa. In ziua 'ntâi ne-am primblat peste tot locul, nu mă mai puteam săturà; erà în adevăr o vreme de toată frumuseţea — şi Nicolà erà vesel şi drăguţ cu mine — îmi părea bine c'am venit. Seara, eu nu mai puteam de osteneală — umblasem toată ziua pe jos — la masă, moţăiam de somn, şi m'am dus mai de vreme să mă culc,

Nicolà, a mai rămas să-şi bea cafeaua. M'am culcat, ş'am lăsat lumînarea aprinsă, cu gând că trebue să vie şi el îndată. Se vede, oboseala drumului, aerul, nu ştiu ce naiba a fost de m'a toropit aşa, că doar am pus capul pe pernă şi n'am mai ştiut nimic, — puteà să vie cineva să mă omoare, Doamne fereşte, cum era uşa descuiată... A doua zi, când am deschis ochii, soarele bătea în geam, lumînarea se trecuse toată, mă uit speriată în toate părţile — Nicolà nicăeri. Iţi poţi închipui groaza mea. Nu ştiiam ce să cred. Mă scol, mă îmbrac repede, şi ies. Intreb pe chelner, pe portar, întreb la birt — aşi, habar n'aveau, dădeau toţi din umeri. Aştept, aştept un ceas aştept două, se face ora dejunului. Mi-erà şi ruşine acum să mai întreb. Tocmai pe la două, când mă hotărîsem să mănânc şi eu ceva, că nu luasem nimic în gură, mă pomenesc cu Nicolà, palid, nepieptănat, şi vânăt pe la ochi. Incepe să-mi spue cum s'a întâlnit cu nişte prieteni vechi din ţară, şi s'a încurcat la vorbă, cum deodată i-a venit rău unui prieten şi l'au dus pe braţe acasă, ş'a trebuit să steà lângă el, că doctorul le-a spus că poate să moară... ş'aşà m'a pridìdit şi m'a ameţit cu vorba, că unde-am mai avut chip şi pas să-i zic ceva

atunci. Da el a băgat de seamă că nu mi-i inima la loc. Toată vremea dejunului a stat cu ochii în farfurie, parcă se jenà să mă privească în faţă. Tăceam şi eu... Parcă eram prostită, nu ştiu cum, că nu-mi veneà să-l întreb nimic. După dejun, eşim noi să ne primblăm puţin. Cum mergeam aşa, la un colţ de stradă, odată-l văd că se opreşte şi se uită lung la un balcon. Zic: ce te uiţi aşa? Da el: aici am stat eu acum patru ani cu Didina... Doamne, ce mai fată bună şi deşteaptă erà Didina! Şi frumoasă coz. N'am văzut de când sunt aşa înger de fată... Uite, colo, la fereastra aia şedeà în picioare şi m'aştepta; parc'o văd, cum îmi făceà bezele drăguţa de ea, de departe, când veneam...

Am crezut întâi c'a înebunit, Zic: care Didină? Pe nevastă-ta o chema Elvira.

— Aşi, zice, ce are de-a face una cu alta? Didina-i Didina, şi Elvira-i Elvira. Hei, Didina — una e sireaca! S'o vezi, ai zice şi tu: bravo fată!

Tac eu, da fierbeà sângele 'n mine.

Mai mergem ca vre'o douăzeci de paşi, şi iar se opreşte: Eaca aici mâncam eu cu Didina. Bun restaurant, pot zice că e unul din cele mai bune... A, ce vremuri erau pe-atunci!

Şi ce fată erà Didina — tot să trăeşti cu aia! Sublimă fată!

N'am mai putut răbdà. Mă 'ntorc la el şi-i spuiu verde:

—Ia'n ascultă, stimabile, eu n'am venit aici să-ţi baţi joc de mine şi să-mi trăncăneşti mereu de Didinele d-tale. Să ştii că eu plec — hotărîtă socoteală — plec chiar astăzi; 'ei vrea să vii, bine — n'ei vrea, atâta pagubă, mă'ntorc singură. M'ai înţeles?

— De'nţeles, te'nţeleg eu, zice, da vorba-i că astăzi tot n'o să putem pleca...

— De ce?

— Pentru... pentru-că m'a pus dracu să joc. Ş'am dat la ruletă toţi banii... Da n'am văzut de când sunt aşa devenă;

— Cum! Da banii mei unde-s?

— Nu'ţi spuiu? la Monaco. Ce vrei? Dacă nu-i şansă, nu-i... degeaba. Am depeşat adineaorea lui frate-meu să-mi trimeată o mie de lei, — mâine trebue să-mi vie mandat telegrafic. Ş'om pleca. Ce să facem? Hei... să fie Didina!... Aia găseà numai decât parale; cu ea n'aveam grijă...

Fă-ţi idee, mizerabilul, ce-mi propuneà.

L-am ocărît, l'am blestemat, am plâns, de se uita lumea la mine ca la o nebună. Aşi,

el nici nu se sinchiseà, îmi vorbeà alte alea. Iţi închipui d-ta o asemenea canalie?... Parcă mă luase de pe drumuri... In seara aceea nici n'am mâncat. El s'a dus, a mâncat — pe urm'a venit, s'a tolănit pe-o canapea... şi pufuia din ţigară c'o nepăsare, parcă nimic nu se 'ntâmplase. Eu de-abia mă potolisem din plâns. Zic:

—Frumos ai început-o cu mine. Halal viaţă!

— Hei, zice, pe câţi n'ai învârtit şi tu în zilele tale! Lasă, că te ştiu eu ce poamă mi-ai fost... Cu mine să nu faci pe mironosiţa, că eu te ştiu neică, te cunosc ca pe-un cal breaz.

Ş'a început să-mi spue tot felul de prostii şi de vorbe urîte. Ş'atunci pe mine m'a cuprins ca o jale de halul în care mă vedeam, străină, fără nici un ban şi batjocorită, ş'am prins a mă boci ş'a-mi smulge părul din cap. Lui i s'a făcut pe semne milă, ori numai aşa ca să m'adoarmă, nu ştiu, c'a venit lângă mine îmbunat şi m'a rugat să-l iert — şi eu, proastă l-am crezut şi l-am iertat.

A doua zi, pe la zece, iar se face nevăzut. Aştept eu până pe la trei şi, văzând că nu mai vine, mă duc la poştă, ş'acolo aflu că ne sosise o mie de lei dela mama şi că el îi luase de dimineaţă. Desperată mă duc întins la Mo-

naco. Acolo la Cazino mă'ntrebau de bilet, „Ce bilet, domnilor?“ încep eu cu gura la ei, și ca o nebună mă smâncesc din mâinile ușierilor cari voiau să mă oprească, îmi rup și rochie și tot de pe mine și intru busna'n sală. Ce să vezi, dragă? Nicolà al meu, între două madame, jucà la afurisita aia de ruletă... Doamne, zău când mă gândesc prin câte am trecut — mă mir cum n'am înebunit. Am eșit deacolo cu scandal. El pierduse tot iar, nu mai aveà decât doi franci. Pe drum după ce mai contenesc eu din plâns și mă mai răcoresc, îmi spune:

— Ai toată dreptatea, dragă, văd și eu c'am fost un ticălos, și-s destul de pedepsit. Acum e vorba, cum ne 'ntoarcem noi în țară? Ca să mai scrim... Cui să scrim? Și când să-ți vie?... Nu-i decât un singur mijloc: să ne prezentăm la direcția cazinului, să spunem că tot ce-am avut am pierdut la ruletă, și să cerem să ne dea bani de drum până la București. Să nu crezi că asta-i o rușine, aici așa e regula. Se știe: decavații au dreptul la bani de drum.

La început, nici nu vream s'aud de-așa ceva. Pe urmă, dac' am văzut ș'am văzut că alt chip nu-i, am zis: haide, să beau și paharul ăsta!

De două ori am vrut să mă întorc dela ușă,

aveam aşa o slăbiciune în tot trupul, mi se tăiau picioarele de pe la genunchi—ş'un nod parcă mi se puneà la beregată; am stat puţin pe-o bancă afară ca să'mi mai vie suflet. Credeam c'am să mor de ruşine. Mă gândeam acasă, la mama, la lumea bună cu care eram în relaţie, la viaţa pe care am trăit-o... ah, cum aş fi vrut atunci să se deschidă pământul sub mine şi să mă înghită. Când am intrat acolo, întâi n'am văzut nimic, am simţit ca o perdea pe ochi, ş'am stat un moment cu mâna răzemată de scaun, până să-mi viu în fire. A început să ne întrebe şi să ne cerceteze, vorbeà cu noi ca cu nişte slugi, ne-a pus să iscălim nişte hârtii şi nişte condici, apoi a chemat un comisar şi, în faţa lui, după ce ne-a făcut morală, ne-a numărat la fiecare în mână banii de drum în clasa a treia până la Bucureşti, şi ne-a spus, răstit, că să nu mai contăm pe alt ajutor dela ei, şi să plecăm numai decât.

La gară, când ne-am socotit paralele, am văzut că ne înşelase cu şapte franci.

Ne-am luat două bilete de clasa a doua până la Viena. Am răbdat de foame tot drumul. Un ban nu mai aveam să'mi cumpăr un corn. Şi ce drum lung! Credeam că n'are

să se mai sfârşească. La Viena am tras la un otel pe care-l cunoşteam, de când eram cu bărbatu-meu dintâi. Acolo, altă nenorocire: se desfiinţase restaurantul. M'am dus la stăpâna otelului, şi mi-a făcut un ceaiu, i-am spus că-s bolnavă şi n'am poftă de mâncare, mi-a dat, la ceaiu, nişte pesmeţi, şi de câte ori întindeam mâna să iau câte un pesmet, mă uitam cu frică la ea să nu mă vadă, să nu priceapă că mi-e foame...

A doua zi am primit dela mama două sute de lei, — îi cerusem cinci sute. Prima grijă a fost să mă duc la un birt, să mănânc bine. Seara am plecat şi la Braşov iar am rămas fără parale. Am telegrafiat lui unchiu-meu ş'a treia zi am primit o sută de lei. Uf! când am intrat la Predeal în ţară, mi s'a părut c'am înviat din morţi. Nicolà, cu cât ne-apropiam de casă, cu atât devenea mai gânditor şi mai morocănos. Da eu, acu, îi iertasem toate; eram bucuroasă c'am ajuns. In sfârşit, aici, cum veneam dela gară pe calea Griviţei, odată îl văd că pune mâna în spatele birjarului, să oprească, Zic: ce vrei? Zice: mă duc puţin pe la frate-meu să iau ceva parale, până ne-om instala...

— Lasă, că te-i duce pe urmă...

— Nu, că'l scap... acu-i acasă... viu eu îndată.

Şi şi sare din trăsură, ş'o sbugheşte pe strada Semicercului.

L'am aşteptat o zi, două, trei... pe urm' am început să cercetez, să-l caut cu poliţia. Vroiam să ştiu ce-i, ce gând are...

Doamne, câte-a mai fost să trag — oiu spune şi morţilor! In sfârşit l-am găsit într'o căsuţă mizerabilă din Mântuleasa. Stătea tolănit pe o canapea; lângă el — Didina legănà cu piciorul o albie 'n care dormea un copil mic. I-am dat cu tifla ş'am plecat. Şi nu l'am mai văzut de-atunci. Ce canalie! Şi mama care-avea aşa încredere'n el!...

— Ei, ş'acu!

— Am dat divors.... Lasă'l să trăiască, cu Didina!

SCHIȚE

Alaltăeri dimineață, pe când mă duceam la școală, am văzut lume îngrămădindu-se la un colț de stradă, și curios, m'am vârît și eu în mulțime să aflu ce e... Un gardist ținea în brațe un copil mic înfășat într'o plăpumioară albastră. Era frig. Copilașul, vânăt la față, cu ochișorii închiși, plângea — un plâns năbușit, pițigăiat, ca miorlăitul slab al unui pisoiu flămând. Și gardistul, încurcat, zăpăcit de viața asta nouă, gingașă, necunoscută, pe care întâmplarea i-o pusese pe brațe, îl legăna încetisor, ca să-l liniștească.

— Ce e? Fetiță ori băiat? Intrebă o bătrână sulemenită.

— Fetiță. Și spune 'n bilet că-i botezată, o cheamă Dora.... și-i de două luni... Vrei s'o iei d-ta?

— Ba să mă ferească Dumnezeu...

Și bătrâna se depărtă bodogănind.

Pe faţa gardistului era o duioşie părintească. Copilul adormise şi-şi ţuguià în somn guriţa — visà că suge.

— Uite ce frumuşică e sărăcuţa... Zău domnilor de ce n'o luaţi careva? V'aţi face o mare pomană, ş'aţi aveà o mângâere, mai târziu, când o fi şi ea mare...

Lumea se împrăştie. Gardistul, cu o vădită părere de rău, „conduce la secţie" pe mica vinovată, care-a îndrăznit să vie, nepoftită, la marele ospăţ al vieţii.

O, nefericită mamă, cine poate să ştie ce s'a petrecut în sufletul tău, când ai pus cea din urmă sărutare pe fruntea dulcii, sărmanei tale Dora!

II.

Uneori mă'ntreb dacă nu cumva e amintirea vr'unui vis... Şi cu toate acestea, am văzut aevea lucrul ăsta.

Intr'un castel vechiu, în mijlocul unui parc neîngrijit, mare şi întunecat ca un codru, trăesc, retraşi, departe de lume, cei din urmă scoborîtori ai unei glorioase familii domnitoare.

Bătrâna castelană, căreia lumea îi zice

„Domnița“, are peste nouăzeci de ani; e mică, slabă, și tremură din cap. Pe când vorbesc cu ea, intră și fiică-sa, *domnișoara*, — o babă surdă și idioată, c'o bolfă mare în obrazul stâng; apoi cei doi feciori; unul cu picioarele moi din naștere, e purtat într'un fotoliu pe roate; e spân și foarte gras la față, are șaizeci de ani, ochii lui mici, stinși, sunt aproape înecați de grăsime; celălalt — să juri că'i scăpat dintr'o casă de nebuni — o figură încruntată de bețiv furios, cu nasul roș, cu ochii injectați, cu barba încâlcită și părul vâlvoi, buza de jos îi atârnă vânătă și monstruos de mare: când vorbește, bâlbâe, tremură din mâini și face spume la gură. A fost însurat. Are doi băeți cocoșați, palizi, cu urechile mari, bătrâni deja la paisprezece ani... Și ce tristeță mă cuprinde în fața acestor fantome pocite, caricaturi ale chipului omenesc! Mă uit la portretele solemne cari acopăr pereții vastului salon, și fără să vreau, mă gândesc la viața veselă, zgomotoasă, la spiritul și la frumusețea cari-au strălucit odată între zidurile acestea, așa de tăcute astăzi și de întunecate.

Când am eșit din castel, afară, la lumina binecuvântată a soarelui, m'am scuturat ca de fiorii unui vis urît, îngrozitor de urît.

III.

E o zi frumoasă de primăvară. E cald. O lumină limpede, fermecătoare, scaldă natura re'ntinerită, și dă un aspect nou, curat, înveselitor tuturor lucrurilor. Mă primblu prin Cișmigiu. In aerul acesta sănătos, care miroase a sevă ș'a pământ proaspăt, respir cele mai dulci amintiri ale copilăriei mele. Pe bănci retrase, sub ramuri încărcate de muguri, perechi tinere își șoptesc cuvinte de iubire; fețele lor visătoare, ochii lor, galeși și înduioșați, strălucesc de-o fericire ce pare a nu mai ținea de lumea asta. Când nu mai au ce'și spune, își strâng mâinile, oftează, și se privesc lung, c'un zâmbet aiurit, osteniți parcă de atâta fericire. In clipele acestea, ei cred, de bună seamă, în veșnicia dragostei lor. Bieții copii!

Ca ei am iubit, și ca ei m'am încrezut și eu în statornicia inimii omenești. Ce mult e de-atuncea, Doamne!....

Pășesc gânditor pe aleele lăturalnice. Grădina e plină de soare. Departe, cântă o flașnetă — un cântec trist, milogitor — a foame și a sărăcie. M'așez pe-o bancă, subt un copac aproape înflorit... Intinerește iar moș-

neagul. De ce nu'nflorim și noi cu fiecare primăvară! Mă uit în jos, și văd la picioarele mele o frunză uscată...

Așa e, așa e. Eu nu-s decât o frunză în arborele veșnic al vieții!

MAMA

— De ce nu vrei să'mi spui și mie, Dinicule? Tu ai ce ai... Nu mai râzi, nu mai vorbești ca 'nainte, și uite cum ai slăbit. Cum să nu mă 'ngrijesc și să nu 'mi fac fel de fel de gânduri când te văd așa!...

— Da nu-ți mai face mamă, nici un gând... îți spuiu că n'am nimic — de ce nu mă crezi?

— Bine, maică, așa să fie...

Vru să mai zică ceva, dar simți că o îneacă plânsul, — oftă, și eși din odae binișor, cu o evlavioasă sfieală, ca și cum s'ar fi păzit să nu strice somnul unui bolnav iubit.

Atâtà copil aveà Sultana, și se uità la el ca la Christos. Săracă erà, dar îi făcuse Dumnezeu parte de-un băiat și bun, și frumos, și deștept. Când îl vedeà dimineață, plecând „la lecții"—serios, chipeș, gătit „ca cel dintâiu boer" — rămâneà în ușă cu mâna la obraz, privind după el mândră și fericită, îl

urmărea cu gândul pe stradă, îl vedea intrând prin case mari, pe unde neam de neamul ei n'a călcat, îl auzea vorbind cu oamenii de seamă... Mai visa ea, că Dinu al ei o să dea lecţii de clavir la prinţese!... Se poate, ia se prea poate, ca el să fi îndrăgit vreuna din atâtea fete frumoase şi bogate, pe care le învaţă... Şi el e un băiat sfiicios. El e'n stare să moară şi să nu spuie... Asta trebue să fie.

. . .

Sultana adoarme cu gândul la mireasa lui fiu-său.

In odaia de-alături Dinu îşi copiază pe curat prima lui compoziţie, o „barcarolă", pe care a dedicat-o Domnişoarei Eliza Ionescu. Şi gândurile lui pornesc din căsuţa aceasta smerită şi sărăcăcioasă de sub Dealul Spirii, — în Batiştea, e o casă mare, un salon vast, cu mobile bogate, — o copilă sveltă frumoasă, cu ochii albaştri, de o nespusă eleganţă în mişcări, se aşează la piano... El stă în picioare, — mai mult o priveşte decât o ascultă. Degetele ei moi, delicate, albe ca şi clapele pe care lunecă, pare că-i joacă pe inimă, şi-l gâdilă. El o admiră, o adoră în nevinovata blândeţă şi cuminţenie a figurii ei, în atitudinea ei sfîntă, în pieptănătura ei simplă, în graţ

cu care îşi înclină capul, în cârlionţii blonzi, fini, cari-i tivesc ca o umbră ceafa rotundă, fruntea netedă ca marmura. Din când în când, ea îşi ridică spre el privirea, de o dulce, visătoare melancolie: pare că-l simte, şi-l ceartă cu o drăgălăşenie de copil alintat, — el se roşeşte şi-şi pleacă ochii în jos... Dar un sentiment de silă, de umilinţă şi de ruşine aruncă de odată ca un văl de întuneric peste fericitele lui gânduri.

Intr'o zi Eliza nu putù venì la lecţie, erà bolnavă. Doamna Ionescu îl poftì în salon şi-l rugă să-i cânte ei, să-i cânte ceva frumos, ceva sentimental, în sfârşit, ceva care să mişte inima... Dinu nu înţelegeà nici vorbele, nici zimbetul nehotărît, nici căutătura cald învăluitoare şi nici aerul neobişnuit de vaporos pe care-l aveà Doamna Ionescu în ziua aceea. Se aşeză la piano, şi cântă o mazurcă de Chopin. D-na Ionescu, în picioare, lângă el, îi puse mâna încetişor pe umăr; din când în când se plecà spre el, îi căutà privirea, şi-i mulţumea, c'un zâmbet recunoscător şi melancolic. Dinu îi simţea părul pe obraz; respirarea ei înfierbântată, nestăpânită, îl jenà; şi din toată această fiinţă grasă, sângeroasă, se exala un miros de mosc năbuşitor. El în-

țelese, și se roșì; dar în aceeași clipă D-na Ionescu îi luă vederea și răsuflarea... buzele ei fierbinți îl sărutau pe ochi, pe gură, cu o pasiune smintită, care sfârși prin a îmbătà tinerețea curată și timidă a lui Dinu.

A fost un vis urît, desgustător, oribil. I se cutremură carnea de câte ori își aduce aminte. O, dacă n'ar adorà pe Eliza, în viața lui n'ar mai călcà în casa aceea. Acum mereu îl poftesc acolo la masă. D-l Ionescu e un om așa de bun... dar ea, ea e revoltătoare. In vorbele ei, în privirea ei pătimașă, în toate mișcările ei libere, depravate, erà parcă o sete bolnavă și insolentă de a-și afișà căderea și pasiunea la fiecare moment. Erà o tortură pentru Dinu viața aceea falșă, plină de temeri, de revolte și de remușcări. Când se uità în ochii limpezi și nevinovați ai Elizei, îi veneà să strige, să plângă cu hohot de mustrare, de lașitate și de rușine.

II.

Dinu slăbeà, slăbeà văzând cu ochii. De o săptămână nu mai eșeà din casă; avea friguri. In vremea asta servitoarea dela d-na Ionescu veneà în fiecare zi să 'ntrebe de el.

Sultana o ispitì pe departe. Bănuise ea de mult, acum credea c'a înţeles tot.

E Duminică, — o zi caldă de primăvară. Dinu s'a făcut bine, dar e încă slab şi nu ese din casă. Sultana se piaptănă frumos, îşi pune o rochie nouă de cit, şi un testemel curat... „Ce-o fi o fi: capul solului nu se tae"—îşi face cruce, şi pleacă, într'un noroc.

O, cum îi bătea inima, când s'a văzut în casa aceea mare şi bogată din Batiştea, — şi nu atât mobilele bogate au impresionat-o de-odată, cât tăcerea aceea misterioasă şi severă, zidurile reci, şi mai ales ideia că, în ceasul şi locul acela, aveà să se hotărască soarta copilului ei. Un foşnet de mătase... Doamna Ionescu apăru în cadrul uşii.

— Eu sunt... mama lui Dinu ,bâlbâi Sultana sastisită, şi dete să-i sărute mâna.

— Aşa? îmi pare bine, poftim şezi—cum îi mai e băiatului dumitale?

— E bine-acum, mulţumesc lui Dumnezeu, şi, să mă iertaţi, dac'am luat îndrăzneala să viu... vedeţi, el e aşa de sfiicios, ar fi în stare să moară şi să nu spue... că noi de... şi dac'am fost nişte oameni nevoeşi... da el a învăţat şi s'a ales... nu că-i copilul meu... acum îl cunoaşteţi şi d-stră... Şi aşa, mi-am zis, că

de ce să nu viu eu, ca mamă, să vă spuiu, dacă el se ruşinează, că poate de... şi Domnişoara l'o fi iubind şi eu cred c'ar fi o casă potrivită...

— Nu te înţeleg... ce vrei să spui?

Sultana rămase un moment zăpăcită.

O, de câte ori în nopţile ei de neodihnă nu-şi repetase'n gând vorbele-acestea, şi adesea se pomeneà rostindu-le tare... Ei nu i se păreau de loc greu de înţeles.

Ş'a plâns biata femee, sub privirea batjocoritoare a acestei „cocoane mari" a plâns, şi i-a spus tot ce-o ardeà pe suflet, — şi-a deschis cu toată încrederea inima ei bună şi naivă.

— El te-a trimes?

— Dinicu? Da unde-a vrut să-mi spue vr'o vorbă despre asta? El nici nu ştie c'am venit aici...

— Ar puteà să vie azi la noi?

— Nu cred... e aşa de slab...

— Atunci... Or... lasă... merg eu cu d-ta.

Şi se sculă să-şi pue pălăria. In momentul acesta intră Eliza.

— Ce te uiţi? Sărută colo mâna... e mama lui *Domnu* Dinu, nu ştii? A venit să te ceară... Mai credeai tu aşa noroc?...

Eliza se uità nedumerită. Sultana îi zimbi duios.

— De, maică, norocu-i pentru amândoi dac'o vrea Dumnezeu.

— Aşa-i, mai e vorbă?... Dar, să mergem.

Nu trecuse un sfert de ceas de când Eliza rămăsese singură. Ea nu ştiia ce să creadă... Erà nebună mă-sa? Ce ochi furioşi avea când a eşit... Dar cum e cu putinţă!.... Servitoarea intră speriată.

— Domnu profesor...

— Să poftească.

Eliza deschise iute o carte. Inima îi bătea nelinişțită. Dinu palid sfiicios, se oprì în prag.

— Vă deranjez?

— A...

Şi Eliza se sculă şi-i întinse mâna.

— V'aţi făcut bine?

— Da... Dar pentru ce mă priviţi aşa?

— ...Aţi făcut foarte rău c'aţi trimes pe mama d-voastră... aici.

— Mama a fost aici? Când?

— Adineaorea a plecat... O, a făcut foarte rău c'a spus mamei... ceeace nu trebuià să-i spue.

— Dar eu nu ştiu nimic! Şi Dinu rămase înlemnit ca în faţa unui dezastru ireparabil.

Eliza îl privi cu milă. Amândoi stăteau jenați, neștiind ce să-și spue, când ușa se deschise, și d-na Ionescu apărù ca o furie: „Du-te Elizo, că am de vorbit cu d-nu profesor".

— Așa ,acum putem vorbì în liniște... șezi te rog. Știi că viu dela d-ta?

— Nu știu nimic.

— Mama d-tale a fost aici și mi-a spus că iubești pe Eliza. E adevărat?

Tonul cu care făcuse această întrebare, aerul răstit, dominator cu care-l priveà, rănì mândria lui Dinu. El se roși, și se stăpânì ca să nu răspundă o impertinență.

— Nu-i adevărat... și nu înțeleg ce-a căutat mama aici...

— A venit să-mi ceară mâna Elizei...

D-na Ionescu avu un rîs răutăcios, batjocoritor.

— Ce? Vrei să pleci?

— D-ta ai poftă să mă umilești — și eu nu sunt de loc dispus să rabd.

— Nu ,nu te las să pleci așa... U, ce urît te uiți la mine... mă sperii.

Ea-l apucă de mână și-l privì duios, c'un aer dezolat; glasul ei deveni duios, rugător.

— Dinule, iartă-mă, am crezut că 'nebunesc când mi-a spus mama ta.... De ce mă

privești așa Dinule, tu nu mai simți nimic pentru mine?

El își trase brusc mâna, ca și cum l'ar fi fript, și se înclină cu o ironică aparență de respect.

— Sărut mâna doamnă!

— Te rog, un moment, Dinule....

— Nu pot, îmi face rău, te urăsc!

Ea se făcu albă ca hârtia.

— Cum se cunoaște că ești din proști...

— O, da!

Și eșì fără să se mai uite în urmă. In acest da, spus tare, semeț, cu o ridicare de cap teatrală, răsuflase tot necazul, toată mândria lui ofensată.

Erà răzbunat.

Cum îl văzù mă-sa ii eși bucuroasă'nainte.

— Vezi? ziceai că nu eși azi din casă... unde mi-ai fost?

Și se uità în ochii lui cu un aer nerăbdător, șiret, misterios.

A, cu ce mânie venise el acasă, cu ce sete de a mustra pe mă-sa pentru umilința și rușinea la care-l expusese....

Revolta lui căutà cuvinte aspre, crude, profund dureroase pentru a pedepsì, fără nici o

milă acea înjositoare, neiertată „prostie“ a mă-sei. Cum a putut ea să... oh, i se urcà tot sângele în obraz, când şi-o închipuià smerită ,naivă, prost îmbrăcată, făcând o figură nenorocită în casa aceea mare, cu mobile scumpe cari-o intimidău, în faţa acelei parvenite înfumurate.... Şi ce idee, ce nebunie să se ducă în peţit, să-l facă de rîs... Iubise el în adevăr pe Eliza?.... Poate, o iubire delicată ,discretă, mai mult un prilej de gânduri frumoase, o poezie a inimii lui, a unui colţişor tainic din inima lui; el nu i-a spus-o, ea n'a simţit-o, şi n'ar fi înţeles-o, n'ar fi ştiut-o nici odată.

Ş'acum eată că, pe când mă-sa îi vorbeà mişcată ca de-o imensă, neaşteptată fericire pusă de ea la cale, inima lui se înduioşà de-o nespusă milă. Toată copilăria se trezea în sufletul lui bolnav. El o ascultă cu răbdare până la sfârşit ,apoi o privi lung, ochii i se umplură de lacrimi; îi luă mâna ş'o sărută de mai multe ori.

— Ce bună, ce sfântă eşti tu măiculiţă!

Şi plecându-şi faţa pe mâna ei aspră, plânse cu hohot.

DE LA ŞEZATOARE

E o seară liniştită de toamnă. Pe-un ţol întins afară, dinaintea coşarului, ne-am strâns câţiva băeţani din sat să mai râdem cu cele fete ,şi fiindcă mânile ni-s slobode, desghiocăm bucuros popuşoii lui badea Neculai Pintea că-i român de treabă şi-i săritor şi el la nevoile noastre.

— Şezi, mamă Dumitră, şi pune şi d-ta mâna pe ştiuleţe, că de aceeea-i *şezătoare*..., ori poate vrai să ne zugrăveşti?

— Ei bată-te, că deştept te-ai mai ales...... Fă mai hăis, Marando..... la 'mpinge hoborocu cela încoace, măi ţică.... Incet, să nu dai de şugubină.

— Da Nică nu vine?

— Ii de strajă la primărie.

— Auzi mamă Dumitră, ce spune Ilie, că cică „la stejar“ sunt stafii....

— Apoi, or fi, dragul lelii, ce te prinde pe tine mirarea?

— Ia mai tăceţi mă, ce dracu vă tot hlizizi? Cum o fi stafia aceea, mamă Dumitră?... D-ta ai văzut-o vreodată?

— Fireşte c'am văzut-o.

Ea rîde şiret. Toţi tăcem chitic şi ne uităm ţintă'n ochii ei mari, buni şi isteţi; luna îi bate drept în faţă. Frumoasă trebue să fi fost mama Dumitra în zilele ei. Ea ştie bine ce vrem noi... şi-i place să povestească; nu cred să mai fie cineva pe lume care să poată povesti ca ea: tot ce-auzim din gura ei, ni se pare că vedem aidoma.

— Ii cam mult de atunci. Eram fată aşa ca de vr'o optsprezece ani şi slujeam la boeru cel bătrân, în casele cele vechi... voi nu le-aţi apucat; şi dă, aveam şi eu, chipurile, un ibovnic în sat... Ce te uiţi aşa, piciule? Tu vezi-ţi de treabă, ce-asculţi aici la vorbele noastre? Seara, după ce se culcau toţi, eu mă duceam binişor în pridvorul din spatele casei, şi stam acolo la fereastră, până când zăream pe Ion; el sărea gardul şi venea tiptil prin fundul grădinii, ca să nu-l simtă câinii. Intr'o seară, şedeam la fereastră şi-l aşteptam. Erà lună, şi umbra casei se

întindeà ca de-aici până'n poartă. Cum stam eu așa, odată mi s'a părut c'am auzit ceva scârțâind: m'am uitat la cumpăna fântânii, crezând că poate bate vântul; da unde se pomenește? nici frunza nu se clăteà, — ș'atunci mi-am adus aminte că sub pridvor, chiar sub locul unde stam eu, erà pivnița... mai știi? zic, poate umblă cineva la pivniță; și dau eu să mă uit, da cam cu frică... Doamne, uite parcă-l văd... un „ciohodar" nalt, chipos, eșeà din umbra casei, și unde pășeà falnic...

— Ce-i „ciohodar", mamă Dumitră?

— Ei ce să fie? Un *ciohodar,* un slujitor domnesc.... Străluceau fireturile pe el, de-ți luau ochii, și parcă pluteà pe-o apă, eaca așa mergea de lin, — l'am văzut bine cum a eșit din umbră, și de ce se depărtà în bătaia lunii, creșteà tot mai înalt, mai înalt, până ce nu s'a mai deslușit dintre copaci... tremuram ca varga; nu știu cât oi fi stat așa, cu ochii țintă într'acolo, că numai iar l'am văzut întorcându-se încet din grădină; luna îi bătea în față și ochii îi sticleau ca de mâță, avea o barbă lungă până la brâu, și mergeà drept, militărește; s'a abătut puțin la fântână, și... a stat așa în loc, parcă vroia ceva, apoi iar a por-

nit ,și l'am văzut cum a intrat în umbră, am auzit ușa dela pivniță scââârț... încet, știiam că e totdeauna încuiată... în seara aceea n'am mai așteptat pe Ion, m'am dus să mă culc, și toată noaptea m'am gândit la „ciohodar" și n'am închis ochii până'n ziuă, de frică...

— A doua zi i-am spus boerului că au stafie casele, și boerul a dat din cap, s'a zis că știe....

— Și oare dela ce să se tragă asta, mamă Dumitră?

— Apoi, mă băeți, când se ridica o casă mai înainte vreme, se luà umbra unui om și se puneà în zid, ca să fie casa trainică...

— Cum! i se luà umbra?

— Ia bine: veneà un om bunăoară de se uità cum se clădește, s'atunci un meșter se dădeà binișor pe la spatele lui și-i măsurà cu sfoara cât i se lungeà umbra pe pământ, — îi tăià lungimea ș'o culca în zid...

— Ei și?

— Și omul acela până 'ntr'un an mureà și se făceà strigoiu, și veneà în toate nopțile de-și lua umbra de unde a fost pusă, și se plimba în preajma casei, și apoi iar își duceà umbra la loc și se făcea nevăzut.

— Da eu am auzit că vine noaptea la om când doarme, și-i suge sângele strigoiul.

— Aș, astea's vorbe de-a oamenilor.

— Și nu mai poți adicătelea să-l gonești de la casă?

— Ba da, te duci la biserică și desgropi mortul care se face strigoiu, și-i bați un țăruș drept în inimă, și numai așa scapi de el... Hai, fetelor, sculați că-i târziu... ia'n auziți, cântă cocoșii.

A trebuit să le ducem noi pe-acasă, că li-era frică. Și mereu le speriam: „Uite stafia!

— Mâine seară — la părintele Vasile... da să ne mai spui, mamă Dumitră.

— Las'că vă spuiu, n'aveți grijă... noapte ușurică...

II

Scărmănăm lână la popa Vasile. Afară a început să bureze. In odae e cald și miroase a fum ș'a cioban. Un purcel covițăe în tindă, și dă mereu cu râtu 'n ușă.

— Auzi, mă Tărăboanță, te cheamă frăține-tău.

— Ba pe tine......

Părintele, cu poalele antereului în brâu, se

duce să-l gonească; purcelul se pune de price. Părintele se supără. „Huideo“, şi-i dă un picior în pântece, s'aude un guițat ascuțit, şi fetele se uită la Tărăboanță.

Mama-preoteasa a dat spuza la o parte, şi pe vatra dogorită a turnat o jumătate de căuş de păpuşoi. Ne face cocoşi: grăunțele pocnesc şi sar înflorite, albe. Băeții s'ațin să le prindă 'n gură. Părintele e trudit, se duce dincolo să se culce, — bucuria noastră că scăpăm de el, că tare-i ursuz. Preoteasa a umplut sita de flori. Incepem toți a ronțăi.

— Şi l-ai văzut mamă Dumitră?

— Văzut, zău...

— Ara, ia nu mai vorbiți de necuratul... cruce de aur în casa asta!

— Da nu-ți mai face spaimă, coană preoteasă, ce-o să caute dracu în „casa popii?...“ Ia şezi colea ş'ascultă. Ne 'ntorceam într'o seară de la adunat, uite țiu minte ca acum... Erà aşa într'amurg da se vedeà drum', bine, ştiți cum e vara, se lasă noaptea târziu; noi fetele şedeam în car, flăcăii veneau pe jos; unul mână boii, altul cânta din fluer; în urma noastră veneau droae; se auzeau chiote, râsete, băeții plesneau din bice, de clocoteà valea. Zău, când mă gândesc; parcă erà altă lume

pe atunci, şi lucrurile erau mai frumoase, şi oamenii mai veseli... Cum stam noi ş'ascultam aşa ,duse pe gânduri, odat', auzim pe Radu, răstindu-se la boi: „Ho, boală!“.—Drept în mijlocul drumului erà o căpiţă de fân.

— Oare cine-o fi lăsat-o aici?...

Şi Radu apucă funia din coarnele boilor, şi cârneşte hăis pe lângă şanţ: da căpiţa, ţop înaintea lui.

— Uite mă ,asta-i cu dracu...

Şi doar numai cât ne-am făcut cruce, şi pe loc a pierit.

— Da taci ,soro, că ţi s'o fi părut.

— Stai să vezi, — mai mergem noi aşa, ca o svârlitură de băţ, şi ce să ne pomenim? O capră neagră — eşită ca din pământ — behăia şi se da pe lângă boi...

— De, capra dracului, unde te bagi?

— O fi cel împeliţat...

Şi iar ne facem cruce — şi cât ai clipi s'a şi vârît în pământ. Când să intrăm în sat, numai eaca la poarta ţarnei un motan; da ce ochi! Uite, parcă mi-se pun cârcei pe la încheeturi ,când îmi aduc aminte. Da Radu de colo: „dec, c'aista n'o mai fi dracu, — e motanu Marandei îl cunosc „doar“, şi n'are de lucru, jap, o iuşcă peste coada motanului,

ş'odat' a zbucnit o pară, da ce pară? ca dintr'o gură de cuptor, şi până să ne facem noi cruce, ne şi pomenim grămadă'n şanţ. Zic:

— Fie bădică Radule, că ne-o făcuşi.

Eacă ne-ajung şi cei din urmă.

— Cum dracu de vârîşi caru'n şanţ, fermecatule?

Când le-am spus — au început şi ei a se minună şi a-şi face cruce.

— Să ştiţi mă, că asta nu-i a bine, — zice moş Niţă a Saftii.

Ş'adevărat că n'a fost a bine, parc'a spus într'un ceas rău. In iarnă aşa pe după Bobotează, se'ntorcea Radu de la târg, şi înoptase — în dreptul Ghicanilor ci-că i-a eşit un bivol înainte, l'a luat în coarne şi l'a buchisit, l'a buchisit, până l'a făcut una cu pământul. A doua zi l'au găsit, da nu se mai cunoşteà, om a fost, ce-a fost? Au săpat o groapă în marginea drumului, şi l'au îngropat acolo, fără popă, fără nimic — şi i-au înfipt la cap o cruce de lemn care-a rămas şi azi, de-i zice la „crucea Radului".

— Mări, că multe-ai mai fost ştiind şi tu...

— D'apoi cum te chiteşti d-ta, coană preoteasă! Una-i Dumitra sireaca! Eu, nu că mă

aud, da când eram ca fetele astea.... frângeam omu în două.

Fără să vrem, ne uităm toți la mâinile puternice ale mamei Dumitri, care făcuse un gest hotărît, ca și cum ar fi rupt în adevăr un om. Ce curioasă lumină i s'aprindeà în ochi când vorbea de tinerețele ei! Și ce plăcere aveà să ne spuie tot lucruri prăpăstioase...

— Hei, ce credeți? Să vreau eu, m'aș face iar tânără, cum am fost...

— Cum asta, mamă Dumitră?

— Ia bine... Aghiuță ce-așteaptă? — Să-i vând sufletul, și să-mi deà pe „Spiriduș..." să fac ce-oiu vreà eu; da pe urmă cum m'ar mai jucà pe ceea lume!... Eaca vezi? Mai cu una, mai cu alta, scărmănară și bieții băieți. Acum să-i mai învățăm doar a toarce... Apoi cu noapte bună, coană preoteasă!....

Afară erà întuneric beznă, stătuse ploaia, dar nici o stea nu se zăreà pe cer.

— Uite-așa-i în iad, mă băieți!

Se auzeau de ceea parte câinii lătrând, fetele se țineau de mână și mergeau grămadă, ca oile, pe lângă noi. Năzdrăvăniile auzite, ori noaptea, ne înfiora așa cu muțenia ei? La toți ne pierise glasul.

In momentul acesta caut să-mi lămuresc figura mamei Dumitrii, număr în gând anii de când a murit, şi mi se pare că de-atunci am trăit o mulţime de vieţi, şi că, din toată lumea aceea, eu singur am mai rămas.

Dar ce frumos mirosea iarba'n şes, şi ce dulce sună clopotul dela biserica satului nostru.

ROBIA DURERII

Incă un Crăciun. Nici una din sărbătorile de peste an nu se'ncrestează așa de larg și de adânc pe răbojul vieții mele, nici una nu mi-aduce atâta melancolie, atâtea amintiri depărtate, atâta dor de părinți, de frați, de satul în care m'am născut, de copilăria mea... Copilăria mea! Ce mult mi se pare de-atunci! Departe, într'o căsuță veche, acoperită cu stuh, cu pereții albi și cu ferestre mici — acolo am iubit întăi, acolo mi-am lăsat cele mai frumoase gânduri și cele mai scumpe credinți. Ca printr'o negură mai văd șesul alb de zăpadă, și gârla 'nghețată, și sălciile acoperite de promoroacă sclipind în soare, și dealurile, frumoasele dealuri dela Pleșăști, pe ale căror nesfârșite troene ochii mei însetați se pierdeau, într'o lume de basme... Toate acestea — numai acolo și numai *atunci* au fost, și cu ele nimic, din câte-am văzut pe-aiurea mai

târziu, nu se poate asemănà. Ochii... nu mai sunt ochii de-atunci!

Vremea a curs, şi mi-a întunecat vederea, şi mi-a tulburat auzul, şi toate simţurile mele s'au învechit şi s'au discordat, şi toate credinţele mele s'au sfărâmat şi s'au risipit.

O, mamă, buna şi sfânta mea mamă, tu care 'n fiecare seară îmi luai mâna dreaptă şi 'mpreunându-mi trei degete mi le duceai frumuşel la frunte, la piept, la umărul drept şi la umărul stâng, învăţându-mă să rostesc după tine: „In numele Tatălui, şi al Fiului, şi al Sfântului Duh, Amin“ tu singură ai puteà înţelege — dacă din pacea'n care-ai adormit pe veci, ai mai puteà privi la noi — cât jaf şi ce cumplită pustiire a lăsat bântuitoarea vijelie a vremii în sufletul copilului tău, atât de blând şi de curat odinioară! Nimic n'a mai rămas din învăţăturile pe care le-ai semănat cu-atâta grijă, cu-atât de frumoase speranţe. Pe unde erau flori odată, au răsărit ciulini şi mătrăgună. Ah, şi cât aş fi vrut să rămâiu bun senin şi'ncrezător, asa cum numai sub straja iubirii şi înţelepciunii tale am fost într'o vreme depărtată. Am fost, şi azi nici nu mă mai cunosc!

Tu ai plecat, scumpă şi adorată mamă, tu

ai plecat, şi'n locul tău a venit şi s'a aşezat lângă mine, ş'a pus stăpânire pe mine, un demon care mi-a răstălmăcit toate poveţele şi bunele tale învăţături, şi m'a ademenit, şi m'a înveninat şi m'a strâns în mrejile lui, ispititorul!... O, dacă l'aşi fi auzit, dacă ai fi fost lângă mine s'auzi ce-mi spuneà, ce lucruri grozave'mi spuneà! Dar tu ai plecat. De câte ori n'am întins braţele desnădăjduit, ca un copil rămas singur în întuneric, şi te-am chemat — şi tu nu mi-ai răspuns.

Intr'o seară — mi-aduc aminte, erà tot aşa spre Crăciun — mă închisesem de vreme în odăiţa mea friguroasă. Făcusem lumina mică la lampă, de frică să nu se sfârşească gazul şi să rămâiu pe'ntuneric. Nu mi-erà somn. Zgribulit în palton, cu pălăria îndesată pe cap, aşa cum venisem dela birt, stam la masă şi mă gândeam. Şi *el*, tăcut îmi pândeà gândurile. Nu-l vedeam, dar îl simţeam lângă mine. Mă gândeam la marele poem de iubire şi de jertfă pe care blândul Isus l-a scris cu lacrimile şi cu sângele lui în cartea noroadelor. Vedeam pe „Fiul Omului“ desculţ, cu capul gol, cu faţa îndreptată spre cer, pururi scăldată'n lumină, cu ochii inspiraţi, străbătând, câmpiile Galileei — şi valuri de lume în urma

lui, în jurul lui, smulgându-i de pe buze mântuitoarele învăţături, cuvîntul ce dă pierduţilor scăpare, putere celor slabi, şi celor orbi lumină. Toată această minunată şi strălucitoare viaţă începută în ieslea dela Betleem şi sfârşită pe crucea dela Calvar, desfăcută în tablouri mari, mi se desfăşura înaintea ochilor cu o uimitoare limpeziciune. Il vedeam mergând— îi auzeam glasul puternic, cald şi sonor, în freamătul mulţimii. Fiecare pas, fiecare gest, fiecare cuvînt al divinului propoveduitor mă umpleà de-o adâncă, misterioasă evlavie.

Plângeam şi eu, îngenunchiat sub crăngile maslinilor de la Ghetsemani — gemeam şi eu, urcând dealul Golgotei, sub greutatea crucii, pe care marele iubitor de oameni aveà să-şi ispăşească păcatul de a fi făcut, în larma nelegiuirilor, să răsune glasul dreptăţii şi, din cenuşa Gomorei, să răsară sub acelaş soare o lume mai bună...

— O lume mai bună?... Crezi tu în adevăr, că dacă marele tău iubitor de oameni s'ar mai scobori odată pe pământ, ar mai cunoaşte urmă din ce-a zidit el? Crezi tu că astăzi, după două mii de ani, venind să dea lumină orbilor şi sănătate bolnavilor, şi tuturor pace şi frăţie, n'ar fi din nou răstignit pentru a-

ceasta? O, e aceeaşi lume şi aceeaşi robie a durerii, şi aceeaşi foame, şi aceeaşi ură. Ştii tu care-a fost cea mai mare minune şi cel mai strălucit moment de glorie în viaţa pământească a blândului tău Isus?... Priveşte!

In clipa aceea mi s'a părut că o perdea uriaşă se dă la o parte. Uimitor de luminoasă erà priveliştea ce mi se desfăşurà înainte— şi glasul nevăzutului meu tovarăş reîncepu:

— Vezi tu, acolo'n fund, departe, mulţimea aceea care clocoteşte ca o mare răscolită de furtună? O vezi cum se rupe, furnică şi se'ngrămădeşte în jurul unui singur om? Vezi miile de braţe tremurătoare care se întind spre omul acela, a cărui figură străluceşte ca soarele? Acolo-i mulţimea flămândă, pe care-o satură Hristos blagoslovind cele cinci pâini şi trei peşti şi făcând merinde pentru toţi hemesiţii. Acolo-i minunea cea mare de lângă lacul Tiberiadei — acolo-i singura predică pe care-o ascultă ş'o înţelege foamea. Niciodată nu l'a iubit şi nu l'a sărbătorit mulţimea ca în ceasul acela. E aceeaşi turmă de flămânzi care cereà împăraţilor romani *„panem et circenses"*. E aceeaşi nenumărată gloată de nevoiaşi şi de asupriţi care de mii de ani se

roagă: „Dă-ne nouă, Doamne, pâinea noastră cea de toate zilele!“

Priveşte cum îl duc în triumf pe cel care le-a potolit foamea!... Şi eată-i acum învălmăşiţi, cum roesc spre porţile Ierusalimului, în mijlocul lor Isus călare pe măgar, şi mii de guri strigă: „Hosana, bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului!“ Este o falnică intrare de cuceritori în Ierusalim, cetatea 'n care pier profeţii, după cum spune tradiţia. Şi valurile de lume se îndreaptă spre templu — au ajuns... eată ce îmbulzeală e acolo, şi ce vraişte înspăimântătoare... vezi, butoaie răsturnate, bani aruncaţi pe jos, stofe scumpe sfâşiate şi tăvălite'n picioare, oamenii trântiţi unii peste alţi în graba de a fugi... pricepi ce e: Isus cu biciul în mână goneşte pe vânzători din casa Domnului. Este cel dintâi act de violenţă şi de autoritate, — cel dintâiu şi cel din urmă... Isus nu mai loveşte nici nu mai dă mâncare mulţimii flămânzite — şi mulţimea-l părăseşte'n mâinile fariseilor. Tradiţia cetăţii în care pier profeţii se împlineşte şi de astă dată...

Ş'acum tu care-ai fost crescut în evlavie şi-n frica lui Dumnezeu, cugetă bine la aceste două momente mari din viaţa lui Isus, gân-

deşte-te la imensa şi neliniştita gloată, care e pururea aceeaşi, şi pe care n'o poate stăpâni decât foamea şi frica, pâinea şi biciul,—singurele mijloace cu carepoţi dresà şi fiarele, — încearcă să măsori cu mintea adâncimea ameţitoare a răutăţii şi perversităţii omeneşti, nestatornicia acestei mulţimi care azi ţi-se închină şi mâine te ucide, şi vezi ce-ţi mai rămâne din poveţele cari te-adormeau în copilărie şi din credinţele şi visurile cari te-adorm şi astăzi...

Ş'am simţit în clipa aceea o durere, ca şi cum mi-ar fi smuls cineva cu cleştele o bucată din carnea mea. Sunt ani de-atunci — mi se par sute uneori — şi demonul acesta neadormit a rupt mereu din mine, a rupt, de n'a mai rămas decât... amintiri, îndoială şi frică.

Şi totuşi, mi-e aşa dor de-e lume mai bună !..

MOGALDEA

Am învăţat cu el în şcoala primară. Numi erà drag, pentru c'aveà o figură răutăcioasă şi pentru că, de câte ori se uità la mine, se strâmba: ceea ce a făcut într'o zi să'mi pară grozav de bine când am văzut pe D-nu Udrea c'odată mi'l înşfacă de urechi şi'l toarnă „la bancă". Turnatul la bancă era teribil. Micul vinovat erà aşternut cu pieptul pe capătul băncii, un monitor îl ţineà bine de grumaz, altul de picioare, şi *„Domnu"* îi trăgea cu varga la.. spate, ca să gonească mintea la cap. Uneori *„Domnu"* se înfuria straşnic de ţipetele nenorocitului copil, ş'atunci vergile se rupeau una după alta, şi asta-l necăjeà şi mai rău... pe Domnu, vezi bine.

— Cambur! să-mi aduci mâni douăzeci de *nuele bune;* să nu te mai văd cu pae de astea, că-ţi rup urechile. Ai înţeles?

— Am înţeles!

Ş'a doua zi băiatul butnarului dela Podu-Verde — Camburachi *gogoloş* — veneà cu maldărul la spinare.

Ce ochi de drac împeliţat aveà Mogâldea: şi ca o viezure îşi răsuceà capul, — o clipă n'aveà astâmpăr. Băeţii îi ziceau „Michiduţă". Nu puteam pricepe unde dispărea el în timpul recreaţiei: în totdeauna o sbugheà pe poartă cu câţi-va tovarăşi, şi când se întorceau, aveau şi ei un aer misterios şi viclean... Ştiiam că „tata" lui Mogâldea e legător de cărţi, şi că şade peste drum de şcoală. Mai auzisem că „Michiduţă are dugheană în gârliciul unei pivniţi", dar fiindcă eu apucasem din capul locului să mă uit la el cu sfieală, ceea-ce, ne apărat, îl făcù să mă privească de sus, se stabilise dela sine între noi amândoi un fel de mică duşmănie, care ne îndârjea şi ne strângeà pumnii pe sub bancă, în aşteptarea surdă a unei definitive încercări de forţe pe dealul Ţuguietei. Nu ştiu de ce mi-erà frică de el, deşi erà mai mic decât mine. Imi intrase'n cap c'are să mă umilească. Dar într'o zi am repurtat o victorie, de care şi astăzi când mi-aduc aminte parcă mă umple un sentiment de mândrie. D-nu Udrea ne *esplicase* „prinderea lui Isus în grădina dela Ghetsemani".

— Care știe s-o spue și el așa?

Un moment de profundă tăcere. Erà primăvară; băeții se uitau la un zarzăr bătrân, care înflorise de vreme.

— Eu...

Și mă scol, ridicând două degete; dar ce tare-mi bătea inima!

— Spune!

„Domnu" își lăsă plictisit capul pe mână; monitorul dela banca întâiu îmi aruncă o căutătură infernală. Imi dresei glasul și'ncepui...

Frumos trebue s'o fi depănat eu — căci Domnul Udrea își ridică odată capul, și-mi spuse un „bravo, piciule!" care-mi aduse tot sângele'n obraz.

— Spune-o și tu, Tăbârcă!

Modestia la o parte... n'aveà de-a face.

— Eși afară, măgarule! Ia-ți și catrafusele de-acolo, spurcăciune! Treci piciule în locul lui!... Așa! Și poartă-te frumos.

Eată-mă's monitor pe banca a VII-a! Multe bucurii am avut de-atuncia, multe emoțiuni mari și fericite am apucat în fuga vieții, dar fericit și mândru ca'n ziua aceea nu m'am simțit niciodată. După ce-mi așezai cărțile și caetele în bancă, înaintai binișor capul și'mi numărai *supușii:* erau opt. Mă mai uitai odată

bine: da, în celălalt capăt al băncii. care se chemă *coadă*... pricepeţi de ce, erà chiar *el* — smolitul şi micul Mogâldea. De astă dată nu se mai strâmbà la mine.

Mi se păru un an până s'aud clopoţelul.

Aşa dar, Michiduţă erà „în şădă" la mine: dimineaţă şi de amează *eu* îl ascultam *eu* îi privegheam caetele, *eu* îi puneam note la învăţătură şi la purtare, în catalogul meu, scris de „Moşu Petrachi" cu cele mai frumoase litere gotice, ce am putut să văd vr'odată. Să fii *student* în clasa II-a primară, şi să ai — pe lângă această onoare — şi opt băeţi în şădă, mi se pare că e de ce să te fuduleşti. Vă puteţi închipui cât de adânc ofensat m'am simţit, când un ticălos de alviţar mi-a strigat într'o zi dela spate: „Hei, mă băeţaş, îţi pică batista!" M'am întors fireşte, să văd ce e: îmi atârnà ceva, dar nu era batista. Alviţarul pufnì de râs. Ce dobitoc... Să-şi bată joc de-un *monitor!* Dar şi mama, zău, pe semne că nu mai ştià altă croială de pantaloni!

* * *

— Hai, nu vrei să vii cu noi?

— Unde?

— La mine... la dugheană...

Ce limpede mi s'arat'acum în minte.... sunt douăzeci şi şase de ani... toate se dau la o parte... văd căsuţa lui Mogâldea, o babă stă la fereastră şi se uită cu drag la noi, o bură de ploaie ne lustrueşte ghiozdanele de glanţ, aud clanţa dela portiţă, şi pe Michiduţă răstindu-se — erà la el acasă:

— Da haide intraţi, ce dracu!

Şi mergem cu toţii în fundul ogrăzii, o raţă leşască fuge 'naintea noastră, măcăind, speriată... Michiduţă scoate o cheie din buzunar, descue lacătul, şi dă uşa la o parte. O, ce minune! Cine l-ar fi crezut aşa de bogat?... Pe poliţi albe de brad, de o parte şi de alta, în gârliciul pivniţii, toate bunătăţile pământului... şi cu ce rânduială sunt aşezate! In cutioare de carton: rahat, smochine, roşcove, halva, migdale, cofeturi... Ochii lui Michiduţă sticlesc ca de pisică. Ne-aşezăm jos pe treptele gârliciului.

— Dă-mi de şase parale cofeturi de cele galbene...

Pe tăviţi de mucava micul negustor îşi serveşte muşterii cu o îndemânare, care mă uimeşte; el cântăreşte tot ce dă.

— Da *tu*... ce vrei? spune.

Eu mă uit ţintă, c'o poftă de care mi-e

rușine, la un boțișor de icre negre, cât o nucă, așezat frumos pe-o frunză de viță. Mă gândesc că n'am nici un gologan; și-mi lasă gura apă.

— Te cred, drăguță, dar sunt cam scumpe!... Ai parale?

De unde-a știut Michiduță că eu poftesc la icre?... Ș'apoi, de ce mi-o fi vorbind așa peste picior? Recunosc că el e cel mai bogat și mai fericit copil din lume, și simt pentru el o admirație pe care'mi dau toată osteneala s'o ascund, dar și eu sunt *monitor*... și mâine *eu* îl ascult, *eu* îi puiu notă....

O, nelegiuit corumpător de suflete, ispită infernală!

Cu vârful briceagului, trei frimituri cât grăuntele de păpușoiu, numai trei frimituri... uscate, pline de colb... N'am mâncat icre așà bune de când sunt!.... Nenorocitule, îți mănânci conștiința și gloria ta de *monitor:*

* * *

— Banca a șaptea!.. Cum a mers Mogâldea?

— Bine, Domnule!

— Ce notă i-ai pus la Geografie?

— Prima.

— Ce spui frate? Ia eşi Mogâldea la hartă, să văd şi eu minunea asta?

In clasă s'a făcut întuneric... şi n'am mai ştiut nimic. Când m'am deşteptat, eram în genunchi la tablă, urechile îmi ardeau ca focul, Michiduţă din bancă se strâmbà la mine, iar eu aveam sentimentul că mor.

UN CRACIUN

AMINTIRE

Nu știu cum se pripășise la fița Smaranda, unde ședeam în gazdă, un țigănaș slăbuț și perpelit, în care se încheià tot personalul de serviciu al casei. Știu însă că într'o iarnă fița Smaranda a plecat cu moșu Vasile să facă sărbătorile la o rudă chiabură din Plopana, și pe mine m'a lăsat cu Ionică în bucătărie, pân'o venì cinevà de-acasă să mă ia. Aveam la dispoziția noastră o baniță de făină de popușoi, un căuș de fasole, și o traistă de nuci. Ionică erà de vârsta mea; amândoi la un loc am fi împlinit douăzeci de ani, vârsta unui flăcău. Eram dar destul de voinici, ca să ne facem singuri o mămăligă și o fiertură de fasole. Și ne înțelegeam de minune și la treabă și la joacă. Ziua ne dam cu sania pe Dealul Țuguetei, seara spuneam povești și puneam la cale ce-avem să facem noi când om fi mari;

une-ori luam cu degetul negreală de pe gura cuptorului şi ne zugrăveam mustăţi şi barbişoane, râdeam să ne prăpădim; — într'un târziu ne apucà frica, lăsam tăciunii să se stingă, ne culcam frumuşel pe rogojina care acoperеà cele patru scânduri ale patului, şi ne vâram capetele sub lăvicer, ca să ne încălzim. Bine, asta merge-o zi, două, da eu bag de seamă că vremea trece, Crăciunul se apropie, şi cei de-acasă se vede c'au uitat că mai au un băiat...

— Ce să fie asta, mă Ionică?

— Poate că nu mai vine... Da'i departe?

Şi iată-ne făcând planuri, să ne sculăm de mânecate şi s'o pornim amândoi la drum, cu săniuţa noastră.

Văd ca prin vis dealurile acoperite cu zăpadă, copacii în promoroacă, ochii îmi lunecă; e un joc fermecător de scântei pe netezişul alb, poleit de soare; şi în această imensitate pustie, pe un drum luciu ca oglinda, Ionică, înhămat la săniuţă, mă duce'n goană; din când în când sare şi mihonă ca un mânz, care zburdă. Apoi se face el boer, şi *eu* cal; la deal amândoi suntem cai, la vale amândoi

boeri, și pe la amiază iată-ne ajunși la Pleșăști. Bătrânul Dorogan mă cunoaște de departe, și'mi ese vesel înainte, îmi pune labele 'n piept și mă linge pe obraz...

O, căsuța noastră drăgălașă, cu prispa ei lată de jur împrejur, cu strașina ei de stuf, în care aveam cuiburile mele de vrăbii, și în care vara veneau albine și'mi puneau miere în trestii, și mi-o despărțeau frumos în porții mici cu niște căpăcele rotunde, tăiate din primele frunze de vișin! Dar de ce pare ograda așa de pustie?.... Și nimeni nu s'arată la fereastră!

Nici nu ne mai scuturăm ciubotele de omăt. Nerăbdători dăm buzna'n casă. Țaca Frăsina întinde foi de aluat, frate-meu Mihalache pisează miezi de nucă și zahăr; când ne văd, se crucesc.

— Cu cine-ați venit?

— Cu sania noastră... Da unde'i mama? întreb eu îngrijat.

— Sunt duși cu toții la Zlătănoae, fac sărbătorile acolo.

Va să zică puteam eu să aștept mult și bine!... Ionică se uită cu sfieală la lucrurile din casă. Pe mine mă îneacă plânsul, dar mă țin. Mihalache nu-și mai are astâmpăr de

bucurie c'am venit. Lăsăm pe ţaca Frusina să mocoşească singură la turte, şi noi ne ducem tustrei la bucătărie, unde baba Ţăndăroae ni-aşează frumos pe-un fund de lemn o strachină cu borş de cartofi, o bucată de azimă, perje afumate şi alte bunătăţuri de post — căci e ajunul Crăciunului şi doară suntem creştini. Şi pe când eu şi Ionică leorpăim flămânzi din lingurile de lemn, baba îşi face cruce şi se minunează într'una de vitejia noastră, şi parcă tot nu-i vine-a crede c'am făcut noi singuri atâta drum. „Doamne fereşte, vă puteà eşi o lighioae de lup înainte....“ Mihalache ne spune cum îi bate pe ei la şcoala lui Angheluţă dela Chiţoc; este unu *Bârzu,* care îi arde cu varga la tălpile goale, până le dă sângele; asta se cheamă „la falangă“. Frate-meu e cu doi ani mai mare decât mine, nu poate să'nveţe, zice că'i „greu de cap“; şi *el* a venit pe jos, c'o zi înaintea noastră; e cel mai horopsit şi mai nenorocit dintre noi toţi; nimeni nu-l iubeşte, şi mie mi se rupe inima de milă când mă uit la el, şi-l văd aşa de smerit, şi ştiu câte rabdă!

— Sculaţi, băeţi, c'a venit Crăciunul.

Mă trezesc, deschid ochii şi caut să mă dumeresc unde mă aflu. In odae întuneric, — numai la vatră se vede o zare de lumină, aud pe cineva rupând vreascuri, dar nu desluşesc nimic;

— Hei, sculaţi-vă, c'a venit Crăciunul...

Focul se aprinde cu pară, lumina bate în păretele din faţă, pe care capul lui Mihalache se proectează mare cât un hoboroc. Scol şi pe Ionică. Toate lucrurile mi se înfăţişează curios, parc' aş trăi în basme. Şi glasurile noastre somnoroase au un sunet neobişnuit.

— A trecut miezul nopţii, acum putem să mâncăm de frupt. Păziţi voi focul, să se facă jăratic, că eu mă suiu în pod.

Şi până să ne desmeticim noi bine, Mihalache se şi întoarce c'o harchină de costiţă afumată, cu slănina şi cioriciul ei; şi o tae frumuşel bucăţele într'o tigae, şi trage cărbuni pe vatră.

— Ia vezi, Alecule, că este o azimă în dulap, şi dă ş'o farfurie de-acolo, şi nişte furculiţi... să mâncăm ca oamenii, că doar îi Crăciunu... sătulu. Da ţie poate că nu ţi-o fi foame, Ionică?

Baa mi-i foame!

Afară se crapă de ziuă, iar noi înfulicăm cu lăcomie; ne răzbunăm pe cele şase săptămâni de post. Ţaca Frăsina doarme în etacul de alături, habar n'are de ce se petrece; chiar deşteaptă să fie şi tot n'ar simţi, pentru că'i surdă, săraca. Ne aşezăm tustrei în genunchi pe lada dela fereastră şi radem cu unghiile florile de ghiaţă cari s'au pus pe geam; în faţa noastră, răsare soarele: troene mari acopăr câmpiile, gârla îngheţată bocnă străluceşte în curmezişul şesului.

— Mă Ionică, tu ai potcoave la ciobote?

— Da de unde?

— Da ştii tu să te dai în călcâe pe ghiaţă?

— Ştiu, cum să nu; şi *puica*... şi 'ntr'un picior ştiu...

— Hai şi ne-om da...

* * *

La întoarcere, rebegiţi de frig, ne abatem pe la Neculai Moraru, să ne mai încălzim. O droaie de copii stau jos pe vine împrejurul unei străchini mari, din care 'nfulică pe 'ntrecute turte cu julfă. Gahiţa ocărăşte de faţă cu noi pe badea Neculai c'a dat crâşmarului bunătate de porc, şi n'au bieţii copii cu ce-şi „înfruptă gura" la o zi ca asta. El stă smerit

la vatră şi trage din lulea. Pe noi ne ustură ochii de fum, şi nu ştim cum să ne luăm tălpăşiţa mai degrabă.

Ţaca Frăsina ne-aşteptà cu masa. Ea trimite pe Ionică să mănânce cu baba la bucătărie... „noi, chipurile suntem boieri!“

Eu îmbuc în silă. Mă umple dorul de cei cari lipsesc; simt, mai mult ca ori când, nevoia unei mângâeri, casa mi se pare pustie; biata ţaca Frăsina, e aşa de ursuză!... mă uit la locurile goale dimprejurul mesei: aici sta mama, colo tata, dincolo soră-mea... Un moment mi se pare că-i văd. „Copil nenorocit, nu te iubeşte nimeni!“ Ochii mi se umplu de lacrimi. Mihalache mă întreabă, cu milă, ce am. Ştiu eu ce să'i spun? Imi întorc faţa, şi'ncep să plâng cu hohot.

CORIOLAN

Panaite *Coroianu* îi ziceà lui, de la părinţi; dar într'o zi d-nu Adrian găsì cu cale să deà şi acestui şcolar un nume ceva mai roman.

— Vezi, să te porţi frumos şi să'nveţi bine... Coriolan a fost un general însemnat, să nu-i faci cumva numele de ocară...

Mai târziu a aflat Panaite că reputaţia generalului nu erà tocmai aşà de curată, cum o crezuse el la început; dar asta nu l'a împiedecat de loc pe băiat de a se purtà frumos şi de a învăţà bine. A terminat cu succes cele patru clase de la gimnaziul din Piteşti şi fiindcă aveà un unchiu în comitetul permanent, judeţul i-a făcut o bursă de şaizeci de lei pe lună şi l'a trimes la Bucureşti. Pentr'un băiat orfan, care-a crescut în nevoi şi-a fost tratat ca o slugă în casa lui unchiu-său, aceşti şaizeci de lei pe lună erà o bogăţie. In clasa a şasea profesorul de desemn i-a

lăudat într'o zi talentul; această laudă a deşteptat în inima lui Coriolan o lume de visuri de mult tăinuite, şi l'a făcut mai pe urmă să părăsească liceul şi să se înscrie la bele-arte. Stătea într'o odăiţă de mahala. Petrecerile zgomotoase ale camarazilor niciodată nu l'au ademenit. Profesorii erau mulţumiţi de el; muncea cu toată pasiunea, cu tot focul celor cari se simt chemaţi, Ii plăcea să se plimbe singur, să observe, să cugete. Uneori i-se păreà că natura îi descopere numai lui armonii de linii şi de culori, frumuseţi pe cari nimeni nu le-a mai văzut. La douăzeci şi doi de ani când a eşit din şcoală, i s'a părut stranie de tot întrebarea directorului, care se interesà ca un părinte de soarta elevilor lui:

— Ei, ce-ai să te faci acum?

— Cum, ce-am să mă fac? Nu sunt... *pictor?*

El trăise deja, în visurile singurătăţii lui, vieţile de glorie ale atâtor mari artişti, despre cari auzise şi citise prin cărţi. Directorul îl privì ţintă'n ochi, şi zimbì.

— Ştiu, am trecut şi eu pe-aici. Şi eu când am isprăvit şcoala am crezut că gloria şi fericirea m'aşteaptă cu braţele deschise. Când am eşit în stradă cu patalamaua la mână, îmi închipuiam că toată lumea trebuià să se uite

la mine; şi m'a prins mirarea când am văzut că oamenii trec pe lângă mine aşa de nepăsători... Hei, dragă Coriolane, ai talent, ai mare talent şi să dea Dumnezeu să fii mai norocos de cum sunt de obiceiu artiştii; dar să ştii că lumea îşi are şi ea grijile ei şi nu prea ţine socoteală de iluziile noastre... de aceea, să m'asculţi deocamdată pe mine: sunt două catedre vacante în capitală, să te prezinţi la concurs, să-ţi ai mai întâi un locşor sigur, un punct de razim, cum se zice, ş'apoi... vom mai vorbi.

* * *

— Tot singur, tot singur şi gânditor...

Cu aceste vorbe îl întâmpină într'o dimineaţă din Iunie, la Şosea, colegul lui de dăscălie, Nicu Busnea. Amândoi apucară pe o alee singuratică. Ce frumos miroseau teii, încărcaţi de floare.

Nicu Busnea nu erà vorbăreţ, dar Coriolan prea erà morocănos din cale-afară.

— Pleci undeva în vara asta?

— Nu.

Busnea, după vre-o două minute de aşteptare, reluă vorba ca şi când Coriolan i-ar fi făcut aceeaşi întrebare.

— Nici eu nu plec nicăierea.

Şi fiind-că el îşi aveà motivele lui bine determinate, pentru cari „nu plecà nicăeri", se hotărî să le împărtăşească lui Coriolan.... Unde poţi să mai găseşti liniştea ta de-acasă? Osteneala drumului, scumpetea de pe la oteluri, sdruncen şi bani cheltuiţi de geaba.... Mai ales pentru el, care e însurat... Are căsuţa lui, are-o grădiniţă frumoasă, seara mănâncă afară.

Stăruì cam mult Busnea asupra fericirilor de cari se poate bucurà cineva în căsătorie. Coriolan călătoreà cu gândul prin Italia. Soarele începeà să ardă. Busnea se uită la ceas.

— Sunt de-abia zece..... Hai să dejunezi la mine azi...

După o lună, pe subt aceeaşi tei, acum scuturaţi de floare, se plimbau într'o seară D-l şi D-na Busnea şi, la vr'o zece paşi în urma lor, Coriolan cu D-şoara Pompiliu, nepoţica Doamnei Busnea. Sub farmecul lunii, în răcoarea plăcută a nopţii, crengile copacilor păreau că se apleacă s'asculte şi ele la şoapta celor doi logodnici. O, acum vorbeà Coriolan. In el se deşteptase o viaţă nouă, — iubeà...

— Când mă gândesc ce fericiţi o să fim...

Şi mâna lui puternică strângeà nervos de-

getele ei subţiri. Matilda îşi apropia încetişor capul de umărul lui. El îi spunea cât a fost de singur şi de chinuit; simţeà o voluptate, acum când erà aşa de fericit, să-şi aducă aminte de copilăria lui şi să-şi exagereze suferinţele din trecut, pentru ca să deà şi mai multă tărie cuvintelor lui de iubire şi de recunoştinţă... Din când în când ei îşi apropiau buzele, ca şi când ar fi vrut să'şi soarbă sufletul unul altuia: sărutări pasionate dedeau inimilor lor o senzaţie de lipsă de aer, o arsură năbuşitoare, de-o dureroasă voluptate. Viaţa de care-i despărţeau numai două săptămâni, li se păreà depărtată, ca într'o poveste. Sentimentele, gândurile, sunetul vorbelor lor li se păreau nereale. Şi, ca şi cum ar fi căutat să se smulgă din ceea ce li se înfăţişà ca un vis, începeau să se 'ntrebe despre lucruri streine de impresiile momentului: câte ceasuri de lecţie au pe săptămână — Matilda erà profesoară la Azil — la câte ceasuri obişnuesc să se scoale dimineaţa?... Coriolan îi vorbea de tabloul lui „Deşteptarea României", un tablou alegoric, la care lucrează de doi ani, — mai avea puţin la el, şi-l da gata. Erà sigur că va uimi lumea cu opera lui, dar se jenà s'o spue. De câtva timp erà preocupat

de altele, nu se mai gândea la talentul lui cu încrederea și entuziasmul de altă dată.

Toate visurlie lui de glorie erau acum pe planul al doilea.

Trecuse luna de miere. Matilda visase s'o petreacă în străinătate, dar ea s'a sfiit să spue, și Coriolan n'a înțeles. Noi așteptăm ca acei pe care-i iubim să simtă gândurile noastre, să ne ghicească dorințele cele mai secrete,—și de câte ori ne vedem amăgiți, suferim ca de-o ofensă adusă iubirii noastre.

— Ți-aduci aminte... acum două luni, când ne plimbam pe-aici...

Matilda se uită cu tristețe la crengile negre ale copacilor. Sub pașii lor foșnesc frunzele uscate. Ei simt că se gândesc la acelaș lucru, de care nu trebue să-și mai vorbească. Tabloul lui Coriolan, marele lui tablou expus la Ateneu, a făcut o impresie dezastroasă: gazetele spuneau că e o lucrare de nebun, lumea făcea glume pe socoteala brațelor și figurii „României". Intr'o zi pictorul avù parte să asiste la un început de conversație, în fața operei lui.

— Uite mă, câta jamboane! Şi ce aer de mitocancă furioasă... Vezi nenorocitul, strică bunătate de pânză, îi eşeau numai bine două cearşeafuri de-aici... E un monstru.

A aşteptat să'nsereze, ca să nu mai vadă nimeni când şi-o ridica de-acolo opera, la care muncise cu atâta pasiune, pe care-şi întemeiase atâtea visuri, şi care, în schimb, îi aducea batjocura lumii. Matilda se vede că n'a înţeles câtă durere şi umilinţă erà în inima lui Coriolan, şi cât bine i-ar fi prins lui în momentele acelea un cuvînt de mângâere, de iubire...

— Vai, dragă, unde să-l mai punem...?

El o privì smerit, rugător, cu o căutătură de martir. Teama de ridicol îl silì să-şi păstreze aparenţele de linişte, — dar peste câteva minute simţì că-l înăbuşe covârşitoarea greutate ce-i sta pe suflet: femeea uriaşă, pe care cu atâta migală, o ridicase pe pânză, îl torturà, i se înfăţişà ca un monstru viu... Nici Cesar n'a fost străpuns de mai multe lovituri de cuţit, ca biata „România rediviva" a lui Coriolan. Matilda a plâns. La masă vroià să-l judece, — el a rugat-o frumos să nu-i mai vorbească de tabloul acela, că-i face rău. Tre-

cuse o săptămână. Adesea ei rămâneau ceasuri întregi, fără să-şi spuie vr'un cuvânt.

— Ce vreme posomorîtă, — nu ţi-e rece?

— Ba da, să ne'ntoarcem.

Erà ceasul dejunului. Le părea rău că e Duminecă, şi vor fi siliţi să steà toată ziua împreună.

La masă, Matilda găseşte că friptura e o „bătae de joc". Coriolan tace, şi mănâncă cu poftă.

— E curios, dragă, cum tu nu te îngrijeşti de nimica... ţi-am spus că nu-i de nici o treabă bucătăreasa asta.

— S'o schimbăm. De ce te superi?

— Nu mă supăr, da-mi pare rău să te văd aşa de... nepăsător!

— Bine, poţi să-mi spui lucrul ăsta şi fără să te 'ngălbeneşti...

Matilda îşi făcù ochii mici, şi-l privì cu dispreţ. Coriolan îşi aduse aminte că observase de mai multe ori la ea obiceiul acesta de a-şi lua aere aristocratice faţă de el, şi în momentul acela simţi o plăcere s'o umilească. Dar el erà liniştit, şi nici prin gând

nu-i trecea că discuția ar putea degenera în ceartă.

— Vezi, dragă, bucătăresele bune au un cusur: cer leafă mare afurisitele, și noi, de!... suntem cam săraci.

— De ce nu ți-ai căutat o nevastă cu zestre?

— Pentru-că eu sunt foarte mulțumit cu ce avem.

— Dac-ași fi știut una ca asta...

— Adică ce? Credeai c'o s'avem echipaje?

— Credeam, vezi bine, c'o să trăim mai ca lumea... (Matilda se opri aci să răsufle, căci glasul îi tremura de insulta pe care voia să i-o arunce)... nu știam c'ai să te faci de râs cu operele d-tale...

— Spui o obrăznicie, și te iert, pentrucă văd că nu ești în toate mințile.

El simți că acestea au fost ultimele vorbe pe cari le-a mai putut spune cu liniște. In ochii lui era expresia de sălbăticie a omului furios, gata să lovească.

— Iți mulțumesc... ești foarte generos.

Matilda avù un zimbet hidos. Coriolan izbì cu pumnul în masă, strigă de mai multe ori: „Ce poftești?" ș'o privi țintă 'n ochi. Ea nu se sperià, și — ca și cum această întrebare răstită ar fi chemat un răspuns pe care și-l

pregătise de mai înainte de ceasurile ei de nemulţumire şi de decepţie — îi răspunse hotărît, apăsând pe fiecare cuvînt:

— Poftesc să mă laşi în pace... m'am săturat până'n gât... m'ai înţeles?... Asta poftesc.

— Foarte bine! Aşa te voiu!... Rămâi, puică sănătoasă.

Şi Coriolan îi făcu un salut ironic. Trimise să-i aducă o birjă, îşi luă cufărul şi ce mai aveà şi se mută la otel.

Când se văzu singur în odae, stătu un moment ca să-şi dea seamă de ce se întâmplase; dar gândurile îi lunecau cu o repeziciune vertiginoasă; aveà sentimentul unui om, care-a căzut de la o înălţime mare. Aspectul mobilelor, aerul din odae, îi făceà rău. Eşì în stradă să respire. I se părea că oamenii se uită la el curios. Apucă pe uliţi mai retrase, şi umblă mult, aşa năuc, întrebându-se mereu: Ce are să se întâmple? Ce are să zică lumea, când va aflà?...

Une-ori simţeà că i se face 'n minte o lumină extraordinară, ş'atunci parcă-şi gândeà de-odată toată viaţa, cu toate suferinţile şi fericirile trăite până'n momentul acela. Acum îşi aduceà aminte cu un fel de ruşine de munca lui entuziastă, de iluziile cu cari se'm-

prietenise aşa de bine în ceasurile lui de singurătate. Ideea că e un om ridicul îl umpleà de o amară, distrugătoare silă de propria lui ființă. Figura Matildei, din primele zile de iubire, blândă, delicată, drăgălaşă, i se lămuri în închipuire; o căldură bine-făcătoare păreà că izvorăşte din ochii, din zimbetul ei, şi se revarsă peste viața lui ostenită. Acum pricepeà el cât a iubit-o, cât o iubeşte încă, şi simțeà o plăcere crudă să se învinovățească numai pe el, — se găseà prost, netrebnic, nedemn de o ființă superioară, cum erà Matilda. Viața fără ea, i se păreà pustie, imposibilă, — se opri în loc şi tresări, ca deşteptat dintr'un somn greu.

Erà în fața casei lui. Bucătăreasa sta în poartă.

— Ce face cuconița?

— Nu-i acasă... a plecat de-atunci... — şi văd că nu mai vine. Nu poftiți s'aşteptați?

Coriolan trecù înainte uluit. La colțul străzii întoarse capul, se uită în urmă, şi oftă... „Desigur ea e fericită c'a scăpat de mine."

* * *

A înserat. Afară e lapoviță. Matilda se primblă prin odae nerăbdătoare. Din când în

când stă, ș'ascultă îngrijată, dă perdeaua la o parte și se uită pe fereastră. Niciodată nu s'a crezut capabilă de atâta răutate. Beat'a fost? Nebun' a fost? Cum a fost în momentele-acelea?...

La o jumătate de ceas după ce a plecat Coriolan, și-a venit în fire. A plâns și s'a căit amar de ce-a făcut. A trimis să-i aducă o trăsură, ș'a umblat din otel în otel, să-l afle, să-i cadă'n genunchi, să-l implore s'o ierte... îl adorà. A găsit otelul, dar Coriolan eșise, — i-a lăsat un bilet prin care-l rugà să'i fie milă de ea și s'o ierte... Ș'acum îl așteptà.

Ce noapte înspăimântătoare! O viață întreagă de torturi a trăit în noaptea aceea, fără clipă de odihnă. Cum s'a luminat de ziuă a sculat pe bucătăreasă ș'a trimes-o să-i aduc' o birjă.

La otel i s'a spus că „Domnul“ nu s'a mai întors.

In aceeași zi Coriolan a fost găsit spânzurat de un teiu la Șosea.

O AMINTIRE

Veneà de la ţară, din fundul unei plăşi de pe valea Bistriţei, cu caeţelul lui de versuri şi cu provizia lui de visuri; veneà, bietul băiat, să-şi caute şi el norocul şi partea lui de glorie, aici, în babilonia asta a noastră, unde se bat puterile şi se vântură destinele, aici în capitală, unde se fierbe piatra cea scumpă. Aveà douăzeci de ani. Dulcii, fermecătorii douăzeci de ani!

Erà slăbuţ, şi subţirel îmbrăcat pentru frigul de afară. Ingână un nume şi, c'un gest sfiicios de copil vinovat, îmi întinse caetul. Il rugai să stea. Eu însu-mi eram mişcat... Cine ştie? Poate că acesta-i poetul pe care-l aşteptăm cu toţii de-atâta timp, cu-atâta dor, — poetul care să deştepte în noi o lume nouă de gânduri şi de simţiri, poetul care să încălzească inimile noastre reci cu farmecul cântecului lui, şi să ne facă mai buni, mai entuziaşti, mai oameni. Cine ştie?

Citii în gând câteva pagini de la început. Ii simţeam privirile pe figura mea... O, dragul meu, raza de lumină, pe care-o cauţi cu atâta nelinişte, de aici trebue să plece, din caetul tău, — şi dacă tu nu vei fi apucat a i-o da, degeaba aştepţi s'o vezi pe figura mea!

Şi raza nu se arătà.

— Dacă-mi daţi voe...

Şi, luând caetul, răsfoi nervos până-şi găsi bucata în care credea el că şi-a dat măsura talentului.

— Asta... socot că-i ceva mai bunişoară.

O citii. Aceleaşi versuri copilăreşti, aceeaşi ţăcăneală de silabe, de sub care nu tresăreà nimic. Dar cum să i-o spun? Cum să-l fac să înţeleagă că drumul pe care-a plecat cu atâta zor, cu atâta drag, nu-i drumul lui?

Ş'apoi, îmi va iertà el vr'odată lovitura pe care sunt silit să i-o dau? Toate le îngădue cinevà la urma urmei. Te iartă să-l necinsteşti, să-l înşeli, să-l ataci mişeleşte în stradă... dar să-i spui, când face versuri, că n'are talent, asta e cea mai adâncă şi mai dureroasă ofensă — singura pe care nu-ţi va puteà-o ierta nici odată, nici odată! Şi cu toate astea trebuia să-i spun adevărul, neaşteptatul, cumplitul adevăr... Mi se rupeà inima de milă,

când mă gândeam din ce înălţime am să-l cobor, din ce visuri am să-l deştept. Dar n'aveam ce face!

Incepui să-l descos. Şi-mi spuse tot, ca unui duhovnic. Erà băiat de ţăran. Părinţii lui trăiau. Aveà încă trei fraţi mai mari ş'o soră măritată — plugari toţi. El erà cel mai mic. Făcuse patru clase gimnaziale. De doi ani erà scriitor la subprefectură. Din leafă îşi cumpără cărţi, cărţi româneşti; altă limbă nu cunoşteà. Citeà, şi făceà versuri. Asta erà toată fericirea lui. I-a spus unul şi altul că-i păcat să se lese-aşa, că el are talent, şi-i bine să meargă mai departe. Şi s'a gândit şi el că... îi bine să meargă mai departe. Şi s'a pus pe economie, ş'a strâns câteva parale, şi, sfătuit de-un prieten bun, şi-a dat demisia, şi-a venit la Bucureşti...

— Ş'aici... ce să faci?

Mă privi lung, speriat, — înţelesei că l'am luat prea răpede.

— Adecă, te'ntreb, cu ce-ai să trăeşti aici?

— Poi, cu poeziile nu se poate?...

La rândul meu, îl privii lung.

— D-ta ai citit pe Eminescu...

— De câte ori!... îl ştiu pe dinafară.

— Crezi c'ai s'ajungi să faci versuri așa de frumoase?

— O, nu, asta n'am gândit-o niciodată, dar...

— Dă-mi voe. Eu admit c'ai avea un talent tot așa de puternic și de mare, cum l'a avut Eminescu. Știi d-ta cum a trăit Eminescu?

— Cum?

— Foarte rău, — una din cele mai dureroase și mai nenorocite vieți a avut sărmanul Eminescu. Și știi cum s'a sfârșit... sărac și bolnav, într'o casă de nebuni. Crezi că-i asta o soartă de invidiat!

— Atunci... ce să fac?

— Ce să faci?... Să te'ntorci frumușel în satul dumitale. Să 'mbraci sumanul părinților și fraților d-tale. Să muncești ogorul alăturea cu ei. Să trăești viața lor simplă, curată și liniștită. Ai să fii cel mai deștept și mai simțitor între ei. Or să treacă pe dinaintea d-tale întâmplări, nevoi, patimi și nebunii omenești. D-ta ai să le observi ș'ai să le cugeți pe toate. Ai să vezi pe țăran la bucurie și la durere, la răbdare și la revoltă, la câmp, la cârciumă, la biserică ș'acasă la el... Ai s'auzi cântece, tâlcuri, vorbe de spirit și gândiri profunde, cum n'ai găsit și nu vei găsi prin cărți. Și pe toate ai să le strângi, ș'ai să le fierbi

în inima d-tale de poet, — și când vei simți că te ard și nu le mai poți ținea, atunci, vrând nevrând, ai să le scrii. Și cine știe? Poate că din acest material pe care d-ta ai să-l culegi frimitură cu frimitură, va ieși o poezie pe care noi, orășenii, n'o putem face, pentru că n'am trăit-o. Aici, în București?.... Dar cel din urmă vânzător de gazete, cel din urmă derbedeu de pe uliță, e mai deștept și — pentru ori ce fel de luptă — mai bine armat decât d-ta. Ascultă ce-ți spun — și n'ai să te căești... Să vezi că mama Dumitale are să te'nțeleagă, ș'are să fie mândră și fericită când îi vei spune de ce te-ai întors, și ce ai de gând să faci...

Ce palid era bietul băiat, când s'a sculat de pe scaun, și ce mâhnit a plecat dela mine!

Vor fi avut vr'un răsunet vorbele mele? Se va fi'ntors el între ai lui, cumințit și hotărît să lucreze? Se pregătește oare să vie odată din satul lui cu acea poezie nouă, după care mi se părea că-i scapără ochii, blânzii și visătorii lui ochi, când îi vorbeam de ea!

Ori poate, sărmană barcă, fără lopeți, fără cârmă, s'a scufundat de-atunci în zbuciumatul ocean al Capitalei, care momește și ucide atâtea vieți amețite de visuri, atâtea forțe rătăcite!

„TRISTEI NECUNOSCUTE"

Și cu toate astea nu-mi ești necunoscută. Scrisoarea d-tale, mai ales „foițele", cărora așa de sincer și de frumos te-ai spovedit, îmi spun destul, ca să știu cui răspund.

A, „Dinu..." Dinu nu te-a cunoscut, nu te-a priceput deloc; și eu sunt sigur că'n sufletul d-tale ai fi găsit destulă mândrie ca să-l ștergi de-acolo, ca pe un cuvânt greșit, și să treci nepăsătoare 'nainte, — dar la vârsta'n care te afli, inima are nevoe de tulburări, își prepară amăgiri și-și plăzmuește singură dureri, nerăbdătoare cum e de a îmbrăcà mai curând viața largă și serioasă a celor cari sufăr, și de a o simți bine în toate secretele, în toată bogăția ei de forme. Așa-i, ciudată, firea asta omenească. Ce mult am vrea să fim mari, când suntem copii; și când ne facem mari, ce rău ne pare că nu mai suntem copii! Găseai că prea zăbovește ursita, ș'atunci te-ai

grăbit să-ţi pregăteşti d-ta prima decepţie, ş'ai izbutit, ai izbutit să te'ncredinţezi, că'ntr'adevăr amorul.

e un lung
Prilej pentru durere,
Căci mii de lacrimi nu-i ajung,
Şi tot mai multe cere.

Dar ce plăcut miros de flori, de iarbă de curând cosită, îmi aduc „impresiile" d-tale aşa de bine prinse, aşa de frumos spuse! Da, le-am citit, le-am citit pe toate, nu „în răstimpuri", ci dintr'odată, pe nerăsuflate, aşa cum bei, când ţi-e sete tare, un pahar cu apă rece.

Şi, Doamne, cum te văd printre rânduri! Un cap simpatic de copil visător, şi capriţios nevoe mare, şi nici odată de acord cu lumea cealaltă. Aş paria că cei de-acasă te cred cam nebună. In ori-ce caz bucurie mare de d-ta n'au. Şi ţi-e urît de moarte, şi-ţi vine să plângi, şi te crezi neînţeleasă, nu-i aşa? Poate că eşti chiar. De-aci — acea tânguioasă întindere de braţe după o umbră, după *altăceva* în sfârşit. De-aci, poate, paginile acestea aşa de muzicale şi de pasionate, pe cari — vorba între noi fie — „Dinu" nu le merită, şi nu va fi nici odată în stare să le priceapă.

Pentru-că „Dinu", pe cât văd eu, trăeşte pe pământ, — şi visurile d-tale din alte planete îi tulbură socotelile lui de băiat practic. D-ta cauţi *poezie* în dragoste. El, probabil, o fi căutând ceva zestre, în ori-ce caz o bună menajeră, care să-i cârpească ciorapii, să-i coasă nasturii dela palton şi căptuşala dela pălărie — lucruri puţin mai importante'n viaţă, decât „brâul de dor" şi *salba* d-tale „de lacrimi", care nu-i îngădue nici măcar perspectiva de a o putea pune amanet la o vreme de ananghie.

Nu te supără de proza mea brutală şi negustorească. D-ta culegi surcele, pe unde-am tăiat eu lemne. *De-aici în colo* ai de furcă... şi prea scrii frumos, ca să ştii şi să torci bine. Te citesc, te admir, şi clatin gânditor din cap, ca un zodiaş, care vede-un semn rău... Prea multă delicateţă de simţire, prea multă poezie. Ştii d-ta poezia asta ce greutăţi îţi atârnă de mâini şi de picioare în alergarea vieţii? Ceeace mă face să te compătimesc — îmi dai voie să ţi-o spun — nu e durerea de care te vaeţi acum, ci talentul cu care ştii s'o exprimi aşa de frumos, aşa de gingaş, că... parcă, pe de altă parte, mă bucur de suferinţa d-tale.

Decepţia de care-mi scrii e floare la ureche.

Eu mă gândesc la cele pe care nici nu le bănueşti încă. De acelea mi-e frică pentru soarta d-tale, şi mai ales a talentului d-tale, pe care nu ştiu cu ce cuvinte să-l întăresc şi să-l înarmez mai bine pentru lunga şi titanica luptă în care se aruncă. „Dinu?“ A, „Dinu“ nu-i decât o palidă mostră din lumea în care intri. Ai să-l întâlneşti mereu de-aci înainte, sub forme mai complexe şi mai rafinate. Ai s'auzi din gura lui aceleaşi vorbe de iubire, spuse cu mai multă căldură şi putere de seducere, şi, din nou încrezătoare, ai să-ţi culci iarăşi capul pe umărul lui, pe acelaş umăr, pe care de-abia se vor fi zbicit lacrimile d-tale de ieri. De câte ori n'ai să tresari, crezând că'n sfârşit ai descoperit pe „adevăratul Dinu!“ Şi dacă aceasta poate să te mângâie, te pot încredinţà că nu eşti cea dintâiu păcălită. Mii şi mii de fete, de mii de ani îl visează şi-l tot caută pe pământ, pe când el, se vede, nu-i decât în poveşti. Adorând pururea pe Hyperion, strângeţi în braţe tot pe şugubăţul de Cătălin. — Noroc că viaţa durează mai mult decât amărăciunea unei decepţii, şi dincolo de cele mai crude şi mai întunecate dureri, ea tot ştie să ne mai arate câte-un punct luminos — farmec

care ne momeşte, prilej de-o nouă amăgire poate! Ş'aşa se vântură şi se prefac toate. Speranţele de ieri — decepţiile de azi — amintirile de mâine. Şi dacă din cât te-ai zbuciumat te poţi alege, la urma urmei, cu câteva pagini bine scrise, asta încai ştii că rămâne, e o parte curată, lămurită din sufletul şi din viaţa ta, care n'are să se mai tulbure, nici n'are să se mai schimbe în veci de veci.

Ş'acum pe scurt, câteva sfaturi amicale: Schimbă-ţi pseudonimul, cultivă-ţi talentul, îmbrăţişază viaţa c'o privire mai largă, pe o suprafaţă mai întinsă, pe care mica fiinţă a lui „Dinu“ să se piardă. Şi scrie, scrie înainte.

LA BATRANEŢE

De câteva zile coana Profira nu mai vede de loc. Două fete a avut şi doi băeţi. I-a ridicat şi i-a căpătuit pe toţi, ş'a crescut şi pe copiii lor, şi pe copiii copiilor lor. La patruzeci de ani a rămas văduvă; averea erà încurcată, dar ea a fost femee vrednică ş'a luptat ca un bărbat, ş'a strâns, şi le-a dat la toţi. Şi toţi s'au risipit în lume ,unii îşi caută moşiile, alţii s'au statornicit pe la oraşe, numai ea a rămas de strajă în vechiul castel strămoşesc dela Tatomireşti. Unde-i zgomotul de altă dată, larma copiilor, cari ridicau casa'n sus cu nebuniile lor? Ce tăcere e acum!

— Casandro!... Aprinde lumînările.

— Da-i ziuă, nici n'a tocat. — Doamne zău, coană Profiră... De ce nu vrei *mata* să mergem la târg, să te-arăţi la un doftor!...

— Hei, dragă Casandro! bătrâneţea nu are leac. Sunt optzeci de ani aceia!...

Casandra ese oftând. Coana Profira începe iar să se plimbe în vastul salon. Din când în când se oprește, ascultă muțenia casei, și mereu s'apleacă și pipăe cu mâinile ei slabe, îmbrăcămintea roasă a mobilelor, de care s'au frecat patru generații. Când ostenește, își ia mătaniile, se lasă moale într'un fotoliu, și în țăcănitul boabelor de chihlimbar i se pare că aude cum picură, aceleași și iar aceleași, propriile ei aduceri aminte.

E noapte, și plouă, plouă 'ntruna, de două zile. Vântul urlă pe la ferestre; tunetele zgudue pământul. Lumînările s'au trecut; un căpețel de feștilă mai sfârâie pe buza sfeșnicului. Bătrâna castelană se plimbă'n întuneric. De cât-va timp nu mai are odihnă. Inaltă și palidă, în lumina fulgerelor, ea pare o fantomă. Dar ce zgomot e la poartă? Se oprește, s'ascultă: în huetul vijeliei aude'n adevăr un glas. Incet, ea bâjbâe ușa, care dă 'n odaia de-alături.

— Casandro! scoală că strigă cineva la poartă... și Pârvu doarme ca un butuc... A, mi se pare c'a deschis... ia taci... Da, e la scară; aprinde și du-te de vezi cine'i...

Eră Gavrilă, unul din nepoții ei,—cel mai iubit, cel mai stricat din neam: un tânăr brun

slăbuț ,cu ochii mari, bulbucați, stînși de insomniile cafenelei—cartofor pasionat: în momentele de neagră disperare venea la „bunicuța“ lui, care veșnic se plângea că n'are, și veșnic scotea de la besectea și-i da „paraua de comând“ cum zicea ea, puindu-i în mână fișicul de galbeni... „dar să știi că nu mai am“, și Gavrilă îl pipăià în buzunar și-i prubuluia valoarea, după lungime și greutate.

— De unde vii pe vremea asta? Ești ud tot...

Și Coana Profira îl sărută duios și-și purtă degetele ei tremurătoare pe figura nefericitului tânăr, care începù să plângă când o văzù că-'i oarbă...

— Vai cum ai slăbit, Gavrilaș dragă! Ce băiat năcăjit și fără noroc...

* * *

— Dar n'am, nu 'nțelegi că n'am?... Cincizeci, îți dau, — zău n'am mai mult. Și când mai vii îți mai dau... știi tu bine că bunică-ta tot pentru tine strânge...

Bătrâna stă în picioare lângă nepotu-său, care-și ține coatele pe masă, capul în mâini, și suspină, și nu știe ce să mai zică. Ea are în mâna stângă un smoc de chei înșirate pe-o verigă de argint, cu dreapta-l netezește blând

pe creştet. „O, ce băiat năcăjit şi fără de noroc!“ Şi glasul i se stinge într'un plâns uscat, i se rupe inima de milă. Vântul vâjie 'n straşini, ş'abatea ploaia, valuri-valuri, izbind-o de fereşti.

— Auzi, ce vreme 'i afară? Cum ai să te duci?

— Măcar o sută dă-mi bunico, n'am să te mai supăr... mă duc în toată lumea...

Bătrâna clătină trist din cap: ochii ei morţi, fără căutătură, îi dădeau o înfăţişare stranie, fantastică.

— Nu pot, crede-mă că n'am de cât cincizeci...

Şi mâna care ţineà cheile începù să-i tremure tare.

— De ce nu mă laşi să văd?

— Nu, Gavrilaş dragă... lasă mamă, că eu tot pentru tine strâng... hai de treci dincolo puţin... să caut...

Il împingeà spre uşă. El se prefăcù că iese; deschise uşa mare, o închise iar şi-n vârful picioarelor se dete la o parte, ţiindu-şi respirarea. Bătrâna bâjbâi patul din fund, îşi duse mâinile încet spre căpătâiu, se aplecă jos şi trase binişor de sub pat o besectea veche de mahon. Invârtì cheia de două ori, şi spri-

jinì capacul de piciorul patului. Ea n'aveà decât fişicuri de-o sută, în unele galbeni, în altele lire turceşti... rupse unul şi începù să numere.... de-o dată simţì pe cineva aproape, după mişcarea aerului; cu iuţeala spaimei oarba îşi făcù mâna roată şi dete de mâna lui Gavrilă... Gura i se căscă mare, dar nu putù scoate decât un horcăit lung, sinistru... şi se lăsă încet pe spate, în somnul de veci.

O DATORIE

Erà tot acolo, pe terasa Quarnero, în fotoliul ei pe roate. In dreptul ei dafinii înfloriţi îşi dădeau ramurile la o parte deschizându-i ca o fereastră spre mare; soarele-şi strecurà razele printre copaci; boabe mari de lumină jucau pe pălăria ei de pae cu borduri largi, cari-i umbreau faţa până la bărbie. Erà linişte. Jos între stânci, se auzeà plescăitul apei uşor, somnoros, în răstimpuri regulate, ca o răsuflare. Când mă văzù, figura-i palidă se rumenì puţin. Imi întinse mâna, o mână mică şi rece, aşa de slabă că mi-a fost milă s'o strâng.

— Nu te superi că te-am chemat... Şezi, te rog... Inadins mi-am ales locul ăsta. Imi tot închipuiam că poate se va oprì cineva să se odihnească pe banca asta... Apropo, spune-mi d-ta, da să-mi spui drept: Sunt eu

aşa de.... hidoasă, încât să inspir groază la oameni?

— Ce 'ntrebare! D-ta... ştii bine că eşti frumoasă...

— O, asta am ştiut-o, am fost... nu amestecà morţii cu vii... eu îţi cer să-mi spui cum sunt, cum mă găseşti *acum*...

— Slabă, fireşte...

— De speriat... Nu-i aşa?

Ochii ei mari şi frumoşi mă fixau c'o privire de copil necăjit.

— Nu-i aşa, îi răspunsei zimbind.

— Dar atunci, pentru ce fuge toată lumea de mine?... Pentru ce nimeni nu trece pe-aci, nimeni nu vine să steà pe banca asta?... Pentru ce şi D-ta te-ai întors ş'ai apucat pe altă alee când ai dat cu ochii de mine? Pentru ce adineaorea, când ţi-am întins mâna, parcă ţi-erà frică s'o strângi? Crezi că eu n'am băgat de seamă?... Dacă până şi mama, mama mea fuge de mine. Ce ai zice când ţi-aş spune că n'am văzut-o de trei săptămâni?

— Dar unde-i mama D-tale? Nu-i aci?

— Aşi, se plimbă, pe la Paris, pe la Nisa, ce-i pasă? M'a lăsat în grija nenorocitei ăştia, care nu se pricepe la nimic... o biată nemţoaică mototoală şi mâncăcioasă, şi s'o auzi

cum sforăe noaptea... Nu ştiu de unde-o fi colăcit-o mama. Am avut una foarte bună, o luasem din ţară cu noi, dar s'a îmbolnăvit, ş'a trebuit s'o trimetem, că-i erà frică să nu moară pe-aici.... Dar eu te ţin, te plictisesc cu prostiile mele. D-ta poate vrei să te duci, să te primbli. Du-te...

— Nu, Domnişoară, din potrivă — mă interesează tot ce-mi spui. Şi te rog să crezi că te-ascult, nu ca un spion de suflete omeneşti, cum îmi spuneai odată, ci ca un bun şi adevărat prieten. Scrisoarea d-tale—cel puţin aşa mi-a plăcut să 'nţeleg — îmi dă dreptul de a mă numărà printre prietenii D-tale.

— Prietenii mei!... N'am avut. Am fost prea vanitoasă şi prea egoistă. A, dacă ne-am mai puteà întoarce pe unde-am trecut odată!... Mult am trăit, şi mult am gândit de când sunt bolnavă. Ştii că sunt luni, luni întregi de când n'am mai vorbit cu nimeni? Mi-erà aşa silă de oameni, de zgomot. Am stat trei luni la Sorento. Toată ziua mă uitam pe mare, şi când s'apropia cineva de mine, închideam ochii şi mă făceam că dorm. De-atuncia a rămas mama cu credinţa că m'am tâmpit, că nu mai simt, nu mai cunosc nimic, — a spus-o doctorului, de faţă cu toţi.

Şi eu am lăsat-o să creadă. Mă simţeam aşa de bine singură. Stăteam ceasuri întregi cu ochii închişi, şi mă gândeam. Mă gândeam la lumea care se mişcà în jurul meu, la copiii cari alergau pe terasă, la cântecele vesele şi hohotele de râs ce se ridicau de prin boschete, la copacii cari înfloriau, la toată bogăţia aceea de viaţă, de sănătate şi de iubire, în mijlocul căreia eu mă vedeam murind. Şi nu ştiu cum, parcă 'mbătrîneam gândind. Aşa mi se lămureau toate 'n minte şi le judecam rece şi c'un fel de îndurare de mamă bună, că nimic nu mă mai tulburà. Ajunsesem să-mi explic cele mai mari absurdităţi şi să mi se pară lucruri foarte fireşti. Mă uitam la mama cum îşi făceà sprincenele, ochii, buzele, creţii de pe frunte, cum întinereà sub ochii mei, o ascultam în ce mod provocant se tânguià doctorului de viaţa ei necăjită, lipsită de orice plăceri, îi ghiceam intenţiile în fiecare gest, în fiecare privire, îi pipăiam sufletul în fiecare cuvînt... Ş'aveam momente când, nu ştiu prin ce joc bizar al minţii îmi închipuiam că eu sunt mama ei, bătrână, şi ea e fata mea care iubeşte, şi vreà să-şi beà, cu toată setea şi lăcomia tinereţii, partea ei de fericire pe lumea astà. Dăunăzi ne întorceam dela Neapoli

la Veneţia. Peste noapte, în tren, mi-a venit rău. Mă înecam, nu mai puteam respirà. Servitoarea a crezut că mor, ş'a chemat pe mama, care dormeà în cabina de-alături. Atunci am înţeles cât de greu şi chinuitor trebue să fie să călătoreşti c'un om bolnav. Şi nu-ţi faci idee ce milă mi-a fost de mama când am auzit-o zicând: of, Doamne, de s'ar sfârşi odată! Să fii bolnav, aşa cum sunt eu, de-o boală care nu iartă, dar care-ţi lasă toată judecata limpede, să vezi bine că n'ai alt rost pe lume decât să simţi cum în jurul tău se pune ca o atmosferă de durere, pe care o porţi pretutindeni cu tine şi în care nimeni nu poate intrà fără să-şi piardă ceva din liniştea, din veselia, din sănătatea lui sufletească; să-ţi dai în fiecare moment seamă de... repulsiunea pe care o inspiri, s'o vezi, oricât ar vreà s'o ascundă, s'o simţi în glasul care te întreabă, pe figura care-ţi zimbeşte, în mâna care-ţi potriveşte perna la spate, în mişcarea cu care-ţi întinde-o floare s'o miroşi, şi să înţelegi şi tu în cele din urmă că singurul bine pe care l'ai mai puteà face acestei lumi, ar fi să mori, — eată, nu-i aşa? destule cuvinte pentru cari viaţa, porţia ta de

viață să nu ți se mai înfățișeze ca o favoare, ci ca o corvadă, ca o belea, de care să nu știi cum să te desfaci mai iute.

In noaptea aceea, m'am gândit pentru prima oară la sinucidere. Dar eram așa de ostenită, că nici cu închipuirea nu puteam prinde o hotărîre. M'am deșteptat dimineața, amorțită. Eram singură, și fereastra deschisă. Bătea soarele... soarele Italiei!... Mi-am întins fața și mâinile reci la razele lui, ca la o mângâere. Mi se păreà că e un mag, un doctor bătrân, de prin basme care s'apleacă să-mi vadă boala, să mă atingă și să mă vindece. Și una din razele soarelui s'apropià de urechea mea și-mi șoptea: Vezi înadins ți-au lăsat fereastra deschisă ș'au plecat, crezând că pe acolo are să vie moartea, ș'am venit noi în locul morții, am venit să-ți redăm sănătatea și frumusețea, noi care facem să răsară viața și veselia pe unde trecem, noi cari umplem lumea de iubire, de flori și de lumină. O suflare nouă mă înviorà, o căldură întăritoare îmi intrà în sânge; simțeam, simțeam bine că se petrece o minune, ceva misterios și supraomenesc, care nu se poate spune, de care poate fac rău că-ți vorbesc d-tale, care, firește, n'ai cum să pricepi și să crezi ce-ți spun eu; astfel de

lucruri cad în domeniul unui alt simț, pe care nu-l dă decât atingerea cu moartea...

La Veneția am ajuns bine. Am stat acolo nouă zile. M'am primblat, pe propriile mele picioare, prin piața San Marco, și porumbeii au ciugulit din palma mea grăunțe. Mă simțeam așa de bine. Eram sigură că mă îndrept. Când am întins întâi mâna cu grăunțe, pariasem în gând: de-o fi roș porumbelul care-o lua primul grăunte, mă fac bine — și roș a fost. N'am spus asta la nimeni. Imi veneà să țip de bucurie...

Tăcù, și dusă pe gânduri, își privì mâinile ca de ceară. Apoi deodată își ridică ochii spre mine și mă 'ntrebă:

— Ai fost la Monaco?

— Nu.

— Hm.., vezi, eu joc la ruletă, joc mereu, joc cu pasiune ,în tren, în pat, aici, ziua, noaptea, într'una joc. La Sorento nici n'am pierdut, nici n'am câștigat; la Veneția am avut o șansă... nebună; de când am venit la Abazzia pierd, pierd mereu.

Afurisită ruletă. La urma urmei nici nu poți decât să pierzi... când moartea-i bancherul, tu pontatorul și doctorii crupierii. — Adio.

Mă ierţi că te-am chemat, ca să-ţi umplu sufletul cu lucruri aşa de triste.

Ş'acum, un mic comision. Aici ai epitaful meu, făcut de mine. Când vei auzi c'am murit, deschide plicul şi publică epitaful, şi câteva rânduri... despre mine.

Imi promiţi?

— Dacă nu mor eu înainte, da.

— Iţi mulţumesc. Acum lasă-mă te rog, vreau să dorm puţin. Nu uità ce mi-ai promis — adio.

I-am strâns mâna, întorcându-mi faţa, — ochii mi-erau plini de lacrimi.

In ziua aceea am plecat. E un an de atunci.

N'am mai văzut-o, nici n'am mai auzit nimic de ea în vremea asta. Săptămâna trecută am aflat c'a murit la Miramare. Mi-aduc aminte, nu-s decât trei ani de când o admiram la un bal, aici în capitală, — ş'acum... îi transcriu epitaful:

La pragul liniştii de veci
Lăsat-am visuri şi dureri,
Şi'n straja zidurilor reci
Cresc flori din jalea mea de eri...

La ce v'aş mai aduce-aminte
C'aşa de tânără m'am stâns?
Viaţa mea e'n trei cuvinte:
Am fost, am suferit, ş'am plâns.

IN AJUNUL CRACIUNULUI.

Pentru a treia oară întâlnesc azi pe bătrâna asta cu doi copilaşi de mână.

Ce slabă-i, săracă, şi de abia merge. E îmbrăcată într'o caţaveică din petici toată, pe cap — o broboadă de lână gălbue, şi'n picioare târîe rămăşiţile unor foşti şoşoni. Copiii, gătiţi în vechituri de căpătat, palizi la faţă, să uită cu ochi mari, speriaţi, pe la vitrinele pline de jucării.

O, ce milă mi-e de copii săraci, cari n'au jucării de Crăciun, şi cărora „anul nou" nu le-aduce nici o bucurie. Şi totuşi nu-i aceasta cea mai tristă pagină din viaţa lor! Cum aş vrea să ştiu ce gândesc ei acum!... Probabil, ce gândeam şi eu la vârsta lor. Imi văd aşa de bine copilăria mea în privirea lor extaziată, în dorinţile şi privaţiile lor, în paloarea feţei şi în sărăcia îmbrăcămintei lor. Şi merg după ei; lângă ei, viaţa mea se amestecă 'n

clipa asta cu a lor, bătrâna mi-e și mie bunică. E o zi de moină, parcă-i primăvară. Strada-i ticsită de lume. Trăsurile, pe două șiruri se mișcă încet, ca după mort. Prin prăvălii e o îmbulzeală ș'o zarvă amețitoare. Se miră bătrâna de-atâta sodom... Ne-am oprit în fața unei vitrine mari.

— I, ce frumos e bunicuță... Eu aș vrea să am arapu ăla călare pe țap... Da tu Lizico, tu ce-ai vrea?

— Eu?... Stai să-ți spuiu... Și Lizica se uită amețită; parcă i-ar fi frică să ia așa iute o hotărîre. Sunt atâtea lucruri frumoase, și toate-i plac, toate fac să-i bată inimioara, de supriză, de dorinți cari nu se pot realiză.

— Eu vreau păpușa aia mare cu pălăria roșie.

Și Lizica o arată cu degetul. Un popor de păpuși, cu brațele întinse, cu obrajii umflați și rumeni, par a privì mirate la noi, cu ochii lor de mărgele. In mijlocul lor, e una mai mare; și stă în picioare, și are ciorapi, și pantofi de lac, și e gătită în rochie de mătase... Pe asta o vrea Lizica.

— Auzi, bunicuță, Ionel zice că păpușa asta mare vorbește... Nu-i așa că păpușile nu vorbesc?

— Haideţi copii, nu vă mai uitaţi, că astea nu-s pentru noi...

— Da pentru cine-s, bunicuţă?

— Ia... pentru cei bogaţi!

— Da noi nu suntem... bogaţi!

Şi se duc. Lizica mai întoarce capul, ca să-şi ia adio dela păpuşa ei. Iar eu mă uit pe urma lor, gânditor...

Intr'un fund de mahala văd o cocioabă veche, pleoştită, îngropată în pământ până în fereşti; geamurile sunt murdare, sparte şi cârpite cu hârtie; în lăuntru e o lumină vânătă, fumurie; pe păreţii umezi sunt cârae de ploae. O rogojină ruptă acopere singurul pat şi singura mobilă a acestei vizuini, — la căpătâiu, lângă soba care-i mai totdeauna rece, sunt aruncate vraişte ţoale vechi cari miroase-a bolnav.

Acolo văd întrând pe „bunicuţa" c'o pâine la subţioară, şi cu cei doi copilaşi, cari nu ştiu şi nu pot încă pricepe cum se face asta, că nu sunt şi ei „bogaţi". Şi n'au de nicăeri nici un ajutor, şi nu-i o mână de bărbat s'aducă o doniţă de apă 'n casă...

Şi mâine e Crăciunul!

„J A N“

E soarele amiazi. Suntem pe vârful Monteorului. Pe iarba subţire, culcată de vânturi, ne desmorţim picioarele după cinci ceasuri de călărie, şi, până să se desfacă merindele, privirile noastre uimite, însetate de spaţiu, sboară, peste munţii a trei judeţe, în rariştea deschisă din toate părţile. Spre miază-zi, dincolo de valea Zăbalii, cad pete de soare pe munţii Vrancei; spre miază-noapte Zboina frumoasă îşi înalţă codrii întunecaţi; spre apus, Penteleul îşi desfăşoară bogatele-i păşuni; numai la răsărit s'astâmpără clocotul pământului, şi înălţimile se pleacă, dând goană vederii pe valea netedă, fumurie a Siretului.

Ne-aşezăm la masă. Nepreţuitul Jan—purtătorul de ţigări al d-lui Chircu, cum îşi zice el — în picioare, c'un sdravăn stacan de ţuică în mână, ne hiritiseşte: „Ei, să trăiţi, cinstiţi boeri, să vă văd spânzuraţi... de lanţul

fericirii, şi umflaţi... de poli imperiali!" Ion Crăcan e scurt şi uscat — tipul ţăranului român, hârsit de muncă şi de nevoi. Vioiu, îndemânatic la toate şi deştept, el e „omul de casă" cel mai iubit al d-lui Chircu şi de pe valea Jitiei nu se porneşte escursiune, sau vânătoare, fără Jan. Ca să nu ne strice hatârul, dă de duşcă ş'al treilea stacan de ţuică, îşi şterge mustaţa cu mâneca, şi'mpingându-şi căciula pe ceafă, se uită la noi şiret şi clatină din cap mijind a rîs: „Adică, zău, să mă potrivesc eu d-voastră, ar ajunge picioarele să-şi bată joc de mine. Noroc că-i aeru tare, şi suge pădurea, că din trei ţuici de-abea te-alegi cu una, — două parcă ţi-le suflă de la gură..."

Ochii i se fac mici, mici, şi strălucesc ca două mărgele negre. Dragostea cu care-l ascultăm îi dă vânt şi spor la vorbă. Nici o dată n'am văzut un ţăran mai deschis la minte. In capul lui incult ciocnirile cu lumea, încercările vieţii, au lăsat o comoară de observaţii, din cari el încetul cu încetul, şi-a făurit o filosofie a lui, un sistem de gândire propriu, la lumina căruia a căutat, în neştiinţă de carte,

să-şi descâlcească singur feluritele jocuri şi taine ale vieţii.

* * *

— „Hm... să mănânc eu puiu... azi, Vinerea ?... Ei da's la drum, şi baba călătoare n'are sărbătoare. Imi spăl bine gura cu vin, şi nu mai e nici un păcat. Numai de nu m'ar aflà nevasta, că zice că-i moare vaca. Auzi prostie. Să moară vita, pentru c'am mâncat eu un picior de puiu. Ai dracului popi, vezi ce le-a dat în gând! Noi să postim şi găinile să le lăsăm lor să le blagoslovească...

Când eram frate la Găvan — că eu de frica sorţilor mă dusesem la călugărie — găsesc într'o dimineaţă pe părintele Ioil jupuind un berbec în dosul stăreţiei; îl furase de cu noapte şi se zoreà prea Sfîntul să-i facă de petrecanie — zic: nu-i păcat, părinte, — că-i săptămâna Patimilor? — Aşi, zice el, ce iese din gură supără pe Domnul ,nu ce intră.

Da câte ticăloşii am văzut eu acolo, vă spui drept m'am speriat. Intre tâlhari de codru să fi fost, şi nu vedeam nici n'auzeam atâtea... De la o vreme mi-am zis: mai bine la melitărie, ce-o fi o fi. Şi 'ntr'o zi, când erau toţi la

mâncare, eu m'am suit pe gard și m'am lăsat binișor cu capul pe lângă par, de mi-a rămas comanacul, ca o oală, în vârful parului, — zic: nici te-am pus, nici te scot, — aici să stai, s'aștepți pân'oiu veni eu să te iau; și dus am fost. La cazarmă, m'am dat eu iute la brazdă. Ascultam, mă purtam curat: cizmulițele mele — îmi suceam mustața'n ele. Numai cu abițidaru ala — cine dracu l'a mai stârnit — nu mergeà de loc. Până pe 'a al de B învățasem eu, cu chiu cu vai; da'ncolo ioc. Mă puneau ei pe cremene sfărmată... Puteau să mă pue și pe foc. Mă luasem și eu de gânduri. Zic: să știi că ăștia vor să mă facă popă și mai multe nu...

In vară mi s'a făcut dor de munți, ș'am luat-o la sănătoasa. O croiam tot drept prin porumburile oamenilor. Când vedeam câte un surtucar, mi se părea că, haiti... se ia după mine, și fugeam, nici glonțul să nu mă prindă. Acasă frate-meu: „Unde ți-e biletul de concediu?“ Eu... îmi luasem concediu de la sfînta raniță. Și mi-a deschis el mintea de m'am întors; bodaproste, c'ajungeam un tâlhar... acum poate tăiam sare la ocnă, în loc să vă

tai d-voastră palavre... De la ce ține norocul omului !“

* * *

Seara mânem în Jitia. D-l Chircu ne face plăcerea de a pofti pe Jan la masă cu noi. Jan își netezește mustața cu dosul mâinii, s’așează rîzând și-și întinde șervetul pe brațe.

„Mocanu’n rând cu boerii!... Adecă, zău, dacă învățam carte, nu intram și eu la buget? Da mai bine că n’am învățat, mă făceam vr’un primar, și’nfundam pușcăria. Pe urmă nici nu se poate să se procopsească toți. Trebue să crească și buruene pe pământ... Lumea gândesc c’a fost toată pădureață la început; și mai cu răsad, mai cu altoiu s’a ales și s’a făcut măr cretesc, și drăgănele, și caise, și fel de fel de bunătăți, care toate’s din sălbătăcime aduse; ș’așa-i și cu dobitocul, și cu omul. D-voastră umblați lumea toată, și tot pe moale dormiți... Vara aduceți ghiață să vă răcoriți băuturile și iarna mâncați struguri copți în geam. Vă doare degetul cel mic? Cinci doctori sar să vă ia polul. Cucoanele-și dau copiii la doică și pleacă la băi. Lor li-i și rușine să-și crească pruncii. Nevasta mea

ţine doi gemeni la sân, şi-i fudulă ca o preoteasă...

Ce-ţi fi zicând d-voastră de mine-acù: multe prostii mai toarnă şi mocofanu ăsta... Ba nu zău, câte ţări aţi văzut d-voastră, spuneţi drept, nu-i aşa că tot pământul nostru-i mai bun, şi tot ţara noastră-i mai mândră? Aicea-s toate bogăţiile. De-aceea au şi umblat atâtea neamuri să pue mâna pe noi. Da nu ne-am dat. Şoimi de munte, domnule! Eaca eu, — am, n'am mămăligă, îmi plătesc birul, mă strâng bine la opincă, şi la nevoe mă svârl în foc cu pieptul deschis. Dumneata te mai codeşti... ai carnea moale.... eşti trăit bine. Nu-i vorbă, zice unul şi altul, om şi om, da greul tot eu îl duc. D-voastră aţi venit în primblare pe la noi prin munţi, staţi o zi două, ne mai luaţi din purici, şi de-aici cine ştie prin ce ţări vă duceţi, ca să vă treacă vremea mai repede, că vi se urăşte... Eu, în cetini am crescut, în cetini mor".

Erà miezul nopţii, şi Jan tot vorbeà. Politică, religie, moarte, cântec... nimic nu era străin de mintea lui. Unde pot eu să le scriu cum le spuneà el!

— Multe-ai mai fost ştiind, mă Jane!

— Hei domnule, cât ai stat d-ta aici? Două

zile. Patruzeci să stai, şi n'ai să afli câte ştiu eu...

A doua zi, când plecam, Jan îmi strigà din poartă, fluturându-şi căciula:

— Să mă treci la nemoarte!

Ei, dragă Jane, să scriu eu cum vorbeşti tu — cu mâinile'n şolduri am trece amândoi la nemoarte!

DOCTORUL RAREŞ

Cotirăm un dâmb şi deodată satul ni se înfăţişă ca'ntr'o panoramă. Casele albe, acoperite cu draniţă, răsăreau veselele dintre livezi. Coperişul bisericii, sclipitor în bătaia soarelui, păreà că arde. — Satul vechiu, zise Rareş, erà pus rău, în nişte mlaştini, colo în vale unde se zăreşte un tufiş de sălcii. Am cam avut de furcă cu ei până să-i mut pe toţi. Aici locul vine puţin înclinat, apele se scurg iute. Fiecare gospodar are douăzeci de prăjini împrejurul casei, şi la câmp cinci fălci de sămănat, imaşul e deavalma. La noi nu-i dijmă, nu-i clacă. Am pe moşie, pân' acum, o sută două zeci şi opt de case; fiecare casă îmi dă patruzeci de zile pe an. Bine înţeles că zilele acestea le dau oamenii când pot, fără să se stingherească dela munca ogorului lor; sunt unii cari şi le plătesc din iarnă, cum e rotarul, butnarul şi alţi meşteşugari.

Ceea ce m'a interesat însă din capul locului a fost să fac din fiinţele acestea „oameni". Şi încep să cred c'am izbutit. Nu mai am decât un singur beţiv în sat, şi e un an aproape de când furturi, bătăi, nu se mai pomenesc. Imi pare rău că nu poţi să stai două-trei săptămâni măcar, ca să cunoşti bine lumea de-aici şi să vezi şi d-ta ce poate ajunge ţăranul nostru, când e tratat mai cu omenie şi când îşi bate cineva capul cu el să-l înveţe şi să-l pue pe calea cea bună.

Intrarăm în sat. O alee largă şi dreaptă, din care plecau din distanţă 'n distanţă drumuri regulate, împărţeà satul în două. Casele erau la linie, şi zidite la fel. Rareş îmi arătă una cu degetul şi'mi spuse că acolo stau părinţii lui. Soarele erà la amiazi. Copii în cârduri ieşeau de la şcoală. In dreptul nostru se opreau şi salutau cu respect.

Casa lui Rareş erà cu două rânduri. In scară ne-a întâmpinat o jupâneasă bătrână, îmbrăcată curat, cu faţa întinerită de bunătate şi de veselie. Ne-am spălat în pripă, zoriţi de foame. Masa ne-aşteptà în grădină, într'un umbrar de lilieci înfloriţi.

— Mă găseşti schimbat? mă'ntrebă Rareş, văzând că-l privesc lung.

— Nu. Tocmai mă miram...

— Şi cu toate astea sunt doisprezece ani de când nu ne-am mai văzut. Numai când mă uit la copacii ăştia, plantaţi de mâna mea, şi-i văd aşa mari, îmi dau seamă c'a trecut atâta vreme la mijloc. Incolo mi se pare că eri am venit. Aici îmbătrânim anevoe, pentru că suntem cu toţii mulţumiţi, ducem o viaţă liniştită, muncim şi vara şi iarna, şi nici nu prindem de veste cum trec zilele. Eată, eu am patruzeci de ani, şi mă simt mai în putere de cât oricând.

— Cum s'a făcut să nu te-ai însurat până acum?

Rareş zîmbì.

— Ştiu şi eu?... Prea mi-a fost dragă libertatea... Am vrut să fiu în orice moment deplin stăpân pe viaţa mea, pe mine. Ş'apoi la dreptul vorbind, nici n'am prea avut când să mă gândesc la aşa ceva. In vârsta... nebuniilor, de la optsprezece până pe la douăzeci şi trei de ani m'au scăpat nevoile, zilele fără prânz şi nopţile fără odihnă, încălţămintea spartă, petele de pe haină, năbuşitorul miros al sălilor de disecţie şi al spitalului. Când am eşit doctor, m'au luat în primire grijile cele mari, neliniştea primilor paşi,

amărăciunea primelor decepţii. Imi face rău şi azi, când îmi aduc aminte, nu atât de greutăţile prin care am trecut, cât de mijloacele necinstite prin care se ridicau mediocrităţile în jurul meu, de viclenia şi răutatea omenească, împotriva căreia a trebuit să lupt mult până să'mi pot face şi eu un loc, într'o lume unde toate locurile păreau a fi ocupate. Dar nu m'am descurajat niciodată, şi nu m'am plâns nimănui.

Am răbdat, şi am muncit cu o energie de ţăran încăpăţinat; şi când, în sfârşit, succesele au început să bată si la uşa mea, le-am primit cu linişte, ca pe nişte oaspeţi aşteptaţi, cari au zăbovit puţin pe drum, dar cari, la urma urmei, *trebuiau* să sosească. Nu m'a ameţit nici faima ce se făcuse în jurul numelui meu, şi care vindecà adesea mai bine decât reţetele mele, nici averea, destul de mare, pe care mi-am agonisit-o în zece ani de muncă. Departe erà, ce-i dreptul, şi umilit locul de unde plecasem. Dar toată calea asta lungă eu o făcusem pe jos, pas cu pas, nesprijinit de nimeni, privind pururea înainte, lăsând în urmă, fără părere de rău, copilăria mea lipsită de jocuri, tinereţea mea lipsită de iubire şi de petreceri. Şi niciodată n'am

fost ispitit să'mi destăinuesc cuiva visul, frumosul vis, pe care de atâta timp se sprijineau toate gândurile şi puterile mele, visul pe care astăzi încep să-l văd aevea. La ce l'aş fi spus? Eram aşa de sigur că nimeni n'o să mă înţeleagă! Dar în ceasurile mele de repaus închideam ochii şi mi-l împânzeam frumos, cu voluptatea unui avar care-şi socoteşte comoara.

De câte ori nu mi-am trăit în gând viaţa asta de-acum! Şi de pe cea mai luminoasă treaptă a visului meu îmi plăcea să mă întorc şi să mă uit în urmă... departe, o, aşa de departe!... aşa de departe!... Mă vedeam zgrebulit în căruţa dascălului Pintea, pe o dimineaţă rece şi ploioasă de toamnă. In urma mea rămânea mama cu lăcrămile pe obraz, şi tata bolnav, şi toţi ai noştri săraci lipiţi pământului. Mai puteam eu crede pe atunci, că într'o zi moşia asta va fi a mea, şi că mă voiu întoarce ca stăpân aici, aici unde părinţii mei şi neam de neamul nostru au fost pururea slugi! Un singur gând însă m'a urmărit mereu de când am plecat de acasă: să-mi pot scăpà părinţii din robia nevoilor. Mai târziu gândul acesta a prins a se mai lărgì, şi a luà forma unui plan hotărît... A,

dar eată, eu m'am întins la vorbă şi... clienţii m'aşteaptă. Am şi aici clientelă, — din fericire foarte puţină, din ce în ce mai puţină. Haidem; o să vezi, în treacăt câteva locuinţi, şcoala, oamenii de pe aici.

Drumurile drepte şi curate, copacii puşi des şi la rând de o parte şi de alta, gardurile de nuele împletite frumos, casele nalte cu păreţii văruiţi, copiii frumoşi, vitele grase, aerul sănătos, toate-mi dădeau impresia că mă găsesc într'o altă ţară, într'o altă lume. O nevastă cu pruncul în braţe, o bătrână cu furca în cingătoare, o fată rumenă la faţă, cu ochii mari şi speriaţi ca de căprioară, din orice casă un chip voios, strălucitor de fericire şi de recunoştinţă eşeà înaintea lui Rareş; până şi copiii se uitau la el ca la un Dumnezeu. Fiecare gospodar aveà două odăi mari, podite pe jos, despărţite printr'o sală, care serveà iarna de bucătărie. Pe paturi erau aşternute scoarţe de lână. La ferestre perdele de pânză vărgată cu arniciu. Mai la fiecare sătean erà un războiu, unde nevasta sau fata ţeseà îmbrăcămintea casei şi a familiei. Rareş, după ce-şi vedea bolnavul, inspectà ru-

făria, paharele, prosopul, ligheanul de spălat.

Nu mă puteam sătură de a-l admiră, văzând cu ce dragoste şi bunătate părintească se îngrijea de viaţa sătenilor lui; şi în adevăr reuşise să facă din ei oameni, oameni curaţi, muncitori, cumpătaţi, sănătoşi şi cuminţi. Şcoala, întreţinută cu cheltuiala lui, erà o mică fermă, din care băeţii eşeau, după cinci ani de învăţătură, mai mult practică, cu toate cunoştinţele trebuitoare unui bun gospodar. Nici odată n'am văzut un colţ de lume care să-mi dee o aşa impresie de ordine şi de fericire.

A douazi dimineaţă trebuià să plec. Seara am stat de vorbă'n grădină până târziu.

— Vezi, îmi spunea între altele, te mirai de ce nu m'am însurat. Ce femee ar fi venit aici să muncească alăturea cu mine, să meargă din casă 'n casă, să stea de vorbă cu toţi, să vadă oalele în care îşi fierbi mâncarea, şi scuticele în care îşi înfaşă copii, să stea la căpătâiul bolnavilor, să caute şi să lecuiască toate rănile trupeşti şi sufleteşti de cari sufereau bieţii oameni! E şi aceasta, dragul meu, o lucrare grea, pentru care ţi se cere multă putere, şi multă răbdare. Şi când poporul, în legenda Curţii de Argeş, spune că meşterul Manole a trebuit să-şi îngroape nevastă şi

copil în zidurile minunatei clădiri, ca s'o poată isprăvì, cu aceasta ne arată că opera mare cere jertfe mari, şi ca s'o poţi sfârşì trebue să-ţi calci pe inimă, să te lepezi de toate slăbiciunile tale omeneşti, să te desfaci de tot ce e pământesc, să devii zeu...

A doua zi am plecat, cu impresia că m'am plimbat câteva ceasuri într'o lume nereală, creată de propria mea fantazie.

E un an de-atunci. Azi primesc o scrisoare dela Doctorul Rareş. Se'nsoară c'o fată din satul lui.

DUPĂ EMINESCU

Acum zece ani — erà tot aşa prin Marte — m'am dus într'o zi să văd pe Eminescu la ospiciul din strada Plantelor, unde erà de curând internat.

M'a cunoscut, şi i-a părut bine când m'a văzut. Imbrăcat într'un palton lung, şi târând în picioare nişte galoşi mari, vechi şi sparţi, se primbla prin odaie, cu mâinile la spate. M'a întrebat de prieteni, căinându-i şi vorbind de ei cu milă, ca de nişte oameni pierduţi, sau foarte nenorociţi. Arătà pentru unele lucruri de nimic un interes şi o mirare exagerată. Privirea îi erà dusă, obrajii palizi şi căzuţi, glasul trăgănat şi somnoros. Avea mai mult aerul unui om ostenit din cale-afară. Imi spuse cu un ton important, despre un plan al lui de reorganizare socială, la care se gândeşte şi care-i dă nopţi de insomnie şi dureri de cap ucigaşe. — Adusei vorba de

poezii. Atunci, cu o bucurie de creator, copilărește arătată, scoase din buzunarul paltonului un petic de hârtie, și așezându-se pe scaun începù să citească... un șir lung de strofe de o sonoritate și de un efect ritmic fermecător. Rostirea lor îl încălzeà, și ochii și glasul i se înviorau. Pe acel petic de hârtie nu erau scrise decât două vorbe: *gloriosul voivod.* El improvizà. Am ascultat uimit peste douăzeci de strofe sonore, dar lipsite de sens și de legătură; fiecare vers părea rupt dintr'o poezie frumoasă. Mi-aduc aminte că două vorbe: *foc* și *aur* reveneau mereu, mai în fiecare strofă. N'am putut reţineà decât aceste patru versuri de pe la mijloc, cari au un început de înţeles mistic:

„Atâta foc, atâta aur,
Ș'atâtea lucruri sfinte
Peste 'ntunericul vieţii
Ai revărsat, părinte..."

Dar în toată acea armonie de sunete se simţeà perfect tecnica maestrului, limba lui aleasă și muzicală, care se supuneà și se mlădia mecanicește sub ultimele tremurări ale acelui suflet întunecat. Erà o neobișnuită frumuseţe de sunete în acea împărechere bizară de cuvinte, din care zburase pentru totdea-

una ordinea și suflarea unui înțeles. Atunci am înțeles adânc sensul înfiorător al cuvintelor lui deodinioară:

„Unde's șirurile clare din viață'mi să le spun ?
Ah, organele-s sfărmate și maestrul e nebun ! — "

Și când, ostenit de acest joc curios de versuri sonore și pustii, își lăsă tăcut privirea în pământ, figura lui îmbrăcă iarăși acea expresie de tristețe vagă — umbra acelui apus dureros al conștiinții, care-i dedeà în momentul acela înfățișarea unui zeu învins, părăsit de puteri și umilit. Eu mă uitam la el, mi se rupeà inima de milă, și nu știiam ce să-i spun. După câteva minute de tăcere, își împreună mâinile și, ridicându-și aiurit ochii în sus, oftă din adânc și repetă rar, c'un glas nespus de sfâșietor: „Of, Doamne, Doamne!..." Erà în acest suspin al lui, și în desperarea cu care rosteà aceste cuvinte, sinteza întregii lui vieți, și poate că, printr'o ultimă fulgerare de conștiință, a străbătut în clipa aceea lanțul tuturor suferinților prin cari trecuse din copilărie și până în ceasul în care se aflà. M'a podidit plânsul ș'am plecat. Deatunci nu l'am mai putut vedeà...

Dar vorbele acelor strofe, particulara tă-

etură a acelor versuri moarte, mi-au rămas în cap, şi de câte ori citesc câte-o poezie fără înţeles a vre-unui tînăr, prea mult influenţat de limba şi formele maestrului, mă întreb dacă nu cumvà autorul acelui svon de silabe n'a stenografiat vre-una din acele capriţioase improvizaţii ale poetului...

In adevăr, ceeace va rămânea pururea din Eminescu, în afară de frumuseţea gândirilor şi de adâncimea şi sinceritatea simţirii lui, ceea ce va trăì în fiecare vers românesc ce s'a scris şi se va scrie dela Eminescu încolo, este acea ţesătură, acea ferecare puternică a limbii renăscută sub condeiul maestrului, acea croială nouă, particulară, a frazei, a dicţiunii, care a fost platoşa inestricabilă a talentului său. Acei cari au ce spune, acei cari au destulă putere şi personalitate, pot îmbrăcà şi purtà înainte armura grea şi plasa de oţel a eroului căzut; toţi ceilalţi, pedestraşi slabi, soldaţi firavi şi fără chemare în oastea condeiului, cari se îmbulzesc să se 'mbrace în zalele lui, sunt osândiţi să fie sfărâmaţi sub greutatea acestei armuri de uriaş!

Da, acesta este marele curent, care porneşte, într'adevăr, dela Eminescu: farmecul particular al limbii, meşteşugul de a-şi sculptà

versul într'o tărie de vorbe vii, sonore şi sugestive, şi într'o bogăţie de forme necunoscute până la el.

Nimeni dintre scriitorii români n'a ştiut să-şi toarne şi să-şi cristalizeze gândurile în forme atât de severe şi desăvârşite, nimeni n'a ajuns la această fericită descărcare de emoţiuni, în versuri de o structură de bronz, dealungul cărora găseşti cuvinte neaşteptate, epitete curioase, cari-ţi evoacă imaginile cu o preciziune şi cu o intensitate de halucinaţie. El are împărecheri de vorbe, căderi de fraze şi de rime, ce-ţi dau impresia, fiorul unei explozii de lumină surprinzătoare.

Cum să nu te urmărească, şi cum să nu fii inconştient stăpânit de-această limbă nouă, care palpită de-o tinereţe, de-o vigoare şi de un colorit aşa de uimitor! Din acest punct de vedere, Eminescu exercită asupra tinerimii noastre o influenţă aproape fascinantă, şi acei cari vor face mai târziu istoria literaturii de azi, vor vedeà mai limpede în ce relief de creator se ridică figura lui Eminescu, şi cât de adânci sunt urmele pe cari le-a lăsat vigurosul său talent în viaţa limbii româneşti.

Dar eată că această puternică şi firească înrâurire ce exercită poetul asupra tinerimii,

a început să sperie pe unii, și deja prind să se ridice glasuri de protestare în contra curentului, în care ne-a aruncat, și în contra admirației pe care noi o dăm operelor acestui poet.

Se afirmă că poeziile lui Eminescu omoară entuziasmul și lasă în sufletele noastre o drojdie de amărăciune și de descurajare maladivă; și se arată ca victime ale acestui poet, atâția tineri începători, cari 'și plâng viața lor nenorocită, și blestemă mereu lumea, și soarta, și ceasul în care s'au născut. Ar fi, deci, această parte a curentului eminescian, care ar înstrăină și ar smulge din brațele societății atâtea forțe de vitalitate, o adevărată primejdie națională, — căci dacă fiecare copil, de la vârsta de șaisprezece ani, și-ar pune'n minte că el e bătrân, ostenit și sătul de lumea asta, dacă fiecare și-ar zice că suprema fericire stă în odihna eternă, în Nirvana budistă, am ajunge de sigur la desființarea oricărei idei de bine, de muncă și de progres.

Și în contra acestui curent — astfel privit, — în contra poetului mai ales, am aci o carte pe care nu o deschid, decât numai pentru a arătă doar ce forme și ce proporții cu-

rioase ia în capul unor oameni spectrul acestei presupuse primejdii naționale. Cartea e tipărită la Blaj în 1891. Poartă titlul: *Mihail Eminescu. Studiu critic.* Autorul nu găsește de cuviință să'și pună numele. Cuprinde 210 pagini... Autorul ține mult să dovedească tinerimii, că Eminescu e o *„nulitate literară"*. un *„maculator de versuri"*, care n'are nici gândire, nici simț, nici limbă... nimic — nici o umbră de talent, și după 210 pagini de asemenea osteneli, care pe unele locuri iau tonul celui mai violent pamflet la adresa poetului, eată cum își închee acest domn distrugătoarea sa operă:

„Am finit pentru astă dată studiul nostru de față. Din vr'o parte ni se va face poate imputarea că *studiul* (autorul ține prea mult la acest cuvînt) e prea lung. Stricăciunea însă ce a făcut deja în tinerimea noastră Eminescu, și care o mai poate face și în viitor, ne va scuză credem, de ajuns. Cine n'a avut ocaziune a petrece în mijlocul tinerimii, nu 'și poate face nici o idee despre stricăciunea aceasta. Și cum nu? Când și poeziile lui de-o parte cuprind în sine atâta venin pentru tinerime, iar de altă parte nici în viața lui nu este nimica demn de

imitat pentru tinerime. Căci ce poate fi demn de imitat în viaţa unui aventurier care nici când n'a făcut un studiu serios şi sistematic, care...“ trec peste rândurile cari urmează: poètul e maltratat în nişte termeni prea de mocan. Concluzia cărţii:

„Purtat-a bietul român în urma tristelor împrejurări ale timpului destu'e juguri. Purtat'am noi jugul feudalismului şi al calvinilor, purtat'au fraţii noştrii de dincolo jugul Fanarioţilor, purtat'am cu toţii jugul limbii slavice. Aşa ruşinos însă ca jugul lui Eminescu n'a fost nici unul. N'a fost nici unul, căci în acela ne-au înjugat străinii, în al lui Eminescu însă ne-au înjugat Românii, cari sunt carne din carnea noastră şi sânge din sângele nostru. Viitorul le va răsplătì, dacă nu le-a răsplătit prezentele“.

A, ştiu foarte bine că n'am nevoe să apăr aci gloria lui Eminescu. Dar ceeace în această carte se dă sub o formă aspră şi exagerată, începe — în proporţii mai mici fireşte — să se formuleze şi în cercurile intelectuale mai largi şi mai în vază. Nu vorbesc de acei câţiva nefericiţi, cari nici odată n'au putut citì o strofă de Eminescu, fără să devie palizi de invidie. Am văzut cu ce bu-

curie răutăcioasă întîmpină o revistă din capitală apariţiunea acestui... aşa numit *studiu critic,* felicitându-se că s'a găsit în fine un om, care să aibă *curajul* de a înfruntà, în modul acesta, curentul de simpatie şi de admiraţie, format în jurul acestui poet, „uzurpător de glorie..." A face un pamflet în contra unui om, care-a murit, a insultà şi a nu iscălì — admirabil curaj! De sigur că nu părerea acestora ne-ar opri în loc. Dar mulţi, chiar dintre admiratorii talentului lui Eminescu, găsesc că melancolia şi desgustul poetului a copleşit şi a îmbolnăvit o mare parte din tinerimea noastră, şi de câte ori citesc o poezie pesimistă, zic: „Eată partea rea şi nefericită a operelor lui Eminescu. El a creat, cu frumoasele lui poezii, un curent trist şi bolnăvicios, — talentul lui periculos a infectat sufletul tinerimii noastre. Nu mai auzi un strigăt de bucurie, un cântec de tinereţe. Care cum se scoală imită pe Eminescu, spune că nu-i mai place nimic, e sătul de viaţă şi cântă deziluzia, desperarea şi setea liniştii eterne..." Este adevărat că astăzi se fac poezii, mai mult pe subiecte triste. Prin reviste, prin ziare, în cărţile de poezii, cari apar din când în când, vedem aceeaşi suflare de me-

lancolie precoce şi maladivă; pare că toată originalitatea azi ar sta în căutarea cuvintelor de amărăciune şi de deprimare sufletească — şi de lucrul acesta pare a suferi toată literatura dela sfârşitul acestui secol. Dar din capul locului, pentru a ne limpezi puţin drumul, trebue să ţinem seamă că în stocul nostru de producţiuni literare sunt o mare parte de copilării, — imitaţii şi plagieri şcolăreşti care în adevăr au ajuns nesuferite prin mulţimea şi artificialitatea lor.

De câte ori nu vi s'a întâmplat să citiţi o poezie, în care poetul, după ce se plânge grozav de soarta lui crudă şi pururea prigonitoare, spune c'a îmbătrânit, *că i-a albit tot părul,* şi nu mai aşteaptă în lumea asta decât un loc de repaus la cimitir. Şi peste câtva timp constataţi cu surprindere, că autorul acelor tânguiri e un zburdalnic colegian, a cărui figură rubicondă pare a vă spune, c'un zimbet şiret, că nu pentru compătimirea d-voastră erau scrise acele versuri.

Cauzele adânci, fundamentale, cari au provocat, de-o seamă de vreme, această tânjire şi tristeţe generală în viaţa şi poezia contimporană, le-a studiat şi le-a expus cu o

claritate şi pătrundere de vederi extraordinară eminentul nostru critic Gherea.

Dar în poezia de azi, la poeţii noştri pesimişti de după Eminescu, trebue să recunoaştem că avem de-a face c'un desgust de viaţă susţinut şi închis mai mult în bătaia rimelor decât în bătaia inimii.

La aceasta, fără îndoială, contribue mult şi îmbogăţirea, desvoltarea particulară a limbii într'o astfel de direcţie: Un poet, de bună seamă trist, a fost silit să caute cuvinte energice, forme variate şi neperitoare pentru exprimarea sentimentelor lui melancolice, — aşa încât cei cari vin după el găsesc de-a gata un capital considerabil de cuvinte şi de forme triste, cari constituesc în sensul acesta ca o hipertrofie în vocabularul poetic. Şi e ştiut că limba, bogăţia de expresii, care la un poet format este oareşicum rezultatul puterii lui de gândire, aşa că imagina şi nevoia de descărcare a simţirii lui poetice cheamă cuvîntul şi se serveşte de el, — la un poet neformat, la începători în genere, joacă un rol cu totul răsturnat: aci cuvîntul porunceşte, el face... gălăgie.

Este o vârstă, când toată lumea face poezii. Unii le scriu şi le păstrează pentru ei, alţii

le publică și-și clădesc oarecari visuri de glorie pe ele, cei mai mulți le-asvârl cu jucăriile copilăriei.

La vârsta aceea însă energia sufletească, tăria emoțiunilor se descarcă iute, se împrăștie pe-atâtea căi cari mai târziu încep a se închide: râsul și plânsul facil, strigăte, neastâmpăr de mișcări, comunicativitate și expansiune de fiecare clipeală..., așà încât, când un astfel de poet se închide în odăița lui, ca să facă și el o poezie, chiar dacă e fixat asupra subiectului, chiar dacă are de spus ceva, acest *ceva de spus* al lui se va evaporà sau se va schimbà foarte lesne, pentrucă la el lipsește acea acumulare și condensare a unui șir de impresii și observații, cari să-l ardă pe suflet, pe cari să le fi purtat și să le fi mestecat multă vreme în tăcere, până când nu mai poate și caută să scape ca de o greutate care-l doare, ca de-un păs care-l sufocă. Deci, el s'așează la masă, hotărît mai mult să fac'o poezie, decât să-și descarce o anumită emoțiune; își ia condeiul și o poză gânditoare, — dar în mintea lui, așa de caldă și de curată pentru orice imagini, în loc să se fixeze cu claritate un chip, un peizaj, o atitudine, o trăsătură de adevăr, tocmai acum

se face un vălmășag mai mare de idei nedeslușite, gândul lui se sbate și s'asvârle ca un fluture zăpăcit, aci pe-o floare aci pe alta, cearcă să se încălzească singur pentru vr'o idee care i se pare mai de efect, și în acest haos al minții lui răsar, ca niște licăriri, ici și colo cuvinte, cuvinte cari l'au izbit prin raritatea și sonoritatea lor, resturi din lecturile lui de predilecție, — și, de, vorbele sunt șirete: dacă pe noi, oameni în vârstă și nu poeți, ne momesc unele cuvinte și ne fac să spunem câteodată lucruri inutile, să construim și să enunțăm o frază, numai așa de dragul unei vorbe, — dar la un tînăr și încă la un tînăr poet, vă puteți închipui ce imperiu au asupra lui frumoasele vorbe cari i-au rămas în cap; și cu mult mai primejdioase și mai perfide sunt rimele: c'o viclenie de sirenă ele ațâță și atrag gândirea ca s'o omoare. când aceasta nu are destulă forță de rezistență!

Și eată că, după multă osteneală și multe rânduri șterse, tânărul recrut a izbutit să lege și să aștearnă un vers: vorbele s'au așezat la rând și s'au mlădiat în cadență după o lege de armonie, auditivă mai mult;—acum poetul este angajat, dar pentru el prestigiul

rimei întrece cu mult prestigiul ideei, logica e sacrificată formei, — şi de aci în colo sonoritatea şi succesiunea ritmică a cuvintelor dispun de mersul şi disciplina ideilor. Un cuvînt frumos devine un ferment de gânduri, o rimă e sâmburele unei strofe... A citit de curând pe Eminescu, i-au rămas în cap frânturi de fraze o familie de cuvinte cari exprimă tristețea, deșertul vieții și desgustul de lume, — tînărul poet, în mod inconştient, va brodà cu aceste cuvinte un şir de versuri, în care neapărat se va plânge de dureri străine de inima lui, de suferinţi de la care el n'a luat, şi nici nu puteà să ia, decât veşmântul — vorbele. Aşa că poezia acestui tînăr nu'i aparţine şi nu indică personalitatea lui nici prin fondul, nici prin forma ei exterioară.

Altul, mai conştient de înrâurirea formelor lui Eminescu, va căutà în extravaganța subiectului o notă de originalitate. Işi va închipuì bună-oară c'a murit, — şi va căutà cuvinte tari, brutal de materiale ca să dea în mod plastic imagini anormale, impresii ciudate, pe care el negreşit nu şi le poate însuşi, nu le întrevede decât fragmentar, în intenţia cuvintelor izolate, şi astfel va ajunge la versuri de acestea, (cer iertare autorului—nu-i

citez din toată poezia decât două versuri dela început):

> „Dintr'un june plin de viață am ajuns cadavru rece
> Și cu viermi înfipți în carne îmi luai drumul spre raiu!...

Aici cuvintele: *cadavru, viermi înfipți, carne,* prin tăria lor, au ademenit și au subjugat de sigur nevinovăția poetului, și l-au făcut să spună lucruri pe cari nu le-a simțit și nu le-a putut gândì.

Se poate de aci vedeà: întâi, prin ce proces de fabricare, prin ce fel de operație intelectuală, ajunge un tînăr de aceștia să spună că vremea și necazurile au săpat pe obrajii lui sbârciturile bătrâneții și că i-a albit tot părul — când mama lui poate n'are nici un fir alb în cap, — și al doilea, cât de nefundată e spaima și cât de puțin serioasă e părerea acelor, cari iau astfel de producțiuni drept sincere manifestări ale unor stări sufletești corespunzătoare. Adăogați la aceasta că, în genere, melancolia, tristețea, este mai interesantă și mai simpatică decât veselia. O figură palidă, un aer sfînt, suferitor și resemnat îți atrage mai lesne luarea aminte, și-ți inspiră, din capul locului, un interes și o dragoste deosebită. De aci, întru-câtva, căutarea de care se bucură până și printre

copii masca durerii, de aici stăruința unora de a pozà în victime ale timpului și societăţii în care trăesc. Dar între versul și inima lor e o depărtare, de care ei singuri vor rîde mai târziu.

Nu, nu a pierit entuziasmul, din generaţia care se ridică, — și ori cât de triste și tânguitoare ar fi primele începuturi ale câtorva poeți ,nu voiu puteà crede că un tînăr de douăzeci de ani sănătos și inteligent, simte în adevăr silă și desgust de lumea și viața în care de-abia a intrat.

E adevărat, sunt multe dureri în viața asta, multe nedreptăți și anomalii cari ne amărăsc și ne revoltă.

Dar de neajunsurile și dezordinele vieții, ori cât de multe și adânci ar fi ele, nu se poate pătrunde un suflet la o vârstă așà de crudă, și, pentru ca să cânți o emoţiune, trebue ca sufletul tău să fie covârșit de puterea acelei emoţiuni, căci se știe că poetul dă din prisosul inimii lui; ca să poţi turnà un vers neperitor, trebue să arzi de-un gând, de o simţire nestăpânită, care să spargă limitele obișnuitelor expresii și să îmbrace forma solemnă, haina de sărbătoare a versului.

Eată pentru ce așa numitul curent emi-

nescian în poezia noastră actuală se mărgineşte de o cam dată numai la o combinare de cuvinte şi de forme ale *maestrului,* care a suferit în adevăr şi a gemut pe coardele lirei lui. Eată pentru ce ne şi lasă reci vaetele atâtor tineri, care se încearcă a cântà dureri streine de ei pe forme împrumutate.

Eminescu şi-a trăit versurile. Ele izvorăsc din adâncul vieţii lui, care'n adevăr a fost nenorocită.

Când a murit poetul, toată presa noastră, aproape toată suflarea cultă a ţării ,aducând omagii acestui mare talent, a deplâns viaţa nefericită şi sfârşitul dureros al poetului. Unii acuzau nepăsarea societăţii faţă de cel mai bun şi mai distins fiu al ei. Ş'atunci s'au ridicat câteva glasuri şi au protestat în contra acestui curent de compătimire, şi s'a zis că Eminescu n'a suferit , că n'a fost de loc nefericit în viaţă, că aşa era felul lui, nepăsător de el şi de tot ce'l înconjurà, că el dispreţuià ori ce onoruri, şi că s'a împotrivit cu energie când a fost vorba să i se dea şi lui un *benemerenti.* Da e drept, Eminescu dispreţuià onorurile. Dar ştiţi pentru ce?.... Pentru că şi onorurile l'au dispreţuit pe el, — şi ori ce

suflet mândru plătește disprețul cu dispreț. Cine nu știe că aceste capricioase onoruri nu l'au îmbulzit de loc cât a trăit. Și când nu ești din aluatul acelor cari se târăsc, ca să le aibă, și când vezi câte nulități îți trec înainte și tu rămâi „rămâi veșnic în urmă, nu știu zău ce'ți mai rămâne, decât disprețul drojdia care se se pune la fundul ori-cărui suflet amărît și nedreptățit, în astfel de împrejurări...

Se mai zice — modul de a judeca astfel e vechiu și ruginit din cale-afară — se zice că poetul... e poet, ce-i pasă lui? El se hrănește cu aer, bunurile pământești nu sunt pentru dânsul, — el trăește cu mintea în cer, locul lui e lângă Jupiter.

Ceea ce e adevărat, și se poate afirmà în mod serios, e că un poet, prin dezinteresarea lui, prin sfieala și delicatețea lui de suflet, e de ordinar dezarmat în societate și în lupta aceasta pentru existență.

Viclenia, lingușirea, binecuvântata elasticitate a șirei spinării — tactul vieții, în înțelesul negustoresc al cuvîntului — toate aceste daruri prețioase cari scot din întuneric și asigură succesul atâtor mediocrități, poetului îi lipsesc cu desăvârșire, și când e vorba

pe: „cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi“, e ştiut mai dinainte că el va dormi pe pământul gol!... Şi pe acei cari cred, că poetul e pururea cu mintea 'n stele şi nu bagă de seamă cât e de păcălit în această socoteală crudă a vieţii, pe acei cari îşi închipuesc că poetul nu sufere de umilinţile şi rănile pe cari i le face societatea în care trăeşte, îi voiu rugà să mediteze asupra acestor câteva rânduri dintr'o scrisoare, pe care Eminescu o adresà, în 1882 unui amic al său din Iaşi. Eminescu erà în Bucureşti, redactor la *„Timpul“*.

„Tu trebue să-ţi închipueşti astăzi, sub figura mea, un om „foarte obosit, de oarece sunt singur la negustoria asta de prin„cipii şi peste aceasta bolnav, care ar avea nevoe de cel puţin „şase luni de repaus pentru a-şi veni în fire. Ei bine, de şase „ani aproape, o duc într'o muncă zadarnică, de şase ani mă zbat „ca într'un cerc viţios în cercul acesta, care cu toate aceste e „singurul adevărat, de şase ani n'am linişte, n'am repausul se„nin, de care aşi avea atâta trebuinţă pentru ca să mai pot lucrà „şi altceva decât politică. Quelle vie, mon Dieu, quelle vie!

. . . .

„Să pot zbura pe trei zile la Iaşi, tare-aş veni. Dar mai mult „de trei zile n'aş avea, pentru că eu n'am vacanţe, ci trebue să „trag ca catârii, greu la vale şi greu la deal.

. . . .

„Ei dacă ai şti cum salahoria asta în care petrec, împreună cu „boala şi mizeria, mă apasă şi mă fac incapabil de a voi

. . . .

„Folosul meu după atâta muncă e că sunt stricat cu toată lu-

„mea și că toată energia, dacă am avut-o vreodată și toată elasticitatea intelectuală s'a dus pe apa Sâmbetei.

. . . .

„Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun „viitor. Dar nu merge. In opt ani de când m'am întors în România decepțiune a urmat la decepțiune și mă simt atât de bătrân, atât de obosit, încât degeaba pun mâna pe condeiu să încerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus, ca să-mi vin „în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăeri și la nimeni. „Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc.. Aștept telegramele Havas ca să scriu iar, să scriu de meserie, „scrie-mi-ar numele pe mormânt și n'aș mai fi ajuns să trăesc!„

Și acum a sfârșit, și cu ce s'a ales Eminescu din atâta muncă și zbucium...

Un palton vechiu peste cămașă și o pereche de galoși în casa de nebuni, eată tot ce-a avut în cele din urmă Eminescu, în schimbul celei mai mari și mai nobile jertfe sufletești, și a celei mai curate glorii pe care o poate da un om neamului său!...

Și ce-a venit după el?...

Dar poezia, bolnavă, tristă și nesigură de azi, își va găsi în curând drumul sănătos și firesc, albia în care pentru moment e abătută. In totdeauna artiștii mari lasă după ei

ca un fel de zăpăceală de curent, ca o deprimare şi împrăştiare de forţe intelectuale — aşa, valurile unui fluviu cari se sparg în căderea unei cascade, par un moment tulburi şi nehotărîte, până îşi regăsesc iarăşi albia pe care se aştern şi curg înainte limpezi şi liniştite. S'ar părea că geniile mari răpesc şi consumă în munca lor forţa de creare a unei generaţii întregi, pe care o lasă apoi ostenită şi sterilizată pentru câtva timp.

Eată pentru ce stagnaţia aceasta care a rămas, în poezia noastră, după Eminescu, departe de a ne pune pe gânduri; — trebue să ne dea impresia acelor pregătiri de încordare, acelor paşi pe cari îi faci îndărăt, ca să-ţi iai vânt şi să te arunci mai sigur, când vrei să sari peste un obstacol mare!

De altfel, în toată Europa, poezia, literatura în genere, se retrage tot mai mult din faţa tablourilor naturii, pururea nepăsătoare, şi statornică în rotaţia fenomenalităţii ei, — şi se afundă tot mai mult în misterele sufletului omenesc. Omul, mobil şi perfectibil, devine din ce în ce mai interesant: condiţiile de traiu, goana lui după fericire, patimile şi bătăile inimii lui încep din ce în ce

mai mult să atragă și să preocupe pe artistul modern.

Aceasta e chemarea, acesta e viitorul poeziei noastre!

Acum limba aste pregătită: ea s'a lămurit în focul durerii. Instrumentul perfecționat, larg și bogat, așteaptă mâna organistului ca să-i smulgă de sub clapele-i adormite, acordurile vii ale celor mai variate, mai calde și mai atingătoare melodii. Și maestrul va venì de sigur. Ce orizonturi largi, ce vaste probleme și ce de subiecte virgine i se vor desfășurà înainte! Sufletul lui se va umple de seva puternică a vieții timpului său; el va cătà blând și iubitor în juru-i, și va vedeà pe cei umiliți și nedreptățiți, va pipăì rănile societății noastre va vedeà relele și dezordinea lumii și vieții, de acum, — și nu va plânge lacrimi sterile, nici nu va blestemà, desperat, căci în el va palpità concepția unei lumi mai bune; glasul lui va vibrà de sentimentul adânc al solidarității și de însemnătatea chemării lui în mijlocul nostru. Versul lui va răsunà ca o trâmbiță de luptă — iar sub farmecul cântecului său dătător de putere și de lumină, inimile noastre vor tresări ca din-

tr'un somn; şi cuvîntul lui profetic, privirea lui inspirată ne va arătà, în faţa ochilor noştri extaziaţi, lumina uimitoare a unui ideal mă-reţ, — un splendid, un grandios răsărit de soare, peste-o lume ş'o viaţă nouă!

SUMAR

Pag.

